

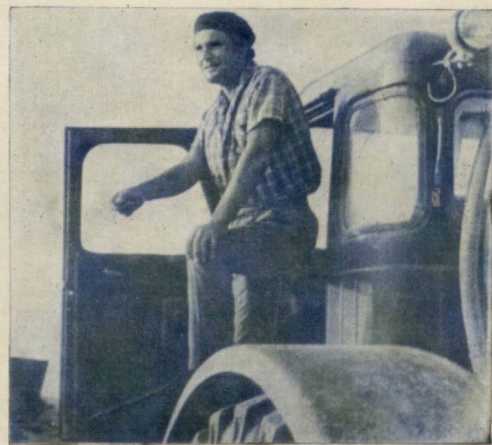
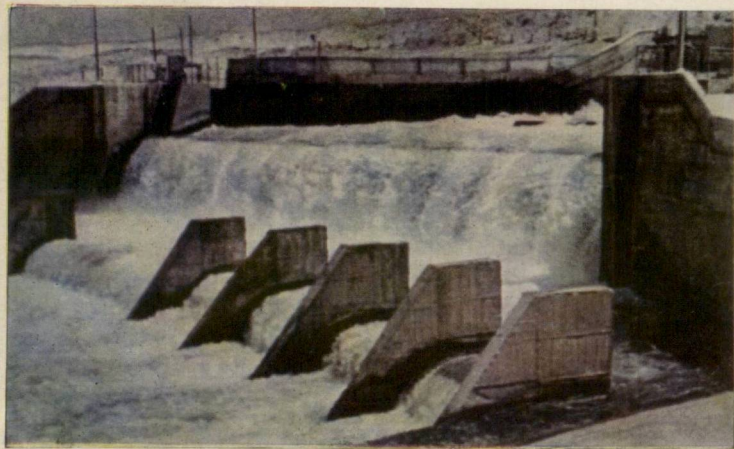
1970
1970/10

ГУЛИСТОН

10
1970

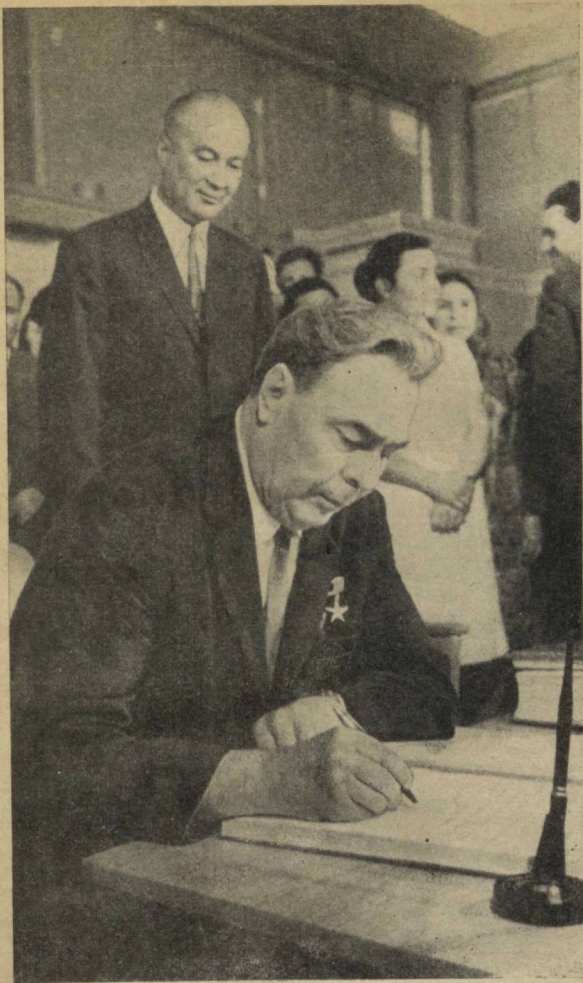
Сити
№3

**КПСС XXIV
СЪЕЗДИ
ШАРАФИГА**

**ҚАРШИ ДАШТИДАГИ ҚУРИЛИШ УМУМ-
ХАЛҚ ЗАРБДОР ҚУРИЛИШИ ДЕБ ЭЪЛОН
ҚИЛИНДИ.**

КПСС Марказий Комитетининг бош секретари Леонид Ильич Брежнев шу йилнинг сентябрь ойида Ўзбекистонга келганида Тошкентдаги В. И. Ленин музейида бўлиб, унга шундай юксак баҳо берди:

«Янги музей биноси гоёат гўзал. Ундаги жуда кўп экспонатлар В. И. Лениннинг ҳаёти ва фаолиятини, унинг Шарқ халқлари ҳаёти ва революцион курашига доим зўр эътибор билан қараганлигини акс эттиради. Бу музей улғу доҳий туғилган куннинг юз йиллиги муносабати билан тошкентликларга аталган ажойиб совгадир.

Музейнинг иши Ўзбекистон меҳнаткашларининг Ленин меросини чуқурроқ ўрганишга ёрдам беражасига аминман».

В. СИРОТКИН фотоси.

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Ўзбекистон
Компартияси
Марказий
Комитетининг
журнали

№ 10 (46) 1970

Октябрь

1925 йилдан
чиқа бошлаган

Ўзбекистон КП Марказий Комитетининг нашриёти

ҚАШҚАДАРЁ СЪЕЗД АРАФАСИДА

Р. ГОЙИПОВ,

Ўзбекистон КП Қашқадарё области
комитетининг биринчи секретари

ЕСПУБЛИКАМИЗДА, қолаверса, бутун мамлакатимизда Қашқадарёнинг ўзига хос тутган ўрни, салобати бор. Ана шуларсиз областимизнинг шонли коммунистик қурилишга қўшаётган ҳиссасини тасаввур этиш қийин.

Қашқадарё донг таратган қорвадорлар, ғаллакор, пахтакорлар маскани. Улар она диёрга кўплаб қорва маҳсулотлари, мўл-кўл дон етказиб бермоқдалар. Қорва ҳамда «олтин бошоқ» ижодкорлари ҳар йили ваъдаларини шараф билан адо этмоқдалар. Айниқса, улғувор беш йилликнинг сўнгги йилда ғаллакорларимиз эришган зафарларини қайд этмасдан ўтолмаймиз. Улар республикада биринчилар қаторида давлатга дон етказиб бериш планини бажардилар. КПСС июль Пленуми кўрсатмаларидан руҳланиб, бор имкониятларини ҳисоблаб чиқдилар. Давлатга энг қимматли неъмат — дон топширишни икки ҳисса ошириб, юз минг тоннага етказдилар. Етарли даражада уруғлик ва ем-хашак тайёрлаймиз, деб ваъда бердилар.

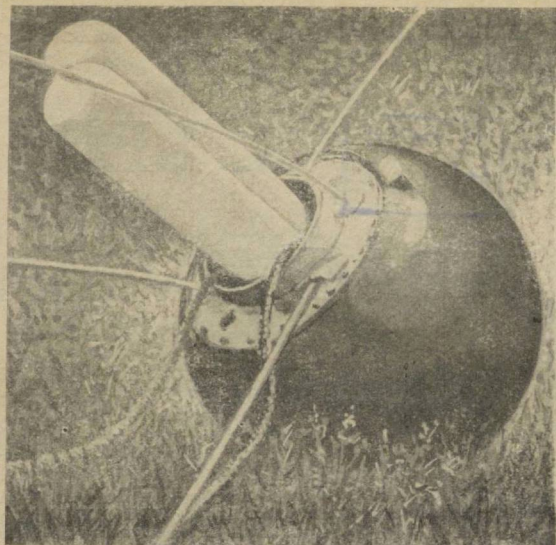
Тиёншон чўққиларидан йўл олган ирмоқлар водийга тушиб, катта бир ўзани ташкил қилади. Бу ўзан асрлар оша Қашқадарё номи билан она-еримизнинг бир қисмига оби ҳаёт тарайди. Ундан баҳраманд бўлган миришкор деҳқон, фусункор бог-роғлар, бепойн пахтазорлар барпо қилади.

Яшил диёр пахтакорларининг ҳиммати баланд. Ҳосилдорликни 30—40—50 центнерга етказган пахтакорлар ана шу ердан чиққан. Кўпгина шаҳар ва қишлоқлардан келаётган азиз меҳмонлар фақат сўлим ерларда ҳордиқ чиқариш учунгина эмас, пахта соҳибларининг илму ҳикматидан андаза олиш учун ҳам ташриф буёромқдалар.

Инсон ҳамиша яхши ният билан яшайди. Воҳамиз баҳодирлари бир неча аср қанқоқ ётган чўл-биёбонларга қайта бор ҳаёт бахш этмоқда. Бу орзу-ҳавас аллақачонлар туғилган. 1918 йили доҳиймиз В. И. Ленин инсондан ҳиммат кутиб ётган Урта Осиёнинг унувод ерларини ўзлаштириш ҳақидаги тарихий декретга имзо чекди. Қадимий Мирзачўл бог-бустонга айланди. Марказий Фарғонада мизглаб гектар унувод ер қишлоқ хўжалиги тасарруфига киргизилди. Бугун навбат бизнинг Қарши чўлига келди.

Шонли Коммунистик партиямиз ва Совет ҳукуватимиз бепойн Қарши чўлини ўзлаштириш, уни коммунистик жамият қурилишига хизмат қилдириш учун оталарча ғамхўрлик қилмоқда. Яқинда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети «Ўзбекистон ССР Қарши чўлини сугориш ва ўзлаштириш ишларини жадаллаштириш тўғрисида» тарихий қарор чиқарди. Қарши дашти қурилиш унувоҳалқ зарбдор қурилиши, деб эълон қилинди. Бу эса партия ва ҳукуватимиз коммунистик жамият кишиларининг моддий фаровонлиги йўлида кўрсатаётган гоёат катта ғамхўрлигининг ёрқин далилидир. Ана шу қарорга асосан келгуси беш йилликда чўлга Қарши машина каналидан оби ҳаёт оқиб келади, 85 минг гектар янги ер ўзлаштирилади. Бу ишларни амалга оширишга партия ва ҳукуватимиз 630 миллион сўм ажратди. Бу юксак режалар қашқадарёликларни янги-янги меҳнат зафарларига илҳомлантирмоқда. Қарши чўлининг бунёдкорлари 5—6 йил ичида қарийб 200 миллионга яқин капитал маблағни ўзлаштирдилар. Тап-такир ерда шаҳардаги бутун қўлайликларга эга бўлган Таллимаржон, Дўстлик, Нишон, Аврора посёлкалари қад кўтарди. 170 минг квадрат метр турар жой бинолари, маданият саройи, мактаб, болалар богчалари қурилди, 117 километр масофага водопровод, 270 километр масофага электр узатиш линиялари, 215 километрга яқин коллектор тармоқлари қуриб битказилди. Ҳозир йирик индустриал база, 6 насос станцияси, канал трассаси ва бошқа жабҳаларда иш қизгин тус олиб бораётир.

Областимиз экономинасини, маданиятини юксалтиришга партия ва ҳукуватимиз йилдан-йилга кўп маблағ ажратмоқда. Шунга кўра воҳамизнинг бой моддий ва табиий ресурсларини кишиларимиз фаровонлиги, маданияти ва экономинамизнинг гўллаб-яшнаши йўлида хизмат қилдириш имконияти туғилмоқда. Геологларимиз областимизнинг фойдаланилмаларга бой эканлигини исбот қилдилар. Областда саноатнинг энг янги тармоғи — газ саноати вужудга келганлиги бунинг далилидир. Чўл газчилари геологлардан қабул қилиб олган дастлабки газ ва нефть манбаларини халқ хўжалигига хизмат қилдирмоқдалар.

ТАРИХ КЎРМАГАН МУЪЖИЗА

В. И. Ленин юбилейи йили яна бир оламшумул воқеа билан, Улуғ Октябрь яратган совет фанининг тарихий ғалабаси билан нишонланди. 21 сентябрь куни «Луна-16» автоматик станциясидан учган ракета 24 сентябрда Ерга Ой тупроғини олиб келди.

Мамлакатимизнинг бу янги ғалабаси КПСС XXIV съездида муносиб совға!

Табиий газдан фойдаланмайдиган хонадонлар областимизда кам топилади. Бой табиий булоқлар қўзларининг очилиши областимизни йирик қурилиш майдонига айлантириб юборди.

Воҳамизда йирик сув иншоотлари билан бир қаторда катта-катта sanoat қорхоналари бунёд қилинмоқда. Улардан бири Мўборақдаги олтингугуртни қайта ишлаш қорхонасидир. Ғузур районида чинчи завод, Шаҳрисабзда электр асбоблари комбинати қурилади. Кейинги йилларда бепосн чўл эҳсонини қайта ишлаш учун яна унлаб йирик қорхоналар ишга туширилади.

Меҳнатсевар қашқадарёликлар улугвор беш йилликни катта меҳнат зафарлари билан якунламоқдалар. Бепосн мамлакатимизда КПСС XXIV съездини муносиб меҳнат совғалари билан кўтиб олиш учун социалистик мусобақа тобора авж олиб бораётир. Бу улуг санани муносиб нишонлашга бел боғлаган областимиз меҳнаткашлари улкан зафарларга эришмоқдалар. Область sanoat ходимлари беш йилликнинг сўнгги йили топшириқларини тўла-тўқис бажариш йўлида тинмай меҳнат қилмоқдалар. Улар sanoat маҳсулотлари етказиб бериш соҳасидаги 9 ойлик планларини ошириб бажардилар. Биноқорларимиз ҳамма капитал қурилиш соҳасида белгиланган маблағларни тўла-тўқис ўзлаштириш, асосий фондларни ишга тушириш борасида анча дуруст ишларни амалга оширдилар.

Қишлоқ ҳўжалиги ходимлари жонажон партияимизнинг XXIV съезди катта совға билан кириб бормоқдалар. Улар давлатга гўшт, сут, жўн сотиш квартал планларини анча ошириб бажардилар. Қоракўл, узум, пилла ва дон сотиш юзасидан белгиланган йиллик маррага мўддатидан илгари етиб олдилар. Давлатга 400 мингга яқин қоракўл, 22,4 миллион дон тухум, 1 минг 135,5 тонна пилла ва 68 минг 875 тонна дон етказиб берилди. Бу ўтган йилги эришилган муваффақиятлардан анча кўпдир. Шу кунларда пахтақорларимиз Ватан ва халқ олдида берган ваъдаларини шараф билан бажариш учун кўча-кўч, ғайратга-ғайрат кўшаётирлар. «Оқ олтин» миршқорлари ҳамма имкониятларини ҳисоблаб чиқиб, бу йил республикаимизнинг 4 миллион 400 минг тоналлик хирмонига 270 минг тонна ҳисса қўшишга аҳд қилганлар. Ана шу ваъда, аҳд ҳар бир тола пахтани нест-нобуд қилмай йиғиштириб олишни тақозо қилади. Коммунист ва комсомолларнинг, бутун меҳнат аҳлиимизнинг диққат-эътибори ҳозирги кунларда ана шуларга жалб қилинган. Қашқадарёликлар партия XXIV съезди шарафига социалистик мусобақани авж олдириб, юбилей йилидаги юксак марраларини тўла-тўқис эғаллаш, коммунистик қурилишга янада кўпроқ ҳисса қўшиш иштиёқи билан яшамоқдалар, меҳнат қилмоқдалар.

ИСТИҚБОЛ ҲАЯЖОНИ

ЭНГ катта қувончларимиз меҳнат, ижод қувончидир, Яқинда мамлакатимиз машҳур Магнитогорск комбинатида 200 000 000 тонна пўлат қўйилишини тантана билан нишонлади.

— Бизнинг авлодимиз учун Ватан мана шу жонажон Магниткадан бошланган эди!— деди Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Ф. Воронов.

Чиндан ҳам, Ватанимиз тарихининг гигант босқичлари, халқимиз биографиясининг жасур қадамлари кўп, Бойкўнур ва Целиноград ҳақида ҳам, Бухоро — Урал ва Мурунот ҳақида ҳам келажақ авлодлар шундай деб айта олажақлар. Максим Горький таъбири билан айтганда, бу босқичлар коллектив қаҳрамонлиқнинг янграқ қўшиқларидирки, улар халқ қалбини бир умр ҳаяжонлантиради.

Ҳозир халқимиз яна янги ҳаяжон билан яшай бошлади. Қайси қорхонага борсангиз, катта-кичик коллективга кирсангиз, ҳатто оилада, шахсий суҳбатларда ҳам шу ҳаяжоннинг асари сезилади. Бу қувончгина эмас, бу безовталик ва интилиш, бу янги шиорлар, янги марралар... Шоирнинг доно сатрини беихтиёр эслайсиз:

«...юртда бўлдим бу
ё қалбимда!»

Ҳақиқатан ҳам, мамлакат тақдирини белгилайдиган буюқ кунлар ҳаяжони бизнинг шахсий ҳаяжонимиздир. КПСС XXIV съезди бизнинг мамлакатимиз учунгина эмас, бутун жаҳон учун тарихий воқеа бўлажак, бу — жаҳонда коммунистларнинг энг мўтабар анжуманидир. Съезд шундай даврга тўғри келдики, у Ленин асрининг қандай якунланганига баҳо беражақ, коммунистик аср диалектикасини таҳлил этажақ; кишилиқнинг эртаги кунни бизнинг қадамларимизга, бизнинг ғалабаларимизга боғлиқ.

Тарихий Съезд ва Пленумларнинг қарорлари, Беш йилликлар кундалик ишларда, оддий қўллар билан бажарилса ҳам, бу буюқ иш — ленинизм амалда, деган сўзидир. Биз учун республикаимиз ишчи коллективларининг меҳнат жасоратлари айниқса қадри ва фахрли. Мана беш йилликнинг сўнгги йилда фақат олти ойнинг мазмуни: 8,6 миллиард киловатт-соат электр қуввати, 193 минг тонна пўлат, 35 минг тонна нефть, 140 миллион кубометр газ, 517 трактор, 5 600 та пахта териш машинаси... Маълумки, булар маҳсулотгина эмас, булар чўқур ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларнинг самараларидир, бу синфий бурчининг, дўстона ва интернационал бурчининг шарафли ижросидир.

Бу йил ўзбек пахтақорлари 4 миллион тўрт юз минг тонна пахтанин қарий ярмини машина билан териб олмоқчи экан, бу ҳам шонли ишчи синфининг юксак коммунистик онглигидан. Уроқ-Болга меҳнат байрамининг традиция бўлиб қолиши бежиз эмас. Биз бунинг ўзинининг Тошкентимизда айниқса аққол сезамиз. Пойтахтининг 500 га яқин завод, фабрика ва қурилиш ташкилотлари колхозларга оталик қилмоқда, бу қорхоналар дала-ларга минглаб меҳанизаторлар юборди. Бу йил Тошкент пахта-зорларга терим машиналарини ўтган йилгига қараганда 820 та ортиқриб, тракторларни 1500, селлакторни 1707, экскаваторларни 128 дон кўпроқ берди. Пойтахт олимлари вилта чидамли «Тошкент навалари»ни тақдим этдилар.

1970 йил аёжиб бахтиёр йил, буюқ якунлар йили, унда юқоридагидай оддий рақамлар ҳам, мусобақа, иқтисод, тежамкорлик каби сўзлар ҳам ижодий ғайрат, жўшқин кураш ифодаси бўлиб янграйди.

Биз биламизки, XXIV съезддан бошланадиган янги эпопея, янги истиқбол беш йиллиги — меҳнат ва ижод жасорати учун яна ҳам катта, шарафли майдондир. У меҳнат ветеранлари ва янги авлодларнинг беш йиллик традицияларига ҳамда коммунистик идеалларга содиқлигини яна бир бор исбот қилажақ. Таш-сельмаш ишчиси Маҳмуд Мўйдинов мусобақадос дўстларига қилган муурожаатда халқимизнинг кўнглидаги ғалип зал топиб айтди: «Янги беш йилликнинг жўшқин йиллари умримизнинг янада ширин йиллари бўлади, деб ишонаман!»

ГУЛЛАЁТГАН ВОДИЙ ЛАВҲАЛАРИ

Чаманнинг бир чечаги

ТАҲТИҚОРАЧА довоғига чиқсангиз, бас, бу ёғи ажиб томоша. Ям-яшил Шахрисабз зангори само остида ястаниб ётибди. Оқсарой табиат билан ранг талашадигандай осмонга бош тираб турибди. Муғул босқинчиси Қорачар водийни забт этишдан олдин шу доводда тош тахт курдирган ва бир неча кун дам олган экан.

Самарқанд тупроғидан оёғингиз узилиши билан оқ Тахтиқорачага чиқиб борасиз. Кейин Қашқадарё бошланади. Улка билан яхши таниш бўлмаган киши кўпинча янглишади. Агар у Шахрисабз ва Яккабоғни кезиб Китоб орқали ортга қайтса, Қашқадарё Фарғонанинг ўзгасига, дейиши мумкин. Бордию сафарни Қарши бўлини айланиб қаритса, воҳа энди бўстонга айланапти, деган хулосага келади. Аслида бу ўлка Юқори, Урта, Куйи Қашқадарёларга бўлинади. Юқори Қашқадарёнинг ўзидан катта-кичик бир неча дарё оқади.

Товусдай товланган Қашқадарё бўйларини яна кезиб юрибмиз. Китобда зўр меҳнат жасорати устидан чиқдик. Район тупроғидаги Макрит массиви ўзлаштирилибди. Бор-йўғи уч ярим ой ичида тоғ этагининг икки минг гектарига чигит экилибди.

Макритдаги янгиликнинг доврўғини эшитган эдим. Лекин район партия комитетининг биринчи секретари Абдувоит Каримов билан очилган ялангликни айлангач, аввалги тасавурум тамом ўзгарди. Китоб сийнасига ямоқ бўлиб ташган бу ер ҳазилакам жой эмас экан. У Қайнарбулоқ қирларидан Чироқчи этакларигача бўлиб кетган.

— Ҳозиргача Китобнинг саккиз минг гектарча пахта майдони бор эди, — дейди рай-

ком секретари. Макрит бағридан эса ўн олти минг гектар ерни ўзлаштириш мумкин.

Секретарни яна гапга тутдик. Унинг мулоҳазалари билан масала тагин равшанлашди. Бир пайтлар ҳамма бундай хулосага келган: «Китобда ўзлашадиган қафдек ҳам ер йўқ. Уруғ ташланмаган очик жой қолмади. Суя базур етиб турибди». Бунга ҳамма район раҳбарлари ҳам кўникиб қолишган эди. «Ўзига тўқ район. Шунинг ўзи бас-да», дегувчилар ҳам бўлгандир балки. Бироқ ўзи ўсиб, воёга етган районнинг ички имкониятларидан хабардор секретарнинг қалби нотинч эди. У районнинг истиқболи тўғрисида кўп ўйлади, елиб-югурди, бўлғуси юмушларни чамалади, режаларини юқори ташкилотларга ўқиди. Қовжираб ётган Макритга барча куч сафарбар этилди. Қашқанинг суви тоғ этагидан шарқираб оқди. Бунда собиқ Китоб беги Жўрабек қаздирган канал ўзанини аниқлаганлари анча қўл келди. Чигит тешланган қаргалар пахтакор колхозларга тақсимлаб берилди. Биринчи ҳосилни қирқ центнердан чамалаб туришибди.

Дарвоқе, ўз кунига, мулоҳазаларига, айниса, одамларга сидқидилдан ишониш кўп нарсани ҳал қила оларкан. Район партия комитети бу соҳада катта тажриба орттирди. Районда ишчи кучи мўл экан. Хар бир кишига ўн-ўн беш сотих пахта майдони тўғри келди. Суя эса ҳаводан олинмади, албатта. Каналга бетон ётқизиб сувнинг хар қатрасини қадрлаш тўғрисида кўп суя тежалди. Энди алмашлаб экиш учун ҳам имкон туғилди.

Секретарнинг ҳисоб-китобича, бундай ерлар Юқори Қашқадарёда кўп. Илмий таҳлил бу жойлардан бўлини ўзлаштиришга нисбатан етти баравар арзон пахта етиштириш мумкинлигини кўрсатмоқда. Бу ерлардан ирригация харажатларисиз Қарши бўли берганчалик, яъни 1 миллион тонна «оқ олтин» олиш истиқболи бор экан. Республика суя ҳўжалиғи қурилишлари бош бошқармасида бўлиб, шу ҳақда суялашганимизда бошқармадаги ўртоқлар ҳам

режанинг тўғрилиғига шак келтиришмади. Улар бу борада талай ишларни бошлаб юборишибди. Қурилажак Қалқама ва Ҳисоран суя омборлари Китобнинг салмоқдор пахтачилик райониға айланишиға имкон берар экан. Районни чаманзор десақ, Макрит бўли унинг бир чечаги. Зотан, бир маҳаллар собиқ Китоб беклиғи 30 ботмон пахта олган бўлса, бугун китобликлар давлатға 30 минг тоннача «оқ олтин» берадилар.

Райком секретарига ўша кунги суҳбатимиз асноси бир лўкма ташлаган эдим: «Ававаллари боғ-роғ бўлган, анчадан бери қаровсиз қолиб кетган тоғ қишлоқларимиз ҳақида қандай ўйловингиз бор?» Секретарь саволимга: «Ҳали унга ҳам навбат келади», деб қўйди. Дуруст. Чунки ўтган ёзда Койин, Башир, Қутчи, Гилон, Қизилэчмак қишлоқларида бўлганинда ҳали ҳам ўзини ўнглай олмаган, аслиға қайтмаган ерларға ачинган эдим. Тоғдаги ҳазинаға бир қиёбоқилса, мўл-кўл гапга, мева, доривор тибхлар етиштириш ҳеч гап эмас. Секретарнинг жавоби ҳам тўғри. Хусусан бу районда бошқа юмушлардан ҳеч қилинмиш қўли бўшамаяпти, Эртаинди тоғ жамолини аслиға қайтаришға гал келиши, шўҳбасиз.

Ўй-ўйламай Улўғбек номидаги Китоб кенглик станциясига кириб ўтдик. Район партия комитетининг идеология ишлари бўйича секретари Қиём Бурҳонов билан кирганимизда расадхона илмий ходимаси Валентина Максимовна Шелелёва ўз ишлари ҳақида бизға қисқача ахборот берди. Расадхона ходимлари қирқ йилдан бўён кўкка кўз тикиб, сайёраларни кузатишади. Буюк мунажжим Улўғбек ошчо тутинган юлдузларнинг етмиш иккитасидан сир сўрайди. Ер сатҳининг кенгликлари ва координат чизиклари ўзгариб туришини улар Кўтб юлдузига қараб аниқлашади.

Валентина Максимовна расадхонанинг нотиз иш услубини оsonликча изохлаб ўтди.

— Мана, кўз ўнгимизда глобус турибди, дейлик. У анча эскирган, сирти нотекис, ўкча туташган жойлари уриниб қолган. Бундай глобус бир текис айланмайди. Янги глобус эса, бошқа гап. Она еримиз айнан эски глобусга ўхшайди...

Масала аён бўлди. Топиб айтилган қиёс. Тўғри-да, Ер юзаси борган сайин гадир-будир бўлиб бормоқда. Табиат стихиялари, одамларнинг яратувчилик уринишлари ер юзаси — рельефининг мўътадиллигини, мувозанатчи ўзгаришиб турибди-ку! Жаҳоннинг беш нуқта-сида бир кенгликда жойлашган беш расадхона олдиндан келишиб қўйилган дақиқада кузатув олиб боради. (Китобдан ташқари Америкада Икита, Италия ва Японияда биттадан кенглик станциялари бор). Жами маълумотлар Японияда умумлаштирилади. Хуллас, расадхона бугунги археология, топография, геология, геодезия, геофизика фанлари учун хизмат қилмоқда.

Буркулли мармари

Шахрисабз ва Китоб воҳасининг кунчиқар тарафида Буркулли қишлоғи бор. «Буркулли» деган ном шаҳаргача «бир кунли йўл», деган гапдан келиб чиққан, дейишади. Тўрт йил бўрун овозаси кетган мармар қони ҳам шу қишлоқ номи билан аталади.

Машинамиз адирлар оша геологлар чодирига етиб борди. Қашқадарё экспедицияси мармар изловчи партиясининг бошлиғи Юсуф Илҳомов бизға пешвоз чиқди. Бу йигит ҳунарини пўхта биладиган, қасбини севган изловчи-геолог экан. Қазиб олинган мармар уюмларини, ҳали қазилмаган мармар қатламларини кўздан кечирамиз. Юсуф Илҳомов ҳаяжонланиб ҳикоя қилади:

— Олти миллион кубометр запас бор. Тарғил, оқ, кўкиш тусда улар. Сифатини айтмай-сизми!.. Қалинлиғи бир юз эллик метр...

— Ҳаммасини қазиб олишға қанча вақт керак? — лўкма ташлади ҳамроҳим.

— Нақ бир аср!.. Ҳўжаикана қишлоғи бор, биларсиз. Ўша ерда бир мақбарға қўйилган катта тош — мармар. Бунинг нимаси қизик бизға дерсиз? Агар археологлар шу тошнинг неча ёшдалигини аниқлашда кўмаклашсалар дуруст бўларди-да. Ўша мармар тўрт юз ёки олти юз ёшга тўлган бўлса, бас, биз топган

Мардон Жаддиев — Қаршидаги III Интернационал номидаги колхознинг донгдор бош чўпони.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

Шахрисабз консерва заводининг съезд олди мусобаъси илгорлари К. Раҳимова ва Ж. Морданова.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

мрамар тошлар ҳам шунча йилга бардош беради, деган сўз. Курувчи-меъмор учун мармариизининг чидамчилигини билиб қўйиш жуда зарур.

Мен ҳам Юсуф Илҳомовга машҳур Оқсаройга мрамар ишлатилганини, француз сайёҳи Элизе Рикльонинг далилларига қўра, тадбиркор Амир Темур етмиш ҳинд фили билан тоғлардан мрамар ташитганини айтиб бердим. Геолог коннинг қадим замонлардаёқ маълум бўлганига ишонар эди. Кейин у Хўжанканадаги мрамарнинг ҳам шу қондан олинганга шакшуба йўқлигини айтди. Ҳақиқатан ҳам қазилмага аждодларимизнинг қўли теккан: нақ шо-супадек келадики тошларнинг чети кўриниб турибди. Қазилманинг шу ҳолати ишни анча осонлаштирган. Қазув арзонга тушган.

Қидирув партияси ҳадемай қонни фойдаланишга топширади. Лекин бойлик ҳозирданоқ Тошкент ва Россияга жўнатишда. Тошкент метроси ҳам шу мрамардан сайқал топади. Мармарнинг ушқоқлигига қўрилишга жуда асқатади. Шу қонда мрамар ушқоқлари пўлат излардан қўрилиш жабхаларига жўрибдилад. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Ўзбекистон ССРнинг Қарши қўлидаги ерларни сўғориш ва ўзлаштириш ишларини жадаллаштириш тўғрисида» деб қақирган қарорига геологлар ҳам лаббай, деб жавоб берадилар. Қашқадарё экспедициясида топқир партиялардан юздан ортиги қону тун изланишда. Ўлқанинг ҳар қарич ери афсонавий «очил дастурхонини» эслатади. Тилсимини билсанг, тамоми, сийнасидагини сенга ҳада қилаверади.

Қўп жаҳонгирларнинг қўзини қуйдирган яшил шаҳар — Шахрисабзга кириб бораётимиз. Олис тарихида не-не сирлар силсиласи бор! Доро, Зулқарнайн, Қўтайба, Чингиз зулмини қўрган, хонлар ва беклардан жабр чеккан, чор қўшинининг зарбасига учраган ва айни вақтда ватанпарварлик туйғуси устун келган шижоатли бу элнинг жанговар тарихи

бэр. Шахрисабз ўн тўққиз йил араблар ҳужумини қайтарган.

Уша даврда юз мингдан ортиқ аҳолиси бўлган шаҳар ислом эътиқодидан бўйин товлаб, тоғларга қўчиб кетган экан.

Оламга Мирзо Бедил, Хисрав Деҳлавий ва теурийлар сулоласини берган Шахрисабзда кейинги асрлар ҳам бўронли ўтди. 1850—60 йилларда Китобнинг собиқ беги, Қаландар қори ўғли Жўрабек Шахрисабз, Китоб, Яққабоб депараларининг осийишталиги учун жон қўйдириб, Бухоро амирлари Насрулло ва Музаффарларнинг ўттиз беш босқинчилиги юришини даф қилди. 1860 йилларда чор қўшинларига қаттиқ қаршилиқ кўрсатди. Ниҳоят чор Россиясига қўшилишининг прогрессив томонларини илғаб, Туркистоннинг келажаги йўлида фидо-корлик қилди. У генерал-майор мартабасига кўтарилиб, машҳур генераллар ҳамда шарқшунос академиклар — А. Семёнов, В. Бартольд ва қўп жилдик, геогрфик очерклар муаллифи, савҳ, олиқ Н. Логофетнинг ҳўрматини қозонди. 1905 йилнинг декабрида хонлиқ истиб-додга қарши шаҳар қўзғолон кўтарди. 1914 йилда деҳқонлар галаёни бўлиб ўтди. Фақат Октябр инқилобининг шарофати шахрисабзликларга мислсиз озодлик олиб келди. 1920 йил 30 августда Шахрисабзда, 31 августда Қаршида ҳўррият ялови ҳилпирлаган. Ҳўзир чинакам социалистик шаҳарга айланган Шахрисабз Қашқадарёнинг иккинчи сановат маркази ҳисобланади.

Қадимий шаҳарнинг кўрку жамоли қондан-қўнага ошиб бормоқда. Шаҳарнинг тарихини ўрганиш олимларнинг фарзи ҳам қарзи. Яқинда академик М. Массон шаҳар чеккасида эрамизгача бўлган ер ости шахрини топди.

Шахрисабз халқаро сайёҳлар шаҳри бўлишини ҳам қўпчилиқ орзу қилиб келмоқда.

Зар тола

Қаршининг иссиғини қўп гапиришади. Айниқса саратонини. Шаҳар қўчаларига ҳовуру жимири... Эски шаҳарга қараб қўлоча отган Қарши Чилонзоридан ўтиб бормоқданмиз. Ўтган аср Қаршида бўлган А. Вамбери, Э. Рикльо, Н. Логофет, В. Масальский каби сайёҳларнинг хотираларини эслаймиз. Улар Қаршининг дарёга яқин жойларда бог-роғлар, сайлгоҳлар борлигини, шаҳардан бир неча анҳор оққанини, баҳорда ҳамма ёқни чечаклар қоплашини, оромгоҳлар гавжум бўлишини, тарихий обидалар салобатини, шаҳар Бухоро хонлигида йирик савдо маркази эканлини ёзишди. Лекин хонликларнинг ўзаро урушлари даврида Қаршининг таровати кетиб қолган эди.

Ҳўзирги Қарши яна серсув, сердрахт, қўқаламзор шаҳарга айланиб қолди. У яшаргандан яшариб бормоқда. Тафти баландлик — Қарши даштларининг фазилати. «Оқ олтин» учун у «оқ олтин»дай бебаҳо. Саҳаватпеша офтоб даштларда йилнинг учдан икки улушида тўхтовсиз ёғду сочиб туради. Шўнинг учун ҳам мамлакатимизнинг ипак пахта қони шу ерда.

Область партия комитетида бўлганимизда ипак пахта билан қизикдик. Қўпчилиқ Косон районидаги Энгельс номили хўжаликка боришимизни маъқул топди.

... Ипак пахта гўзалари нақ одамни кўмгудек бўлиқ. Сув эгитларга жилдираб тараб қўйилган. Қош қорайганида қолхоз марказига йўл олдик. Қолхоз раиси Маҳмадраҳим Хўррамов ҳам, партия ташкилотининг секретари Яхши Дўсанов ҳам ёш, янги сайланган раҳбарлар.

Гурунқ мавзўимиз ипак пахта ва унинг сирлари, оқ пахтадан фарқи ва афзалликлари тўғрисида борди.

— Энди деҳқонларимиз ипак пахта мириш-қори бўлиб қолишди, — дейди Яхши Дўсанов. — Улардан сўрасангиз ҳеч иккиланмай ипак пахтанинг афзал жиҳатларини бир-бир санаб беришади. Олтиш бешинчи йилдан бери ипак пахта экамиз. Ҳўсилдорлик ўн олти центнердан ўттиз уч центнерга ўсди. Бу йилги маррамиз — ўттиз саккиз, Бўрноғи йили Мамад Ҳамроев, Нормурод Равшанов, Ойибби Баратова, Жўра Эшматов бошчи бригадалар ўттиз тўрт-ўттиз тўққиз центнердан ҳўсил кўтаришди. Ипак пахтанинг меҳнатига келсан,

сувни қўп талаб қилади, тез экиш ва яғаналаш керак. Лекин бир хил шароитда оқ пахтадан кам ҳўсил бермайди. Ипак пахта оқ пахтага нисбатан иссиққа бардошли. Шўнинг учунми, у йигирма қўнча кеч пишади. Деҳқонларимиз бўнинг ҳам иложини топишди. Уни барвақт экиб, барвақт яғаналаш, барвақт қилпиш ва қўп ўғитлаш йўли билан оқ пахта сингари тез пишшига эришишди. Гўзаси бўйчан ва чаноғи майда бўлганидан ипак пахтани машинада териш мўмкин эмас, дегаилар бўлган эди. Уша одамлар янглишган экан. Машинада бемалол тераверамиз. Бу қўп қўчи билан терилганига нисбатан тўққиз барабар арзонга туш-япти. Деҳқонларимизнинг ипак пахта етиштиришдан манфаатдорлиги катта. Мана таққослаб кўринг: ипак пахтанинг бир тоннаси етти олтмиш тўрт сўм, оқ пахтанинг бир тоннаси тўрт юз ўттиз сўм туради.

Суҳбатимиз ярим тўнғача давом этди. Улар ҳар йилги қўзатишларини ёдаки ҳисоблаб юришди. Деҳқонлар ипак пахтани ёқтириб қолишган. Қолхоз уч йил ичида қўп қанғалидан 800 гектар ерни тортиб олибди. Ҳўзир пахта майдони 1200 гектар. Ҳали қўлға бўнақа човут солишни давом эттиришди.

Қўлнинг келажаги зар тола етиштириш билан мўйтабар. Ўлқанинг табиаи шўни тақозо қилади. Қарши қўлини тўла ўзлаштириш муаммоси партия ва ҳўкуматимизнинг диққат марказида туриши бежиз эмас, албатта. Ҳадемай сўнгсиз Қарши даштида осмонўпар ипак пахта хирмонлари қад кўтаради.

Қоракўп жилваси

Узун йўл қўп ҳаловатини бузиб, уни қоқ ёриб ўтган. Саратон нафаси қўжиратган гиёҳларни шамол ўйнайди. Авваллари ўнгу сўйда саксовул ўсган. Уткинин паровознинг қўмбири тугаб қолса, ўтхонасига саксовул ёқишган...

Ҳали «Қоракўп» наслчилик совхозини қўзимиз илғамайди. Кеча Қаршида қироқчилик чорвадор Саъдин ака Отамуродов чорва ҳайтидан қизик-қизик қўноқлар айтиб берган эди. Қўп чап биқини билан ёнбошлайди. Ҳамма вақт қўнғай тарафини таллайди. Унг биқини гўшти жуда тотли бўлади. Унг нимта қўпроқ тош босади. Чин қўпни қайси сурувдан гўшт емасин, ўша қўп киининг ўтаридан эканини айтиб беради. Ҳатто қайси йилдада ўтлаганини билади.

Қўлига таёқ тутиб, бир умр тўёқ изидан юрган қўпни чорванинг ҳамма сир-асорини билиб олади. Саъдин ака чорвага қирқан кел-

Фўзурдаги Киров номили совхознинг моҳир механизатори Қўли Саидназаров.
Р. ШИЯПОВ фотоси (ЎЗАТГ)

тирган қайси бир қаттиқ қишда ҳам шошиб қолмабди. «Восход» совхозининг ўзига тегишли 800 қўйни омон сақлабди. Йўлни қалин қор босганди серкани йўл бошловчи қилиб, фарамга сурувини эргаштириб борибди. Қордан йўлакча очиб, қўйларни булоқдан сугорибди...

«Қорақум» насличилик заводида бизни директор Қўрбонмурод ака Ҳамроев кутиб олди. У ғайрати жўш уриб турган ўрта ёшдаги киши. Гурунғ устиди сурнинг яратилиш тарихидан гап очди. Қўрбонмурод ака билганича гапириб берди. 1947 йили академик В. Юдин бошчилигида биринчи марта сур олинган. Даставвал кўпчилик бу нозик ишга ишонмаган, сур бузилади, деган андишга борган. Олим фавқулодда пайдо бўлган зотни сақлаб қолиш ва наслини кўпайтириш учун узоқ бош қотирди. Сурнинг сифати наслима-насл яхшиланиб бораверди. В. Юдиннинг шоғирдларидан М. Котов ҳам изланишларини давом эттириб, сурнинг навиини оширишга ҳисса қўшди. Бундай насл берадиган қўзилар «Муборак» совхозида ҳам, Бухоронинг Свердлов районида ҳам кўпайтирила бошланди.

— Қорақўл қўйлари сур берадиган қўзини аҳён-аҳёнда туғарди,— дейди Қўрбонмурод ака.— Ким билсин, бу воқеа неча минг йиллардан бери рўй бериб келган. Лекин уни кўпайтириш кимнинг ҳаёлига келибди, дейсиз...

Совхоз марказидаги қорақўлчилик музейи билан танишдик. Жўнлари узун, паҳмоқ ва майин қўйларнинг суратлари остига чўпонларнинг номи ёзиб қўйилган. Навлар уларнинг номи билан аталган. Кўкиш қорақўл терилари, қўнғир, жигар ранг сур ва «антикаллар нимқоронғуликда товланади, мавжланади».

«Қорақум» чорвадорларининг тажрибасини ўрганиш учун кўп мамлакатлардан олимлар келишади. Ҳар йили халқаро семинар шу ерда ўтказилади. «Қорақум» қорақўлининг офтобдек жилоси бор. Жаҳон бозориди сурнинг баҳос олтинга тенг...

Истиқбол режалари

Сўнгсиз чўлнинг бир чеккасида гулдираган момақалдироқ нариги чеккасига етиб боргунча сўнади. Яшин шўласи чўлни бирдан чулғай олмайди. Қашқадарёнинг ер майдони Европадаги Белгия, Нидерландия, Албания давлатларининг бутун майдонига тенглашади. Осмон гумбази камалаги билан ўлчагулик бепоён чўлда қўёшнинг ботишини кузатиш сизда мислсиз туйғулар уйғотади. Қўёш умирғизининг бир кунига яқун ясаб, қонгаш уфққа мунистгина ботиб боради.

«Қорақум»дан нарида «Муборак» яқинида Иттифоқимизнинг энг йирик газ-олтингургорт заводи қурилмақда. Қарши даштларининг ости ҳам, усти ҳам ҳазина. Талабалик йилларимизда «Муборак» газининг алангасини Самарқанддан кузатганимиз. Ер қаъридан отилган олов вулқони осмону фалакка буй чўзган эди. Ордан йиллар ўтиб, табиатнинг бу мўъжизаси одам измига бўйсунди. Энди эса, газдан олтингургорт ажратиб оладиган улкан корхона қурилиши бошлаб юборилган.

Мозийни келажакка кўприк, дейдилар. Сув иншоотимиз тарихини ўрганиш бугунги ирригациямиз учун бениҳоя ағиллик туғдирмоқда. Ҳозир жонлана бошлаган Қарши чўлида қадим ҳатто шоли ҳам ўстирилган. Зарафшондан сув олган Манас (ҳозирги Эски Ангор) каналидан чўл ўн беш аср сув ичган. Уни XIII асрда мўғуллар кўмиб ташлаган. XIV—XV асрларда Амир Темур ва Улугбек замонида қайта тикланган. У хонликларнинг ўзаро жанглири оқибатида яна вайрона ҳолга келтирилган. Профессор Шлегелнинг аниқлашича, Қарши дашти эраимизнинг ўртасида Амударёдан сув ичган. Мана шу 400 километрли каналнинг ўзанини тиклаш мумкин деган тахмин бор. Искандар Зулқарнайн қўрган 300 километрли Эски Ангор 1953—55 йилларда қайта қазилди. Бу каналдан мавжланиб оқаётган оби ҳаёт Қарши даштининг чаккасига чечак тақди. Демак, чўлнинг таржимаи ҳолини ўрганиш бугунги мислсиз ишларимизда қўл келади. Доцент Қ. Улжабоевнинг кўп йиллик меҳнати ҳам зое кетмади. У чўл ирригациясига доир талай

тарихий манбаларни толди, ўрганди, таҳлил қилди. Эски гидрозуллар ва сув ҳавзаларининг ўрнини аниқлади.

Чўлнинг эртаси чиндан жозибали, режалар эса пишик, пухта. Бекиёс шикоят билан чўлга човут солинмоқда. Битай деб қолган Аму машина каналини айтмайсизми! Унинг чўқурлиги беш ярим метр, кенлиги Сирдарёнинг кенлигича бор. Ахир, қирғоқларини емириб ётган Амунинг оби ҳаёти 5—6 миллион гектар майдонни сугоришга етар экан. Партия ва ҳукуматимиз Қарши даштига ҳал қўлувчи юришини бошлаб берди. Келажакда 1 миллион 300 минг тонна «оқ олтин» етиштириш қийин бўлмай қолади. Катта ўзбек элати қадимий аъналарига суянади, қашқадарёликлар ҳаммани умумхалқ ҳашарига қорлайди. Шу кечакундузгача бажарилган тўпроқ ишларининг умумий массаси Галактикалардаги баъзи бир думли юлдуз — кометаларнинг массасидан ортқидир. Энг кўп сунъий денгизлар шу ўлкада бунёд этилади.

Мудраб ётган Қарши даштининг унумдорлигини ўтган асрданоқ рус инженерлари сезган ва қисман уни ўрганишга киришган эди.

лар. Баъзи ажнабийлар ҳам бу сирдан воқиф эдилар. Ўрта Осиёни кезган Юлиус Фучик: «Рус ва инглизларнинг ниятларидан хабардор бўлган Хева ва Бухоро хонлари ўз серҳосил ерларининг мустамлакачилар иштаҳасини очиб юборишга шак-шўҳба қилмас эдилар», деб ёзган эди.

Миразчўлини обод қилиш улўв дохийийиз В. И. Лениннинг номи билан боғланган, чўлу саҳрони бўстонга айлантириш ишончи ўша кунлардан бошлаб туғилди. Карл Маркс: «Европада деҳқончиликнинг махсуддорлиги об-ҳаво шароитининг қулай ёки ноқулайлигини тақозо қилса, Осиё мамлакатларида эса у ҳукуматнинг яхши ёки ёмон бўлишига боғлиқдир», деган эди. Ҳақ гап. Партия ва ҳукуматимизнинг диққат-этиборидан Қарши дашти ҳеч қачон четлангани йўқ.

Шуни ўйласам, Қарши дашти истиқболини равшан кўраман. Эҳ-эй, гуллаётган водийда озмунча меҳнат қайнаб-жўшаётирми! Элим — заҳматкаш эл, элим — меҳнатсевар эл. У — меҳнатдан яралган!

Мурод ХИДИРОВ,
«Гулистон»нинг махсус муҳбири

Партия XX съезди номдаги колхознинг [Қарши] пахта далаларида.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

Уммиҳалқ зарбдор қурилиши

ИККИНЧИ ФАРҒОНАГА КЕЛИНГ

Н. ХУДОЙБЕРДИЕВ,
ЎзССР Қишлоқ ҳўжалик министри

ПАХТАЧИЛИК
РАЙОНЛАРИДА
СУҒОРИЛАДИГАН
ДЕҲҚОНЧИЛИКНИ
БУНДАН БУЕН ҲАМ
БАРЧА

ЧОРАЛАР БИЛАН
РИВОЖЛАНТИРИШ
БИРИНЧИ ДАРАЖАЛИ
ВАЗИФАЛАРДАН БИРИ
БУЛИБ ҚОЛМОҚДА.
БУ РАЙОНЛАРДА ЯНГИ
БЕШ ЙИЛЛИКДА
СУҒОРИЛАДИГАН ЯНГИ
МАЙДОНЛАРДА 650
МИНГ ГЕКТАР ЕРНИ
ИШГА ТУШИРИШ
МУЛЖАЛЛАНАДИ.
СУҒОРИЛАДИГАН ВА
ЗАХИ ҚОЧИРИЛАДИГАН
ЕР МАЙДОНИ КЕНГАЙИБ
БОРГАН САРИ БУ
ЕРЛАРДАН ТУҒРИ
ФОЙДАЛАНИШГА
ТОБОРА ЮКСАК
ТАЛАБЛАР
ҚУЙМОҒИМИЗ,
ДАСТАВВАЛ, БУНДАЙ
ЕРЛАРНИНГ ҲАР БИР
ГЕКТАРИДАН МУЛ
ҲОСИЛ ОЛИНИШИГА
ЭРИШМОҒИМИЗ КЕРАК.
СУҒОРИЛАДИГАН
ЕРЛАРДАГИ
ҲОСИЛДОРЛИК
ДАРАЖАСИ —
МОҲИРОНА ХУЖАЛИК
ЮРИТИШНИНГ АСОСИЙ
МЕЗОНИДИР.

КПСС Марказий Комитети Бош
секретари Л. И. БРЕЖНЕВнинг
июль Пленумида сўзлаган нутқи-
дан

УЗБЕКИСТОН қишлоқ ҳўжалиги ходим-
лари қурувчилар билан қўли-қўлга
бериб, Қарши бойлигини халққа
ҳадя этиш учун курашмоқдалар.
Қарши чўли — ҳосилдор оша-туп-
роғимизнинг жуда катта бўлаги.
Унинг ҳарорати, серкўёш кўнлари
бебаҳо қимматга эга. Йил давоми-
даги ҳарорати 5 минг даражага яқин. Бу —
Фарғона водийси ва юртимизнинг бошқа
кенгликларидагига қараганда деярли минг
даража ортиқ. Бу ерда мусбат даража йил-
нинг 8—9 ойи давомида сақланиб туради. Ке-
лажақда ана шу минтақада 1 миллион 100
минг гектар ер ўзлаштирилади. Ундан олина-
диган пахтанинг ўзи 2 миллион тоннани таш-
кил этади. Бу — ҳозир бўтун республикамиз
етиштираётган пахтанинг ярми, демакдир.

Қарши канали ишга тушгач, фақат Қарши
минтақасигина эмас, балки Зарафшон воҳаси,
Қашқадарё, Самарқанд, Бухоро областларида
ҳам пахта етиштириш кўпаяди. Мана бир
кичик мисол: фақат биргина Қарши ва Косон
районлари сув билан тўла таъминланса, пахта
ҳосилини яна 50 минг тоннага кўпайтириш
мумкин.

Муҳими шундаки, Қашқадарё воҳасида қим-
матбаҳо ингичка толали пахта ундириш имко-
ни бор. Шунингдек, бу ерда чорвачилик, по-
лизчилик, сабзавотчилик ва мевачилик яна ҳам
яхши раванқ топади.

Қашқадарё области ва бутун республикамиз
меҳнаткашлари Қарши чўлини ўзлаштириш ва

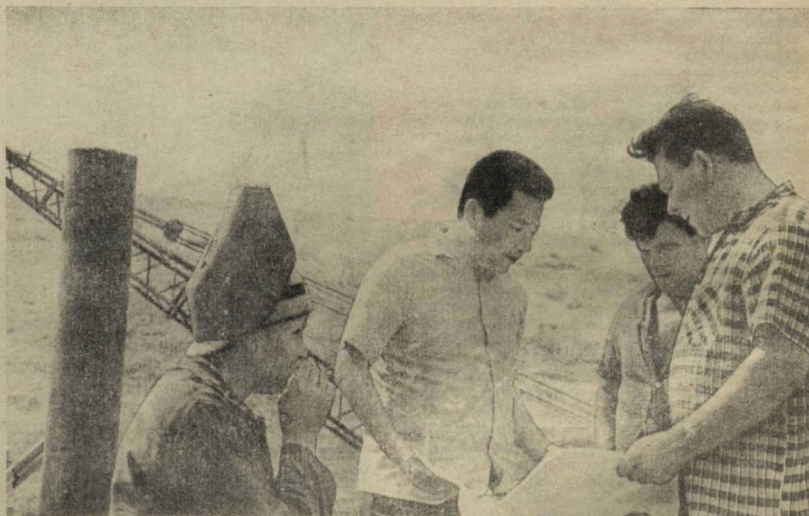
сув билан таъминлаш ишларини тезлатиш ҳа-
қидаги КПСС Марказий Комитети ва СССР
Министрлар Советининг қарорини қувонч би-
лан қарши олдидлар. Биринчи навбатдаги иш-
лар учун 630 миллион сўм маблағ ажратилди.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети ва Рес-
публика Министрлар Совети КПСС Марказий
Комитети ва СССР Министрлар Совети қаро-
рини амалга ошириш юзасидан аниқ тадбир-
лар ишлаб чиқидилар. Қарши чўли умумхалқ
зарбдор қурилиши, деб эълон қилинди.

Пахтакорлар ҳам, чорвадорлар ҳам, хуллас,
республикамизнинг барча меҳнаткашлари Қар-
ши каналдан сабрсизлик билан оби ҳаёт
кутмоқдалар ва бунга пухта тайёргарлик кўр-
моқдалар. Каналларнинг лойиҳалари қайта
тузилиб, қўшимча каналлар, коллекторлар
қурилмоқда. Ер ўзлаштириш ишлари ҳам
қизғин давом этмоқда. «Аврора», «Қашқа-
дарё», Ульянов номи ва бошқа совхозлар
бунёдга келаётир. Механизатор, ирригатор ва
бошқа ихтисослар бўйича махсус ўқув юрт-
лари ташкил этилмоқда.

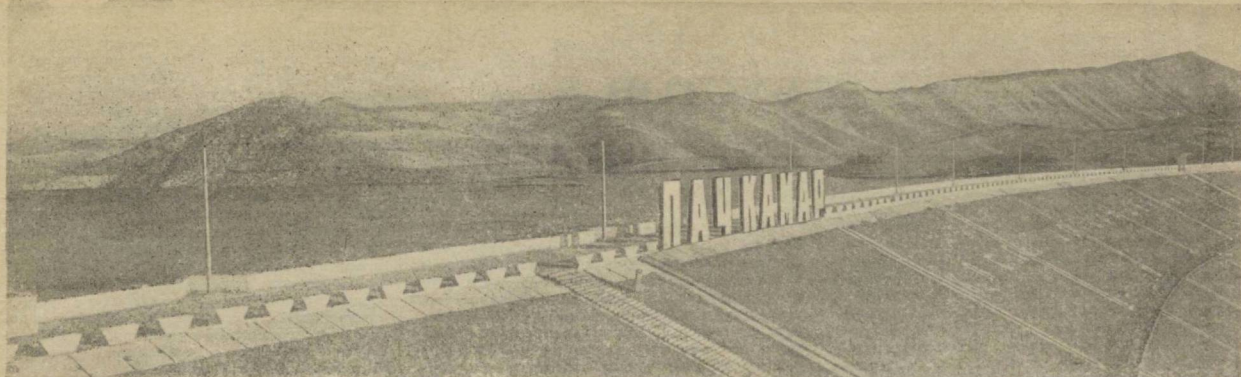
Орзуимиз шўки, имкони борича ишлар жа-
дал кетса. Аму — Бухоро канали икки йилда
қурилиб ишга тушди. Ундан келаётган фойда
эндиликда сарфланган маблағини қоплаб бора-
ётир. Қарши машина канали ҳам ҳудди шундай
шитоб билан қурилмоғи даркор, қалчалик сув
тез келиб, мамлакатимиз бойлигига бойлик
қўшилса шўнча яхши.

Қарши дашти — бўлғуси иккинчи Фарғона
ўзининг баҳодирларини кутмоқда.

Қарши магистраль канали қурилишининг участкаларидан бирида бошқарма бошлиғи
Х. Шаҳзатов ҳаммасабалари билан фикрлашмоқда.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

Пачкамар сув омбори — Қарши чўлининг зўр негизларидан бири.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

ҚАШҚАДАРЁ ДЕНГИЗЛАРИ

Бу воҳанинг антиқа табияти бор. Эрталаб уфқдан парча-парча булутлар кўтариладию, зумда бир-бирига қўшилиб қоп-қора тусга киради. Кейин шошиб Шахрисабз томон йўл олади. Ҳисор тоғи этакларига келганда қаттиқ чақмоқ қақади, булутнинг этаги осилиб, тўсдан жала қуюди. Баҳор келдики, деярли ҳар кун шу аҳвол. Одамлар бу ҳақда қизиқ ривоят тўқишган. Булут дермиш: Қаршидан чиқаман қамчилаб, Қамашига томчилаб, Шахрисабз шаршарахонмдир.

Тошдан-тошга урилиб, ўйноқлаб келаётган сой-ирмоқлар Шахрисабз биқинига келганда Қашқадарёга бош қўшади. Дарё бирдан кучга тўлиб, қирғоғига сиймай тошади, нортўядай ҳовлиқиб осмонга салпичиди. Сўнг ҳайқириб Қорақумга отилади. Косон этагию, Бешкент елкасидан ўтиб чўлга етганда ер қаърига — чексиз кум барханларига сингиб кетди... Асрлардан буён ана шундай бўлиб келди.

«Наҳотки, Қашқани жиловлаб бўлмаса! Қачонгача унинг баҳорги сувлари беҳуда оқиб ётади!» — одамлар кўпдан бери шу ҳақда бош қотирарлар.

Ниҳоят, уларнинг орзуси рўёбга чиқадиган бўлди. Партия ва ҳукуматимиз Қашқадарёни боғлаб Чимкўрғон сув омбори қуриш ҳақида қарор қабул қилди. Кўп ўтмай Чимкўрғон қурилиш-монтаж бошқармаси тўзилди. Бир кечада Чимкўрғон қишлоғининг этакини қудратли техника эгаллади. Экскаваторлар, бульдозерлар, самосваллар, скреперлар, грейдерлар бирваракайига ишга тушди. Қудратли машиналар зарбидан дарё соҳили ларзага келди, еру кўчини чанг-тўзон қоплади...

Чимкўрғон сув омбори — улкан нишот. Бу сунъий денгизга ярим миллиард кубометрдан зиёдор қув синади. Чимкўрғон сув омбори бунёд этилдию Одам-бормас, Жонбўзсой, Оқработ, Қоратепа чўлларига жон кирди. Сувсизликдан тارس-тарс ёрилган жизгинак даштларда хирмон-хирмон пахта, тонна-тонна ширин-шакар мева уна бошлади. Икки рақамни таққослаб ўтайлик. Қамаш районини Чимкўрғон сув омбори қурилгунча давлатга 10 минг тоннадан ошқироқ пахта берарди. Кейинги беш-олти йил ичида эса

ҳосил деярли икки барабар қўпайди.

Қашқадарёнинг иккинчи сунъий денгизи — Пачкамардир. Гузор дарёсига банд ташланиб, 290 минг кубометр сув кетадиган денгиз барпо бўлди.

Сув ташвишидан қутулган дехқонлар янги ер оча бошладилар. Чўнончи, Қамашини райониди Калнини номли колхозда ҳозиргача минг гектар қўрққ очилди. «Коммунизм йўли», «Партия XXII съезди», «Марксизм» колхозлари ва «Фарғона» совхозиди ҳар йили 100—200 гектарлаб қўшимча экин майдонини пайдо бўлмоқда.

Ҳа, чўл область деб ном чиқарган Қашқадарёда бугун халқ эзми билан сунъий кўллар, денгизлар бунёд этилаётир. Уларнинг энг улкани — Таллимаржон.

Таллимаржон! Бу ком яқиндан

бери кишиларнинг оғзидан тушмай қолди. Қарши чўли, унинг эртанги кунини ҳақида гап кетса дарров Таллимаржонни эслашди.

1964 йилнинг мартида Таллимаржон даштига биринчи вагон-уй келтирилган эди. Армани Асламов, украин Радченко, белорус Бровуло, туркман Овезов шу вагон уйда яшаб, бир кўмғондан чой ича бошлашди. Дўст-дўстнинг дилини иситгандан кейин чўлнинг дайди шамоли ҳам, жазирзма иссиги ҳам, бўронини ҳам бас келолмас экан. Дастлаб чўлқуварлар учун уй-жой қуришга киришилди. Бинокорлар аста-секин қўпайиб борди. Бирин-кетин хушбичим бинолар, янги асфальт кўчалар тушди. Мактаблар, болалар богчаси, маданий-маиший бинолар тикланди.

Шу тариқа чўлқуварларнинг

тўнғич шаҳарчаси барпо этилди. Бу ердан табиатнинг телба кучлари бадарға қилинди. Жуманазар Поллонов, Лидия Маринина, Нуъмонжон Шукуров каби ёшлар меҳнатда жонбозлик кўрсатишди. Ҳозир шаҳарчада беш мингдан ортиқ киши истиқомат қилади. Улар учун бутун шаронг яратилган. 964 ўринли ўрта мактаб, болча, ошхона, кутубхона, клуб, шифохона, ҳаммом — ҳаммаси муҳайё.

Дастлабки бино пойдевори билан барабар ерга қадаглан ниҳоллар мева бера бошлади. Бугун Таллимаржон ўз богига, ўз богбонига эга. Абдулла Қодиров шу ерининг ilk богбони.

Ҳозир ҳамма Амударё сувини чўлга буриш, Таллимаржон денгизини тезроқ қуриб битказиш пайида. Пуллизиндон билан Таллимаржон орасида олти насос станцияси ўрнатилаетир. Бу станциялар орқали дарё суви 132 метр бапандликка кўтарилиб, Таллимаржон сув омборига қуйилади, чўлда ўз ҳавзасига бир миллиард кубометр сув сифдаридиган денгиз бунёд бўлади. Сунъий денгиз суви тармоқ каналлар орқали чўл бағрига таралади.

Таллимаржондан кейин Шўрсой омбори қурилади. Бу билан Қашқадарё денгизларининг сонини тўрттага етади. Тўрт денгиз ўз бағрида 2 миллиард кубометрдан кўпроқ сув сақлайди. Бу сув эвазига Қарши чўлидан 200 минг гектар ер ўзлаштирилади. Кейинчалик эса ўзлаштириладиган умумий ерлар майдони 1 миллион гектарга етади. Ўзлаштиришнинг биринчи навбатидаёқ 20 пахтачилик совхози, қанчадан-қанча мевозорлар, бозорлар ташкил топади. Янги қишлоқлар, посёлкалар қад кўтарди.

Сунъий денгизлар заминиди дехқончилик билан бир қаторда балиқчиликни ҳам кенг ривожлантириш имконияти туғилади. Негаки, тўрт денгизда йил бўйи сув аримайди. Ҳа, қорақўли, дони, мева-чеваеси, газм билан донг таратган Қашқадарёнинг ўз балиғи билан ҳам шўҳрат қозонишига оз қолди. Инсон қўли билан яратилган денгизлар кишиларнинг сеvimли манзилгоҳи, оромгоҳи бўлиб қолади.

Қашқадарёни чўл деб чўчиманг. У инсон амри билан бугун денгизлар дёрига айланаётир.

Канал трассасида азамат трубопроводлар монтаж қилинмоқда.

В. ЛЕЗЕРОВИЧ фотоси (УЗТАГ)

Ш. СИДИҚОВ

КАРШИ чўлини ўзлаштириш ҳақида қарор қабул қилинмасданоқ камсув Қашқадарё водийсини сув билан таъминлаш учун бирмунча ишлар қилинган эди. Бу — Зарафшон дарёсидан тортилган Эски ангор каналлини қуриш билан бошланди. Каналдан секундига 80 кубометр сув

ўтарди, холос.

Шунинг учун водийнинг ўзидagi сув манбаларидан фойдаланиш ҳақида ҳам бош қотирилган. 1955 йилда Қашқадарё ўзанида Чимкўрғон сув омбори қурила бошлади. Сигими — 500 миллион кубометрли омбор 1963 йили тўла қуриб тугалланган бўлса-да, чўл чанқоғини босиш учун кураш тугамади. Бағрига Ғузор дарёсидан сув оладиган Пачкамар сув омбори қурилишига киришиб кетилди. Сув чиқариш учун қувурларни қуриш, ҳавзанинг биричи навбатини цементлаш, шағал ётқизиш ишлари шу қадар тез битирилдики, натижада сув танқислиги жуда қаттиқ сезилган 1967 йили омборда 37 млн. кубометр сув тўплаш имкони тугилди. Шунинг учун ҳам Ғузор районининг сувга доимий чанқоқ ерларига ҳам оби-ҳаёт кириб борди. Ҳозир районнинг 15 минг гектар ери шу катта сув омборидан баҳраманддир.

ЧўЛЛАР БЎСТОН БЎЛСИН ДЕБ...

Кейинги йилларда Қашқадарёда фақат сув омбори эмас бошқа йирик иншоотлар ҳам бунёд этилмоқда. Ғузор гидроузели, Қорабоғ насос станцияси, ўн минг гектардан зиёд ерни суғоришга қудрати етадиган Яккабоғ гидроузели сувга бўлган эҳтиёжни тўлароқ қондириш учун қўйилган йирик қадамлардир. Каналларга бетон ётқизиш ишлари авжиде. Бетонланган каналларнинг узунлиги олти юз километрга етиб қолди.

Қашқадарё областидаги сув иншоотларини «Пачкамар сув қурилиши»нинг техникалашган кўчма колоннаси қурувчилари бунёд этган. Республикада хизмат кўрсатган ирригатор

А. Я. Шчербаков бу азаматларнинг раҳбари, маслахатгўйи.

Шу кунларда Ўрта ва Юқори Қашқадарё ерларини суғоришни йўлга қўйиш учун тайёргарлик кўрилмоқда. Амудан бошланадиган Қарши машина канали ишга тушгач, қисман Қашқа суви ҳам Чимкўрғон сув омбори 25 минг гектар ерни сув билан таъминлаш учун хизмат қилади. Ваҳоланки, ҳозир ундан 10 минг гектар ерни суғориш учун фойдаланилаётир, холос.

Ўрта ва Юқори Қашқадарёдаги суғориладиган ерларнинг ҳисоби 250 минг гектардан ортиқ, шундан 135 минг гектар ерга ҳали сув чиқмаган. Бу ерларни суғориш учун яна бир миллиард сўм маблағ сарфланади.

Ўзбекистон сув ҳўжалиги қурилишлари бош идорасининг Қашқадарёдаги ташкилотлари КПСС Марказий Комитетининг июль Пленуми қарорларига амал қилиб, қақроқ ерларни бог-бўстонга айлантириш учун азму шижоат кўрсатмоқдалар.

А. МИРЗААХМЕДОВ,
Республика сув ҳўжалиги қурилиши
Бош идораси бошлигининг
ўринбосари

Қарши чўлида 218—233 кун ҳаво иссиқ келади. Экин учун фойдали ҳарорат 3 минг даражага етади.

Кейинги йилларда Қашқадарё областида 450 километрлик суғориш каналлари бетонлаштирилди.

Октябрь инқилобидан илгари Қашқадарё воҳасида 1,2 минг тонна пахта етиштирилган. Қашқадарёликлар кейинги 4 йилда мамлакатга 950 минг тонна «оқ олтин» ҳада қилдилар.

1971—1975 йиллар давомида Қарши чўлида 85 минг гектар ер ўзлаштирилади.

Қарши машина каналининг чуқурлиги 5,5 метр, кенлиги эса Сирдарёга тенг келади.

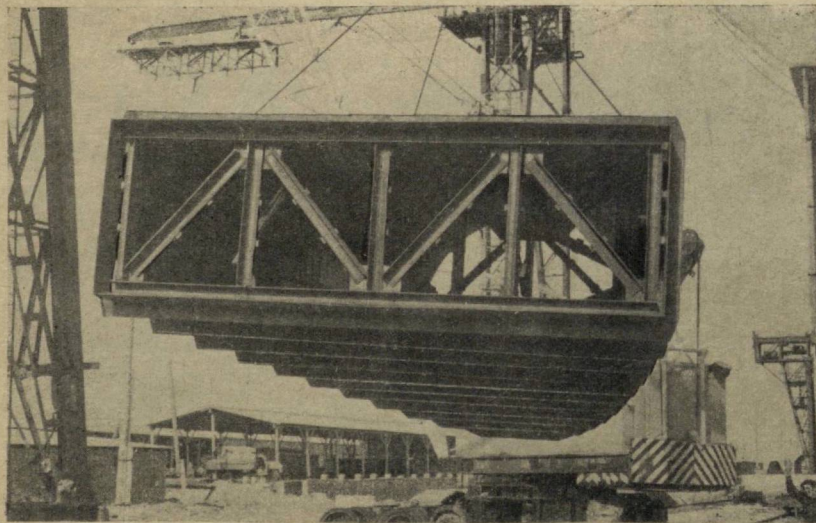
Истиқбол режаларига кўра, Қарши чўлида 100 йирик пахтачилик совхози ташкил этилади.

Яқин нелажаанда Қарши чўли мамлакатга 1 миллион 300 минг тонна «оқ олтин» беради.

Еш мутахассислар коммунист Владимир Сорокин ва унинг хотини Любовь Кинефатер Қарши магистраль канали қурилишига Иртиш—Қарағанда каналидан келиб ишламоқдалар.

Н. КЛЮЧНЕВ фотоси (ЎзТАГ)

Азамат механизмлар чўлни обод қилаётганларнинг яқин кўмақдоши.

Р. ШИЯПОВ фотоси (ЎзТАГ)

Қарши чўлидаги Таллимаржон қишлоғи шаҳар тусига кириб бормоқда.

Н. КЛЮЧНЕВ фотоси (ЎзТАГ)

БОҒНИ БОҚСАНГ...

ЛАҒМОННИНГ ширин-шарбат узуми, Кўчкан анжири, Майманоқ бодоми, Варган-за анори, Бешкент тут майизи маълум ва машхур. Қашқадарёнинг қолхоз ва совхозларида боғдорчилик ишлари ҳам олиб борилаётганда. Янги боғлар фақат текис ерлардагина эмас, балки тоғ бағирларида ҳам мўл-кўл мева бермоқда. «Оқраб» совхозининг боғбонлари қоялар тагида тоқзор ва олмазорлар барпо этиб, юқори ҳосил кўтармоқдалар. «Янқаб» боғдорчилиги совхоз ишчилари бир неча гектар майдонда янги пистазор яратдилар.

Афсуски, ҳамма жойда ҳам бу ташаббус кенг қўллаб-қувватланаётгани йўқ. Боғ деса-нгиз, теснари қарайдиган ёки ансинча, боғ таърифида тилидан, бол томса ҳам, аслида бор боғларни ҳам нўриққа айлантириб юбораётган хўжалик раҳбарлари йўқ эмас. Улар орасида узумини еб, боғу боғбонини суриштирмайдиганлари ҳам топилди. Бўлмаса Майманоқ бодоми анжонинг тухумига айланармиди?

Майманоқ бодомининг шуҳрати нимада? Бу — бодом витеминларга бой, мағзи юмшол. Қўл билан бемалол қақиш мумкин. Болға билан зўрга қақилладиган тош бодомларга қиёс қилинса, унинг ҳислати яққол нўринади.

«Москва» совхозидagi ўртоқлар бу тансиқ меванинг «таңдир»ини уйлаб кўрдиларми-кан? Бу ерда Майманоқ бодомини кўпайтириш у ёқда турсин, уни сақлаб қолиш ҳеч кимнинг эсига келмайди. Бодомзорларнинг қолгани ҳам қаровсизликдан йўқолиб бораётир. Қарши районидаги Партия XXII съезди номидаги совхозда ҳам аҳвол шу. Узумлар билан машхур Лағмон, болдай қора анжири билан шаҳарни таъминлаб турган Кўчкан қишлоқлари шу совхоз чегарасида. Илгари қишлоқ ора-ласангиз қатор-қатор тоқзорларни кўриб кўз қувонар эди. Негадир бу боғларнинг кўпи текислаб юборилди. Шахсий хўжаликлардаги анжир, тоқлар ўз вақтида кесиб кўмилади, ўз вақтида парвариш қилинади. Совхоз анжирзорлари бундай парваришдан бенасий.

Қаршининг Бешкент қишлоғи бир вақтлар боғ-роғларини тут майизи билан машхур бўлган. Ҳозир ҳам мевазорлар йўқ эмас. Бешкент аригининг икки қирғоғида сершоҳ тутлар соя ташлаб турибди. Тут фақат ипан кўрти озунаси сифатида қадрланмоқда. Бу билан тутчи ипан кўрти емиши ҳисобидан чиқарилсин, демоқчи эмасмиз. Бизга ипан ҳам, тут ҳам керак. Воҳамизда тут майдонлари барпо этиш ҳисобиға пилла етиштиришни беш-ўн баравар кўпайтирган хўжаликлар оз эмас. Ана шу йўл билан эски тутларни мева олиш учун қолдириш мумкин. Бешкентликлар тут мевасига бодом, дана қаралаштириб майиз қилишарди.

КПСС Марказий Комитетининг июль Пленумида боғдорчилик масалаларига катта аҳамият берилгани бекиз эмас. Буни тегишли ташкилотлар, жумладан, Шредер номли Республина боғдорчилиги илмий-текшириш институти ходимлари уйлаб нўрсалар фойдадан ҳола бўлмас эди

Т. ХУЖАҚУЛОВ

Қосондаги «Большевик» совхозининг бош чўпони, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Жўра Хўнамурадov.
Р. ШИЯПОВ фотоси (ЎЗТАГ)

Шахрисабз сайри

Баҳор баҳонадир, дийдор ғанимат,
Мен бугун боғларинг қўйнига келдим.
Олис аксол каби бу дамлар қиммат,
Хиёбон оралаб ҳисларга тўлдим.
Югурди бағримга ажиб бир шамол,
Қизғалдоқ баргидек учди ғамларим.
Бу дара қўйнида баҳор ва камол,
Кўзимга кўринди ёшлик дамларим.
Асрини кўтарган инсондай, қаранг,
Ишқомлар тизилиб турибди қатор.
Қўшлар учиб ўтар оралаб аранг,
Бир парча тупроққа соябон — чинор.
Ширадан гап кетса, дўстлар, мабодо,
Унинг бобосидир сояни майиз,
Уни ўзи билан яратган Ўқбо.
Шундан ширинлида самару фазз.

Учмоққа шай бўлган Ғиркўк учаси,—
Мисоли товланиб кўринар қирлар.
Аста бота бошлар кўёш парчаси,
Асрий саховатдан сўзлар эдирлар.
Қоя бошидаги бир туп наъматак
Ойбекдек кўринди ташна кўзимга.
Аргимчок учди қояларда ток.
Қўл силкиб қолади қайтсам изимга.
Хайр, сенга Тағоб, эй, сўлим дара!
Хайр сенга, Кинтоб, эй, Сабза шаҳар!
Шокирлар келганда куй бўлиб яйра,
Сен азиз юртимнинг бошидаги зар!
Сен бир муқаддима бўлдинг ўйимга,
Тоғлардан тоғларни таралган нўрдай,
Узинг тиргак бўлгин шеърим, кўйимга,
Дарвозанг очик-ку, ҳаммага бирдай.

Қ у ё ш

Неча ёшга кирган — муаммо,
Ҳисоб тўғри келмас умрига.
Балки ундан бошланган дунё,
Балки ундан жон кирган ерга.

Ҳеч шубҳасиз унинг умридан
Босган йўли кўлдор минг бора.
Абадлгин сабаби, дўстлар,
Адашмайди йўлидан сира.

Гелди БЕРДИЕВ

Ғ ў з а

Она-ер чигитни бағрига олиб,
Тафти-ла қайта бор бахш этгач ҳаёт,
Уйқудан турган қиз каби уялиб,
У дехқон кўпига қўйди эътиқод.
Ғўза илди ёйди, кўлф урди яшнаб,
Кўсақлар тўғилди маржон мисоли.
Дехқон эъзоз қилар куну тун ишлаб,
Улғаяр дехқоннинг севган ниҳоли.
Кўсақлар етилди. Динли ром этар.
Тутар ҳосилини, мана, қафтида.
Тош ҳам мўмиёга айланиб кетар
Дехқон юрагининг сўнмас тафтида...

Ўқ учди. Овози янграган ҳамон,
Тошлар бағрига ҳам ларза келтирди.
Бош эгиб, ер кучди гуноҳсиз бир жон,
Бир қафт ер қизғалдоқ тусига кирди.

Бармоқлар измида ўйинчоқ тепки,
Қаранг, ўз жойида турар хотиржам.
У фақат михчага берди сал туртки,
На хурсанд бу ишдан, на чекади ғам.

Жўра АЛИМАРДОН

Косондаги «Қорақум» совхозининг бош чўпони, ЎзССР Олий Советининг депутаты Улжа Ганниев ҳар юз совлиқдан 280 тадан қўзи олишга муваффақ бўлди.
Р. ШИЯПОВ фотоси (ЎЗАТАГ)

Косон нефть-газ қидириш экспедициясининг илғор участка бошлиғи, Социалистини Меҳнат Қаҳрамони Хайрулла Темиров.
Р. ШИЯПОВ фотоси (ЎЗАТАГ)

миришкор миришкорлари

ЧСИЗ-ҚИРСИЗ, поёнсиз дашт. Саратон тафтидан сериялиг тандирдай қизиб ётибди. Ҳар ер-ҳар ерда шувоқ ва ёвshan туллари учраб қолади. На бирор қишлоқ на овул кўринади. Учи-кети йўқ чўлда кетиб бораётган туялар қарвонини жуда олисдан ҳам илғаб оласиз. Буни Қаршининг чўли, дейдилар. Бағри ҳисобсиз дуру жа-воҳирга қон. Аммо у саховатини ҳаммага ҳам бирдек бах-шида этмаган.

Дунёда юз йил яшамоқ учун юз йил сабр-тоқат керак, дейдилар. Бу рост. Чўлда яшамоқ учун эса, бундан ҳам кўпроқ сабр-бардош, журъат, жасорат зарур, дейилса муболаға бўлмас.

Қарши чўлининг марказида яшовчи миришкорликлар ҳам табиат-нинг нотантилиқларига бардош бериб, саҳрода «оқ олтин» ундирмоқ-далар. Тўққиз бўлимдан иборат йирик хўжалиқни бошқараётган сов-хоз директори, республика Олий Советининг депутаты Очил Тошев бизга миришкорликларнинг меҳнатсеварликлари ҳақида муфассал га-пириб берди.

Миришкорликлар уста пахтакорлар даражасига етай, деб қолди-лар. Ҳар йили пахта тайёрлаш давлат планини биринчилар қаторида бажарадилар. Зиммаларидаги юклари ҳам чакки эмас. Совхоз турт минг гектар ерга пахта экса, шунинг учдан бири миришкорликлар-нинг ҳиссасига тушади. Утган йили минг гектардан зиёд майдоннинг гектаридан 36 центнердан «оқ олтин» топиширишди.

Директорнинг суҳбатидан сўнг миришкорликлар билан кўришгим келиб қолди. Уларнинг меҳнати, ташвиши, шодлиғи билан танишгим келди... Шу ният билан Миришкор томон йўл олган эдим.

Миришкор — совхознинг энг катта қишлоқларидан. Унда 710 хў-жалиқ истиқомат қилади. 1957 йилгача Андреев номли колхозга қара-шли эди. Шу йили чўлда Партия XX съезди номидаги совхоз таш-кил топди. Миришкор совхознинг биринчи бўлимига айлантирилди. Совхоз ўн уч йилдан бери пахта экади. Ҳар йили ҳосилдорлиқни гек-тар бошига 27—28 центнерга етказишди. Бўлим пахтакорлари эса бу йил 1200 гектар майдонда мўл ҳосил етиштиришди. Уларнинг аҳди гектаридан 35 центнердан дур ундирши. Миришкорликлар аҳдлари-нинг уйдасидан чиқадиган қишлоқлар...

Хаёлимда бир воқеа жонланди. 1953 йили собиқ Бешкент райони-нинг раҳбарлари сув танқислигидан зорланиб «Пахта-ку, нари турсин, ҳатто галлага ҳам сув топиб беролмаймиз, бу йил пахта экмаймиз», дейишган эди. Рост-да, деҳқон меҳнати зоё кетдими, вассалом, ишга қўли бормайди.

Шуларни ўйлаб кетаман. Қарши даштида пахта етиштириш қанча-лик машаққат эканини тасаввур этаман. Иссиқдан тарс-тарс ёрилиб ёт-ган саҳро фақат оби ҳаёт истади, сув тилайди. Аждодларимизнинг:

Ҳазон, пажмурда бўлганларга сен оби ҳаёт еткиз,— деб илтижо қилганлари бежиз эмас-да.

Бўлим бошқарувчиси Жўра Шодиев билан дала айланмоқчи бўл-дик. Йўл-йўлақай гапдан гап чиқиб: «Нима учун қишлоқнинг номи Миришкор?» деб сўраб қолдим. Жўра аканинг айтишича, қадим бу жойлар тўқай бўлган экан. Қирғовул, тустовуқ, бедананинг қони бўл-ган. Мир деган киши шу тўқайга келиб ов қиларкан. Ҳамқишлоқлари унинг оиласидан: «Мир қаерга кетган?» деб сўрашса, «Мир шикорга кетган» дейишаркан. Шу-шу ернинг оти Миришкор аталиб кет-ганмиш.

Дарҳақиқат, бу — воқеа афсона бўлиши мумкин. Аммо ҳар бир афсона замирида ҳақиқат ётади. Чиндан ҳам, бундан ўн йиллар чамаси аввал Миришкор ерлари сув танқислигидан ўзлаштирилмай ётарди. Миришкорликлар илгари сабзавот ва мевани эллик километр йўл босиб, Қарши бозоридан олиб кетишарди. Токзор ва мевазор-лар барпо этиш учун имконият йўқ эди. Ҳозир-чи, ҳар бир хонадон-нинг бог-роғи бор.

Бригадир Ҳайдар Пиримовнинг дала шийпониде бир кўр суҳбат қилдик. Беш йил ичда ҳосил гектар бошига 35—40 центнердан кам бўлмабди. 1968 йили — 44,2, 1969 йили — 42 центнердан ҳосил олин-иб-ди. Бу йил эса, гектаридан 45 центнердан ҳосил кўтаришмоқчи.

— Хўш, қандай қилиб чўл шароитида бундай юқори кўрсаткича эришдиларингиз?

— Бир вақтлар,— деди Ҳайдар Пиримов,— шартли суғорилади-ган ерларнинг ҳар гектаридан 10—15 центнергина ҳосил олардик. Мана, қуриб турибсизки, қирқ центнерчилар даврасига қўшилдик. Буни биринчидан, Чимкўргондан сув олганимиз ҳосияти деб биламан. Иккинчидан, ерларимиз бўз тупроқ. Кўп йиллар экилмай келинган ерлар. Бундай тупроқда гўза серҳосил бўлиб битади. 1968 йили бригада аъзоларининг йиғилишида Қорахўжа массивидан ер очиб, чи-гит эксақ, деган маслаҳатлар ўртага ташланди.

Ҳақиқатан ҳам ўша йили бригаданинг каттадан-кичиги жон-жаҳди билан қўриққа ҳужумга ўтди. Бригада азаматлари дарҳол қўриқ ер-нинг устидан сув бердилар. Эски девор гупроғи энг яхши ўғит. Шун-дай бўлса ҳам бригада пахтакорлари ер тобига келган, гектарига 8 тоннадан гўнг солиб, 35—40 сантиметр чўқорлиқда шудгор қилдилар.

Қиш кетиб, баҳор шабадаси эса бошлади. Қиш совуғида тарс-тарс ёрилиб, ғовак бўлиб қолган ер март кўёши тафтида пўрсилдоқ ҳолга келган эди. Чигит экишга киришишдан ўн-ўн беш кун илгари ер суғо-рилди. Универсалчи Қурбон Жумаев 75 гектар ерга чигитни сифатли экиб берди.

Ўзалар кундан-кунга авж олиб ўсди. Шона ёзди, гулга кирди, ҳар туп гўзада йигирма-йигирма бештадан шигил кўсак пайдо бўлди.

Қаршидаги нефть қуйиш эстанадасининг оператори комсомол аъзоси Неля Огаркова меҳнатда ажойиб кўрсаткичларга эришди.

В. ЛЕИЗЕРОВИЧ фотоси (УзТАГ)

Тошкент Политехника институтини битириб чиққан комсомол аъзоси Тўлқин Омонов Косон нефть-газ қидириш экспедициясининг илғор пармаловчилар бригадасига бошчилик қилмоқда.

В. ЛЕИЗЕРОВИЧ фотоси (УзТАГ)

Ўзага ҳар ёқлама ишлов бериш август ойида ҳам давом этди. Дала ишларининг ҳаммаси бир-бирига боғлаб олиб борилди.— Эгат ташлаб, захлатиб сугориш усулини қўллашди. Сув тежалди. Ариқ бошига олиб чиқилган маҳаллий ўғит сув билан пахта далаларига оқизилди. Жавзанинг жазирама, саратоннинг иссиғида ҳам бақувват ўзалар етарли ишлов берилганлигидан ҳосилни тўкмади. Июль ойининг бошларида айрим майдонларда ўза нотекис ўсди. Бригада ҳам бақувват ўзалар му- тахассислар билан маслаҳат қилишди. Янги очилган ер қучилик қил- ган, деган хулосага келишди. Энди ўзага қўшимча озиқ беришга тў- гири келар эди. Ана шу жойлар карбамид ўғити билан ишланди. Энди мўл ҳосилга ишонч бор. Шундай қилиб, бри- гада азаматлари гектари- дан 42 центнердан «оқ олтин» кўтаришди. Пахтанинг таннархи олдин- ги йилларга нисбатан анча камайди.

Дастлабки йиллар бўлим жами 500 гектар майдонга экин экар эди. Ҳозир эса, 1200 гектар ерда бўлиқ ўза ўсмоқда. Сўнгги йиллар ичида Кийикчи, Қорахўжа, Оқмачит, Калта, Чўтан массивлари ўзлаш- тирилиб, экин майдонларига айлантирилди. Бу ерларда Рўзи Бобилов, Эшмурод Усмонов, Кенжа Фармонов, Намоз Бобоев, Янгибой Жўра- ев, Эш Қораев, Ҳайдар Пиримов, Рўзимамат Чориев каби чўлқувар- лар деҳқончилик қилмоқда.

— Ерга қайишсанг, ер ҳам сенга қайишар, деганлари ҳақ гап экан,— дейди Жўра ака.— Ҳар йили пахтачиликдан 1 миллиондан ошиқ пул даромад оляпмиз. Колхоз пайтида ҳар қайси колхозчи йил- лик ҳисоботда 500 сўм даромад олса, ҳозир совхоз ишчисининг ойлик иш ҳақи 180—200 сўмга етиб борапти.

Ҳар бир ишнинг муваффақиятини кадрлар ҳал қилади. Миришкор- да юздан ошиқ олий маълумотли мутахассис бор. Булардан 15 киши пахтачилик билан банд. Жўра Шодиевни олиб қарайлик. У олий ма- лумотли агроном. Душанба Қишлоқ хўжалик институтини тамомлаган. Ун йилдан буён бўлимга раҳбарлик қилади. Дастлаб баъзи раҳбарлар «Эпполмайди, ҳали ёш, одамлар билан муомалани жойига қўя ола- микан!» деб гумонсирашган эди. Бу тўсмонлар ўринсиз бўлиб чиқди. Ёш бўлса ҳам у миришкорликларга саркор. Одамлардан ўрганди, одамларга ўргатди. Албатта, қийинчиликларга ҳам дуч келди. Бундай пайтлар кекса тажрибали деҳқонлар маслаҳатини аямасдилар. Пахта- чиликни механизациялаш, агротехника қондаларига риоя қилиш ёрқин истиқболлар очиб берди. Ҳозир бўлимда 23 универсал, 31 чо- пик трактори, 3 кўрак йиғувчи, 17 пахта териш машинаси бор. Бу техника саксон механизатор измида.

Миришкорликлар узоқни кўра оладиган кишилар. «Бизнинг бўлим а охида совхоз бўлишга эрийди», дейишади улар. Бу гапда жон бор, албатта. Миришкорда нима кўп — ер. Тоқайгача юзлаб гектар ерлар ўзлаштирилмасдан чанқаб ётади! Партия ва ҳукуматимизнинг Қарши даштини ўзлаштиришни жадаллаштириш ҳақидаги қарорлари шу мақсадларни кўзда тутган-ку, ахир!

Олис уфқларга кўз тикаман. Эй, бағри кенг, саховатли чўл! Сен гўзал ва сўлим бир водийга айланасан. Бағрингда дур-ғаваҳар унди- риб, ўз исмини шон-шарафга чулғайман деб турибди неча-неча мард- лар!

А. ҲАСАНОВ

Наврўз

Уйғонди қир-адирлар, жонга кирди мавжудот,
Дил қитиқлар гунафша, бойчечак табассуми.
Яшил либосин кийди ҳатто ҳўмрайган бўғот,
Бу — она-табиатнинг келинчақлик мавсуми.
Кўк бағрида тўлғанар турналар арғимчоғи,
Қалбларни энтиктирган қизларнинг сочи мисол.
Кимни яйратмас бу кун она юрtnнинг қучоғи,
Ана, лол қолди шошиб олам чопари—қўёш
Кўриб қолган сингари севганини дафъатан.
Бир-бирини қистайди девор оша икки ёш:
— Қани кетдинг, оғайни, кеч қолмайлик
улоқдан!
Яшил хёбон ичра ёниб куйлар чанқовуз
Бўйи етган қизларнинг пинҳоний ҳаяжонин.
Хирғойи қилар жарда малла ранг жилға
ёлғиз.
— Йилимиз тонготари, баҳор келдингми,
жоним!

Аргувоннинг остида бош тебратар икки қиз,
Қошлари аро силқир қуюқ нилий ўсмаси.
Юракларни ўйнатиб кезар аллақандай ҳис,
Оҳ, бу сўлим юртимнинг шу кундаги меваси.
Кимдир деҳмон кутади, кимдир дамлар
сумалак,
Кимдир арғимчоқ учар, дилда наврўзу олам.
Ёғар абри найсонлар, қўтлагандек бу фалак
Ер-қўнка ларза солиб чақмоқ чақар дам-
бадам.
Товусдек жиппаланур рангларга тўлиқ дийёр,
Навоний бобом сўйган шеърят чамани бу.
Дўстнам, ҳали олдада уч ажойиб фасл бор.
Бу — фасллар тўнғичи, фасллар санами —бу.

* * *

Гул васлини соғинган булбул
Тонгда кирди гулзорга аста.
Севганига етишганда ул
Куйдек жўшиб кетди бирпасда.

Бўзлаб куйлар ёр ишқида маст,
Нур ёйилиб кетгунга қадар.
Куйлар булбул. Афсуски, сезмас
Гулдан бўса олса арипар.

Бозор НОМЗОВ

ЖЕНОВЛИКЛАР

АРШИ районида чўл ичида жойлашган Женов қишлоғи бор. У ерда асосан араб тилида гаплашувчи араблар яшайдилар. Шунингдек 30 хўжалик тожиклар ҳам бор. Женов форс-тожикча «Жўйи нава» қўшма сўзининг талаффузда бузилган шакли бўлиб Янгиариқ демакдир. Кексаларнинг ҳикоя қилишларига кўра, араблар Темур даврида кўчириб келтирилган. Улар турар жойларидан 12 километр наридаги кўлдан ариқ қазиб сув келтирганлар ва қишлоқни ҳам шу янги ариқ номига қўйганлар. Ҳозир кўл йўқ бўлиб кетган. Женовликлар қадимдан чорвачилик билан шугулланиб келганлар. Ҳозирги кунда ҳам қорақўлчилик билан шугулланадилар.

Ўзбекистондаги мавжуд тарихий-этнографик областларнинг ҳар бирида ўзига хос маданий аъёнлар шаклланди ва асрлар оша давом этиб келди. Бу нарса халқ меъморчилигида ҳам кўзга ташланиб туради. Женов қишлоғи эгри-бугри кўчалардан ташкил топган, ҳовлилари ичкари-ташқарили. Ичкари, арабларда ҳам аёллар учун, оила шу ерда яшаган, ташқарида эса меҳмонхона, отхона, айримларида сарой ҳам бўлган. Бироқ бундай қўш ҳовлилар Женовда кўп эмас. Мавжуд бўлганлари ҳам йирик чорвадор, амалдор, руҳонийларга мансуб бўлган. Женовлик Нурмуҳаммадбойнинг ҳовлисида 27 хона, алоҳида меҳмонхона ва ташқарисида эса қишлоқ-ёзлик отхоналари бўлган. Унинг уч хотинига аталган хоналари, меҳмонхонасига берилган нақшкор безаклар, дид билан ишланган эшик ва даричалар ўзбек меъморчилигининг энг мақбул ва манзур намуналаридан десак муболаға қилган бўлмаймиз.

Қишлоқ, асосан, паҳса девордан тикланган. Женов уй-жойларининг ўзига хос томонларидан бири, уйнинг ички сатҳи қанча бўлса, шунча ҳажмида олдига лойдан супа қилинади. Ҳовлида қанча уй бўлса, шунча супа бор. Женов уйларида айвон кам учрайди.

Уй эшиклари, даричалари ҳамда кўча эшиклари кўпроқ арчадан ясалган. Бу жимжимдор нақшли эшикларнинг кўпи 80 йиллик, айримлари эса 100—120 йиллик тарихга эга.

Мазкур уйларда қиш кунлари сандалда ўтирилади, саҳнига бўйра-бордон солиниб, устидан намат, шолча тўшалади. Женовликлар кўпроқ ўзлари тўқиган шолчаларни ишлатадилар.

Ярим қўшманчи ва чорвадор ўзбекларда бўлгани каби Женов араблариди ҳам қадимдан қора уй ва капалар асосий турар жой ҳисобланган. Араб оилалари ҳам қора уйларда олти-етти ойлаб яшаганлар. Улар, қора уй ёзда салқин, қишда эса иссиқ бўлади, дейдилар. Қишлоқда паҳса уйлари бўла туриб ҳам қора уйларда яшай-верганлар.

Қора уйларнинг усти кигиз билан ёпилиб, алоҳида тўқилган жиякли тасмалар билан боғлаб қўйилган. Бундай уйларнинг юқори қисми — уйнинг түри ҳисобланиб, унда оила бошлиғи ота ёки меҳмон ўтирган. Умуман одагга кўра тўрда эркаклар ўтирганлар. Қора уйга кирверишдаги ўнг томон аёллар жойи саналган.

Совет ҳокимияти йилларида, айниқса, кейинги даврларда мамлакатимиздаги барча халқлар қатори ўзбек халқининг, жумладан,

Қарши район аҳолисининг ҳам уй-жойлари, турмуш шароити мислсиз яхшиланди. Шаҳарларда бўлгани каби қишлоқларда ҳам бир типдаги турар жойлар қўллаб қўрила бошланди. Бугунги қишлоқ аҳолисининг уй-жойига хос хусусиятлардан бири шундаки, иморат қурилишида янги умумсовет традициялари эски, аммо яшаш учун қўлай, қишлоқ аҳолисига манзур бўлган қадимий традициялар билан мувофиқлашиб бормоқда. Бу ҳолатни янгича қурилаётган уйларга айвон қилинишида, точа-тахмон, ойнавонли шафлар қурилишида кўриш мумкин.

Женовда замонавий уй-рўзгор ашёлари эса араб қизлари кўлда тўқиган гилам, нон халта, дастурхон, чойшаб, турли пардалар билан безатилган. Маълумки, кийим ҳар бир халқнинг узок давр ривожланган маданияти нишониси сифатида тарихий ҳаёт тақозоси ва одамлар яшаб турган иқлимий шароитлар таъсирида қонуний шаклланади ва ривож топади. Кийим-кечаклар у ёки бу халқнинг тарихини, этник тарихини, маданиятини ўрганишга ҳам катта ёрдам беради.

Миллий кийимлар ҳозирги вақтда кўпроқ кексаларда тўлароқ сақланган. Женов, Қамаш, Қовчун, Нишон ва бошқа қатор қишлоқларда эркаклар ўйма ёқали, жияк тикилган кўйлак, қосасига жияк қадаган кўн, яшил, қизил рангдаги ланка — йўл-йўл материалдан тикилган кўйлак-иштон киядилар. Кўпроқ гўлли сатиндан тикилган чопон киядилар. Бошларида салла, телпак, дўппи.

Араб хотин-қизлари қадимдан гизза кийганлар. Гизза — қизил сатин, алвондан тикилади, ёқаси ўйма, қора сатиндан жияк қадалади. Бу жияк устидан оқ ипақдан хошия кашта тикилади. Гиззанинг олди белгача тушади, энги эса халта, тирсакчага етмайди. Орақа томони кўйлак узунлигиде бўлади.

Кўрак томони оқ ипақ билан қиройли кашталанган бўлади. Белгача бўлган қисми уч-тўрт хил рангдаги материалдан қўндаалангича тикилади. Устидан эса саккиз, ўн қатор кумуш танга, мусулха, балиқ қўлғи ва бошқа ялтироқ тақинчоқлар териб тикилади.

Гизза икки хил, биринчиси қиз гиззаси. Буни араб қизлари уч-тўрт ёшдан бошлаб киядилар. Қиз гиззаси қизил рангда бўлиб, буни қизлар турмушга чиққунларича киядилар. Иккинчиси оқ матодан тикилади. Уни турмушга чиққан кунларидан бошлаб киядилар.

Араб қизлари турмушга чиққанларидан кейин уч кун ўтгач, «касобандон», яъни кўрпа йиғди деган маросимни баҳо келтириладилар. Бу маросимда қишлоқ хотин-қизлари қатнашадилар. Қувнинг отаси мол сўйиб, қишлоқ хотин-қизларига зиёфат беради. Келиннинг яқинлари совға-салом олиб келади. Шу кун келинга қизил бахмалдан тикилган, қалин, каштали, хошияли бош кийим — бухнак кийдиришади. У пешанадан белгача тушиб, пешана, қулоқ-чанқани ёпиб туради. Богичи билан икк остидан боғланади. Бухнак устидан эса тақинчоқ силсила тикилади. Силсиланинг қулоқ ёнига тақилади, қанча қисми чекка дуо, пешанага тақиладигани пешабанди, бурунга тақиладиган қисми нати, булоқи, измак деб аталади. Бу тақинчоқларнинг ҳаммаси тилла ва кумушдан ясалади. Силсиланинг оғирлиги беш килограммгача бўлади. Буларнинг устидан келиннинг бошига оқ жуң ва ипақдан кўлда тўқилган катта рўмол шаклидаги хунка ёпилади.

Араб қизлари, келинлари сочларини иккита қилиб ўрадилар. Сочларининг учига тўрттадан ипақ ва зарҳалдан тўқилган сочпопук — чалмур тақидилар. 50—60 ёшдаги кампирлар ҳам чалмур тақиб юрадилар.

Женовликлар бундай қадимий миллий-маданий аъёнларини сақлашлари ҳолда замонавий фан-маданият билан ҳам ҳамнафас, улардан баҳраманддирлар.

Ҳаёт ИСМОИЛОВ,

тарих фанлари кандидати

Уч лавҳа

дов

ЕҲҚОННИНГ бош қанишга қўли тегмай турган айни ёз пайтида Мардон ота ўғлинингга кириб келди. Қош-новови солиқ. Кўзлари нахлдан қорайган. Мева-чева тўла хуржунини ошхонага қўйди-да, айвонга чиқиб, оёқларини узатди. Келини ёқаси олиб чиқиб, ёнига қўйди. Ўғли ҳайрон: «Чоли ёзда қишлоқдан ҳайдаб ҳам чиқариб бўлмасдими? Онам соғимкин?»

— Қишлоқлар тинчми, дада?
— Тинч деса ҳам бўлади...
— Ёзда қандай шомол учирди?
— Дов кўтариб судга келдики.— Чол ёстиқча ёнбошлаб, ёнида турган юмшоқ сочиқни дағал нафтида гинимлади.
— Судга?
— Ҳа...
— Кимнинг устидан?
— Колхоз раҳбарларининг устидан. Раис, бригадир, агрономнинг устидан!

Катта жанжал бўлганга ўхшайди. Дадаси шаҳарга беҳуда келмайди.

— Нима гуноҳ қилибди улар?
— Катта гуноҳи. Ҳў, чорбоғнинг ортидаги майдонни биласан-а?
— Ҳа, биламан.

— Бир йил қарадим, икки йил кўз тутдим, учинчи йил кутдим, ўша ерга ҳеч нарса энгашмади. Хуллас, сен ўқишга кетганидан буён бўш ёттибди. Бу йил «ер жониворнинг умри ўтмасин» деб, уналарнинг билан илдизигача ағдариб, ундай юмшатиб, у-бу эқдим. Энди ҳосил етилганда, ўроқда йўн, машоқда йўн, ревизор-комиссия келиб, «бу ер колхозники» деб туриб олса бўладими! «Қанақа одамсинлар, шундай ерни жувонмарт қилиб ташлаб қўйибсинлар! Давлат сизларни нимага пўл сарфлаб ўқитган ўзи?», десам, «Бу билан ишингиз бўлмасин», дейди. Нега ишим бўлмас экан? Ишим бор-да! Раисга борсам, «Колхоз билан ҳазиллашманг!» деди. «Ҳазиллашганим йўқ, ерга ачиндим», десам, гапимга қулоқ ҳам солмади. Мана,— чол белбоғидан қоғоз олиб, ўғлининг ёнига қўйди,— ҳосилини килома-кило колхоз дўконига топширдим. Колхоз раҳбарлари ҳам етти йилли ҳосилини

топиб беришин! Сен менга судларнинг энг каттасини кўрсатиб қўй!

БОЗОР

Ҳаним бобо эшганин саройда қолдириб, бозорга кирди. Деҳқонлар арава, машиналарда мева-чева келтириб, расталарга туширишмоқда. Чол икки дўкон уртасидаги салқин, санжоброқ жойини танлади. Хуржунини ерга тўшаб, қўлтиғида етти муфт белдастини дўконнинг тахта деворига суяб қўйди. Чордона қуриб ўтирди, белбоғидан гўдақнинг муштайди, қип-қизил носқовон олди. Омонатгина турган иккита сарғиш-қора тиликча тик-тиқ уриб, кейин кифтига нос қўйиб чекди. Нос элитини, ё тонг насарда туриб, эшакда узоқ йўл юриб чарчаганиданми, тирсагини тиззаларига тираб, мудрай бошлади.

— Хой, амаки, дасталарингиз қанчадан?

Ҳаним бобо сесканиб кўзини очди. Тепасида сарғи чанқон кийиб, бошини қийиқча билан тангиган, жикнакина, юзлари силлиқ, энгагида тўрттагина соқоли титраб турган икки бир дастанни қўлида тутамлаб, милли қизарган кўз-

Хисор этанларидаги нефть-газ қидириш экспедициясининг пармачилари Николай Жунов, Темир Холпулатов ва Баҳром Ҳусанов меҳнат вахтасида жасорат кўрсатмоқдалар.

В. ЛЕИЗЕРОВИЧ фотоси (ЎзТАГ)

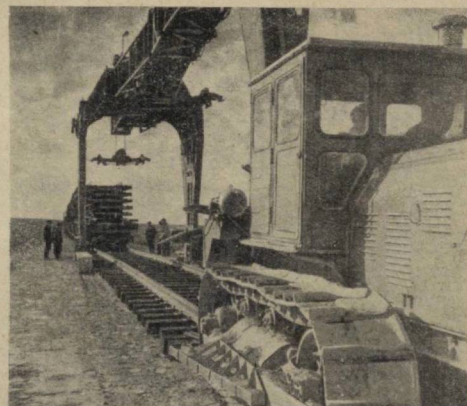

Область марназида янги телевизион ретранслятор ишлай бошлади.

Магистраль канал қурилишида неча-кундуз иш қайнайди.

Н. КЛЮЧНЕВ фотоси (ЎзТАГ)

Қарши — Самарқанд темир йўли икки область ўртасидаги масофани анча қисқартирди.

Р. ШИЯПОВ фотоси (ЎзТАГ)

лари билан от олаётган кишиден синчилаб кўраётган эди.

— Олинг,— деди Ҳаним бобо эснаб.— Сариқ заранг толники.

— Кўряпман, кўряпман,— деди нўса дастадан нўзини узмай. — Нархи қанча?

— От билан туя бўлармиди? Икки сўмдан берсангиз бас.

«Мени содда кўриб, алдамоқчи!» — нўсанинг нўзлари Ҳаним бобога чағир тинандек надалди:

— Нима? Ҳукумат икки сўмга неварамга яп-янги велосипед беради-ку!

— Мол меники, пул сизники, сўрай-верасиз-да, биродар.

«Бир дўң урувдим шундай юмшаб қолди», деб ўйлаган нўса севиниб:

— Икки танга баҳоси,— деди.

— Йўқ,— Ҳаним бобонинг икки қоши орасида тугунча бўртиб чиқди: «Бу одам мени калака қилмоқчи», деб ўйлади у. Битта дарахтни ўстириш осонми? Шохлари текис ўсин деб илга тортиб бўлайсан, пўк бўлмасин деб вақтида сувдан тортасан. Пўстини шилиб кўригилсан. Меҳнатига ҳам қара-да, ахир.

Нўса чўкна тушиб ўтирди. «Олсам ола қолай, бир танга арзонига бойирмидим? Уйда дастаси синиб ётган нетмон, бел-

лар буюм бўлиб қолади». Лекин, деҳқонга хос пухталиги тутиб, дастанни яна синчилаб кўра бошлади:

— Ана, ичи пўк экан. Икки тангага ҳам қиммат ўзи. Майли энди, лафз қилувдим. Сизнинг ҳам сазангиз ўлмасин.

Ҳаним бобонинг қошлари орасидаги тугунча ёзилди. «Майли, берсам-бера қолай, Шунча йўлга яна қайтариб олиб нетамамми?», деб турганида, нўса Ҳаним бобога шубҳали тинилди:

— Сариқ толга ҳам ўхшамайди-ну. Мана бу ери эғирроқ. Ғудир-бўдир. Қўлни қабатыриб юборадим.

«Олмагани-ну олмаган, энди ойнадай сипсиллиқ нарсани ғудир дегани нимами? Бетавфиқ!». Бобонинг қошлари орасида яна тугунча бўртиб чиқди.

— Қўйинг жойига, нарса оладиганга ўхшамайсиз!

— Ана қўйдинг! — нўса дастанни ташлади-да, ўриндан туриб, Ҳаним бобога тикилди: «Ҳозир ол деса, айтганига олиб кетардим».

Ҳаним бобо ҳам унга хўмрайиб қаради: «Бир тангага сўраса ҳам бериб юбораман. Сотиб олибманми, бунча тортишиб!».

Бирови-бировини кутиб, дилидагини

айтмади. Ер, деҳқончилик уларни шундай вазминлинка ўргатган. Ҳаним бобо олдин гапириб юбормаслик учун ёнидан ўтиб бораётган мороженое сотиб юрган болани чақирди:

— Ҳо, бўтам, музширшанарингдан битта бер, юрагим куйиб кетяпти.

Баҳосини сўрамай, унга элли тийинлик бердию майдасини олмади. Нўса ҳам бир сўм бериб, кинита мороженое олди. Сотувчи қайтишни бергунча у расталар оралаб нетиб қолган эди.

КЕМА

Саратонда қишлоғимиз ҳовузлири қуриб, тубидаги сақич лой чатнаб-чатнаб кетарди. Бувим кир ювиш учун нудуқдан сув тортиб келиб, сопол тоғорани тўлдириб кўярдилар. Мен унга қорғоз «нема»ларни кўйиб юборардим. Бувим кирларни тўдалаб «нема»ларимга тикилиб ўтирардилар.

...Эҳтимол, ҳозир Амударё бўйлаб юн ташиётган «Қарши» немасининг даргаси — тоғамни ҳам бувим шундай сабр-тоқат билан наптанлинка ўргатгандилар.

Самар НУРОВ

Шахобиддинов («Бого-
вот»), Козухин («Хунм»),
Зиёли («Пахта шумгияла-
ри»), Гаффорзода («Тарих
тилга кирди»), Усмон
(«Ендирамиз»), Пулат
(«Икки коммунист»),
Холл («Шодлик кучаси»),
Киёмов («Истиқбол»), Қа-
лаф («Маликаи Турон-
дот»), Фабрицио («Мех-
монхона бенаси»), Бродс-
кий («Интервенция»), Ген-
ри («Менинг дўстим»),
Анучнин («Уйланиш»),
Шпекин («Ревизор»),
Фердинанд («Маир ва
муҳаббат»), Яровой («Лю-
бовь Яровая»), Башир
(«Аваз»), Низомов («Сот-
қинлар»), Войтинцев
(«Тошнент ҳалқа ичи-
да»), Званцов («Егор Бу-
чов»), Гамлет («Гамлет»),
Овсар («Баҳодир»), Ле-
вицкий («Павел Греков»),
Умурзоқбой («Халис-
хон»), Яго («Отелло»),
Гельпах («Профессор
Мамлюк»), Ҳамза («Ҳам-
за»), Хонич («Олеко Дун-
дич»), Ғирдак («Муқан-
на»), Умар («Бургутнинг
парвози»), Комануор
(«Қўзи булоқ»), Паратов
(«Сепсиз қиз»), Бадрид-
дин («Жалолиддин»), На-
вой («Алишер Навоий»),
Етов («Муҳаббат»), Звез-
дич («Маснада»), Клобу-
нов («Денгиздагилар ша-
рафига»), Гульд («Рус
масаласи»), Забелин
(«Кремль соати»), Криво-
шеин («Москвалинлар
характери»), Кедров («Ге-
нерал Рахимов»), Сало-
хиддин («Шарқ тонги»),
Петр («Мешчанлар»), Ну-
ри («Туркия ҳақида хи-
ноя»), Саттор («Юран сир-
лари»), Мирзакаримбой
(«Кутлуг қон»), Карл Мо-
ор («Қароқчилар»), Ка-
моллов («Сўнгги пушай-
мон»), Нолинахха («Ганг
дарёсининг қизи»), Ко-
мил («Айтсам тилим нул-
ди»), Полтараций («Йўл-
чи юлдуз»), Цезарь
(«Юлий Цезарь»), Астров
(«Вани тоға»), Комиллов
(«Имон»), Ярослав («Са-
лом, юлдузлар»), Қирол
Лир («Қирол Лир»), Со-
лихбой («Бой ила хизмат-
чи»), Азиз Камол («Замон
драмаси»), Захар Бардин
(«Душманлар» спектакли-
да) — СССР Халқ арти-
сти, СССР Давлат мунофо-
тининг лауреати Олим
Ҳўжаев 1928 йилдан бу-
ён Ҳамза номидаги Ўзбек
Давлат академик драма
театри сахнасида ярат-
ган бу аjoyиб, ёрқин
образлар ва роллар би-
лан Ўрта Осиё киносту-
дияларининг кўпгина
фильмларида киро этган
роллари сони унинг умр
ёши ва ижодий ёши
билан тенглашиб қолади.
Бу сермазмун, сермах-
сул, серзавқ умр йўли-
дир.

Кутлуг 60 ёшингиз му-
борақ бўлсин, улкан
санъаткор!

Г. ГРАФКИН
фотоси

Мақбарада

Ленин ухламоқда
Ҳамма каби жим,
Оҳиста одимлаб ўтдим ёнидан.
Ленин ухламоқда...
Жим, жим, дўстларим,
Қурашларда у ҳам ҳориган.
Ухламоқда Ленини,
Доҳий олар дам.
Ишонмам лекин:
Уйкуга чўмарим, ахир,
Оламини уйкудан уйғотган одам.

Носир МУҲАММАД

Қалбим қўрида борсиз

Ифтихорим, асл пахтапар,
Қўзларимнинг нурида борсиз.
Кўнглим ўсар, боқсам, тоғ қадар,
Ўзбекистон гербида борсиз.
Далаларга тоғда чиқаман,
Жозибангиз қалбдан ўқаман.
Пахтазорим — юлдузли чаман,
Шоирларнинг шеърида борсиз.
Элимга сиз олтиндан азиз.
Нонимиз ҳам сиз билан лазиз,
Нобуд бўлмас топангиз ҳаргиз,
Юрагимнинг қўрида борсиз!

Тўра ЖУМАН

* * *

— Шошиласан, дўстим, қаёққа,
Саман отинг жиливини торт!
Дардлашайлик, юргин биз ёққа,
Майли, бир оз ором олсин от.
Отланибсан чўққилар сари,
Мақсадингга етгин, биродар!
Билмоқчисан юксақлар сирин,
Йўлинг бўлсин раво, бехатар.
Аммо, англа, чўққилар йироқ,
Йўл бермагай сўқмоқлар тоши.
— Қанча оғир бўлса-да, бирок,
Сўқмоқларда ҳаётнинг боши.

Сувон СОҚИЕВ

Ёнимдасан

Ёнимдасан,
Кулгуларинг жонимга пайванд.
Қаддим тоғдек, шодланаман,
шакарғуфторим,
Сен сезмайсан ҳиссиётим нелар билан
банд,
Бир лаҳзада унутибсан сен йўғу борим.
Кўзинг тубсиз ўммон бўлиб тортар қаърига.
Мен-чи, ўша теранликдан маъно қидиргум,
Интиламан ажиб хилкат: гулшан бағрига,
Жилва қилар бахтли айём — севгим
билдиргум,
Неки бўлса бу оламда аълодан аъло.
Мен-чи, сени ўшалардан кўрурман афзал.
Нидо келмиш табиятдан: сенники барно!
Шу чоқ дилдан қуйилмишдир бир мўмтоз
ғазал.
Мен ошиқман, қулмасинлар аҳли донишлар,
Айб этмангиз, акраболар, менга танишлар,
Умр бўйи шу сифатим этмагум қанда.
Бир ўткинчи ҳислат эмас сеvgи инсонда,
...Ёнимдасан,
Хаёлларим чексиз, беназир,
Фақат мени қийнаб турар биргини савол.
Лаб жұфтайман ўшал фурсат ўнсиз ва
дилгир,
Лек қарагин жумбоқ сирин зумда этар
ҳал.

Аҳмаджон ҲАСАНОВ

От чопса гумбирлар тоғлар дараси,
От менинг кўзимнинг оқи-қораси.
Дўнонни уйятиб, жўврон кишиятиб,
Пойгада ажралар йигит сараси...

От тўғрисида гап очилдими, Нормурод бобога жон кириб, оддийгина гурунғ ҳам катта баҳслашувга айланди, деяверинг. Кўксигача тушган оппоқ соқолини силаб қўйиб ўзи тўқиган шу қўшиқни хиргойи қилади. Кейин ҳангомага тушиб кетади. Кимнингдир «Қашқа»си йўрға чиқаргани, бошқа бировнинг тизгинни беўхшов тортиши... Ҳамма-ҳамма деганларидан от ва отбозлик борасида бўлади. Гап ўзига келиб тақалганда ота шу даражада завқланиб кетадими, иккам етмиш баҳорнинг гувоҳи пешанасидаги қат-қат ажнлар бир дам йўқолади.

Нормурод бобо Самадовнинг эллик йилдан ортиқ умри от устида, йилқи боқиб ўтган. Ҳисор тоғларининг Яққабог чегараларига туташ қисмларидан у билмаган на бирор дара бор, на бўлоқ. Айни вақтда у улоқ ололмаган кўпқари ҳам, олдингилар қаторидан ўрин эгаллай олмаган пойга ҳам бўлмаган. Анча йилдирки ўли Турсунбойни йилқини қилиб ўзи пенсияга чиққан. Шунга қарамай ҳамон унинг фикри-ёди отда.

йилда 98 ўрнига 176 қулун олишга эришдилар. Бу йил эса 330 биядан пландаги 150 ўрнига 239 бош соғлом қулун олинди. Турсунбой Нормуродов, Исмомил Қўронов, Шариф Қўрбонов, Суяр Имомов каби йилқичилар ўз касбдошлари ўртасида ўрнак кўрсатиб, ҳар 100 бош бия ҳисобига 70—95 ва ундан ҳам ошириб қулун олдилар.

Завод ёшларининг энг сеvimли жойи машқ майдонидир. Бу ерда Нормурод бобога ўхшаган кекса чавандозлар назоратида ўсмирлар от спорти маҳоратини эгаллайдилар, мусобақалашдилар. СССР спорт мастери Виктор Тимофеевич Ереев раҳбарлигида асов отларни яшовлашни ўрганишади.

Завод ишчилари ўз қорабайирлари билан ҳақли равишда фахрланидилар. Уларнинг чопқир отлари Итиғоқ мусобақаларида кўпдан қатнашиб келади. Оқбилак, Катта жийрон деган бедовлар 1968 йилда Киевда ўтказилган Бутуниттифок спорт мусобақаларида республикамиз командаси шарафини ҳимоя қилди. 1,8 километр масофага чопиш ва уч босқичли чопиш бўйича икки марта республика чемпиони Фант номли от эса яқинда мамлакатимиз от спорти мусобақаларида яна қатнашади.

— Икмониятларга яраша ниятларимиз,

ЭР ҚАНОТИ

Сирасини айтганда, от Нормурод бобо истикомат қиладиган Гулдара қишлоғидагина эмас, балки Ҳисор тоғлари этакларида жойлашган барча қишлоқларнинг, қолаверса, қуйироқдаги Қайрағочнинг ғаллакор ва чорвадорларига азалдан энг яқин дўст, кўмакдош ҳамроҳ, қанот бўлиб келган. Бу ерликлар ёшлигидан отга меҳр қўйганлар, ундан қулай транспорт воситаси сифатида фойдаланганлар, уни миниб ов овлаётганлар, бўри қувганлар, чавандоз ёки пойгачи номи билан шўхрат таратганлар. Дўстлар дўстлари ўғил кўрганда суюнчисига той ҳаёда этганлар, беморларга эса «тезроқ отдай бўлиб кетинг», деган тилак тилаганлар. Ҳали-ҳали келинлар кўевиникига отда уза-тилади.

Шунинг учун ҳам Яққабог районидagi «Авангард» ғалла совхозининг давлат от заводига айлантирилиши бежиз эмас. Ҳозир «Авангард» давлат от заводи область колхозлари ва совхозларини наслдор отлар билан таъминлайдиган хўжалик ҳисобланади. Завод ишчилари давлатга йилқи гўшти топшириш, биялардан қулун олиш, уларни парваришлаб юзга етказиш планларини йил сайин ошириб адо этмоқдалар. Йилқибоқарлар 1968 йилда 80 ўрнига 119, 1969

мўлжалларимиз ҳам улкан, — дейди заводнинг отчилик бўйича зоотехниги Тўйчи Ўзбеков. — Аввало жуда муҳим шифобахш ичимлик эканлигини ҳисобга олиб қимиз ишлаб чиқаришни ташкил этиш чораларини кўряпмиз. Шунингдек, заводимизнинг ўзида такомиллаштирилган ипподром қуришни планлаштирмоқдамиз.

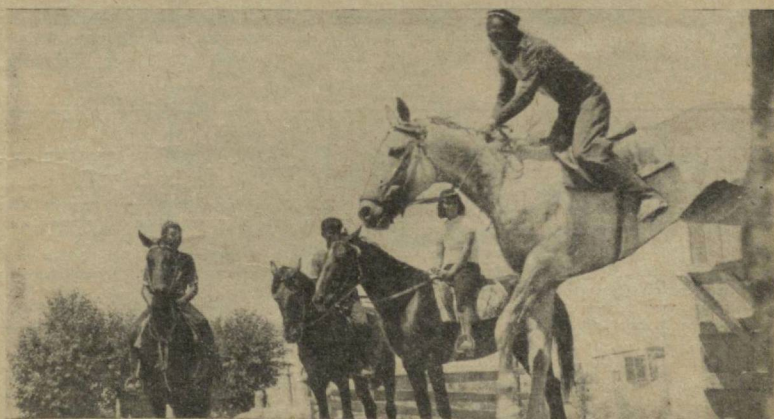
Завод ходимларининг бу ниятлари хайрли, албатта. Уларнинг ўз режаларининг амалга ошувига биз ҳам тилақдошмиз.

Директор Турди Дўстқороев иккимиз бир минг тўқсон икки бош йилқи боқилаётган Ҳисор ёнбағирларида, Ўрп, Оққулоқ, Соуқбулоқ, Гулдара, Зоғча, Тошқўрғон, Қорахавор дараларидаги яйловларда бўлдик. Қорабайирлар сувлайдиган зилол бўлоқларнинг бўйларига азамат отбозқарлар билан гурунглашдик.

Беаҳо бойлик бунёдкорлари ҳузуридан олам-олам завқ-шавқ олиб қайтар эканман, қалбимда ота-боболар удумини оқлатган, касб-корини эъозлаётган йилқибоқарларга чексиз ҳурмат жўш ураб, қулоқларим тагида эса отахон йилқини Нормурод бободан эшитганим қўшиқ жаранглари:

От чопса гумбирлар тоғлар дараси...

Абдувалим КАРИМОВ

Колхоз чавандозлари.

А. УСМОНОВ фотоси

Чўлбаги чироқлар

... 1939 йилда Косон районидаги Қўнғир тоғи этагиди чуқур қудуқ пармаланди. Намуна олинди. Текширилди. Уйдан нефть ва газ ҳиди келарди. Ленин запаси кам, деган гаплар билан разведка ишлари тўхтаб қолди. Бу шошма-шошарлик кўп геологларни ранжитди. Улар ғарби-жанубий Ўзбекистоннинг геологик тузилишини текширишни сўраб, республика ҳукуматига мурожаат қилдилар. Бу таклиф анча мулоҳаза-ларга сабаб бўлди.

1947 йилда Тошкентда Урта Осиё нефть ходимларининг иккинчи конференцияси ўтказилди. Конференцияда Бухоро ва Қашқадарё областларида геологик ишларни давом эттириш ҳақида келишиб олинди.

Биринчи марта Бухоро билан Қоровулбозор ўртасидаги Атолон деган жойда чодирлар тикилди.

Геологлар отда, туяда, пибда чўл кездилар, газ, нефть конларини изладилар. Чўл жазирама, сувсизлик, қишнинг қаҳратон совуқлари қутлуғ ниятли кишиларнинг иродасини буколмади. Тажриба қудуқлари қазилди, кўплари пармаланди, ер ости қатламларидан намуналар олинди. Лаборатория анализлари, олимларнинг ижобий фикрлари изланишлар бекор қолмаганини кўрсатди. Бухоро ва Қашқадарёда газнинг беҳисоб запаслари борлиги исбот қилинган эди.

Бундан бир неча йил олдин Косон нефть ва газ экспедицияси бригадасида бўлган эдик. Экспедиция мастерларидан бирига Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони берилган, янги қаҳрамон билан танишиш кўнгилда армон эди. Ушанда экспедиция бошлиғи бизга бундай деди:

— Қаҳрамонимиз чўлда тугилди. Унинг ҳаёт йўли экспедициянинг бутун фаолияти ҳақида тасаввур бериши мумкин.

Қаҳрамоннинг ўзи — Хайрулла Темиров билан учрашганимизда бу гаплар ростлигига, бу ерда ҳар бир киши чинакам қаҳрамонлик нўрсатаётганлигига қаноат ҳосил қилдик.

— Анча йилдан бери ишлаяпмиз, — деган эди ўшанда Темиров, — Ленин ҳали биз асосий ишни қилганимизча йўқ. Фақат қудуқ қазияпмиз, холос. Олдинги қудуқлардан газ фонтанлари тилиб чиқганини кўрганимиздан кейин беҳуда меҳнат қилмаганимизга ишондик. Ҳали кўрасиз, бу ерлардан газдан бошқа конлар ҳам топилади.

Қаҳрамоннинг ўша гаплари рўёбга чиқди. Худди шу ердан — Қорахитой конидан область мамлакатга ҳар йили юз минглаб тонна «қора олтин» етказиб бераётди. Қаршиликларнинг хонадонларида шу кондан оқиб келаятган «зангори олов» порламоқда.

1956 йилда газчиларнинг биринчи посёлкасига дастлабки гишт қўйилган эди. Ҳозир посёлка носонликларнинг фахри бўлиб қолган. Мухташам маданият саройи, кинотеатр, икки қаватли болалар богчаси, маданий-маиший бинолар, кенг асфальт йўлнинг икки томонида турна қатор тизилган турар жойларга ҳавасингиз келади.

1962 йил 12 январда Қашқадарё области геологиясини янада мукамалроқ ўрганиш, нефть ва газ конларини ўзлаштиришни тезлаштириш мақсадида «Қарши-нефтеразведка» трести ташкил этилди. Ҳозир трестнинг ўнлаб ташкилотлари жуда катта ишларни амалга оширмоқда. Ҳазина изловчилари Деҳқонобод тоғларида, Помуқ чўлларида, Чироқчи ййловларида учратасиз. Қарши ва Ғузордаги йиринг посёлкалар уларнинг қўли билан қурилган.

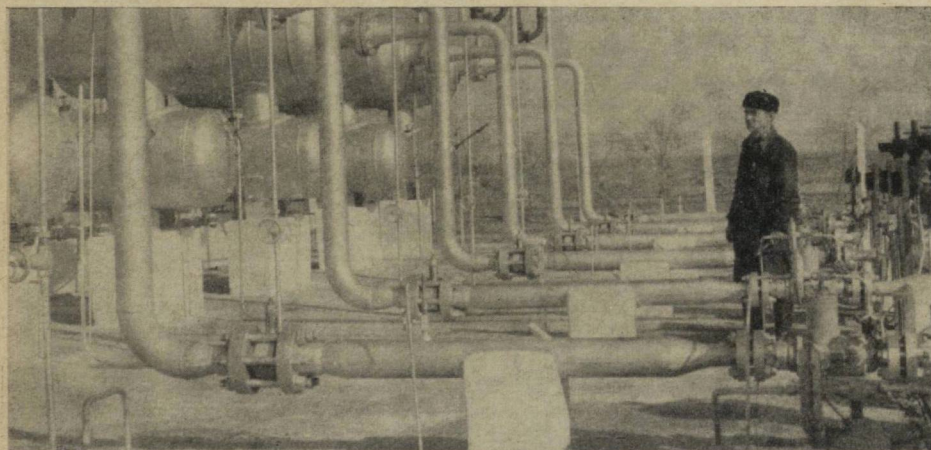
Трест коллективининг фидокорона меҳнати туфайли 1962—1968 йиллар мобайнида 350 минг метр ер чуқур пармаланди. 139 жойда ер остига пўлат қувурлар юборилди. 16 кон очилди. Натижада аниқланган газ запаслари 92.4 миллиард кубометрга, нефть запаси 16 миллион тоннага эди.

Партия ва ҳукуматимиз Қашқадарё газини Урта Осиё ва Ўзбекистоннинг шаҳар-қишлоқларида етказиб бериш мақсадида Муборак — Зирабулоқ — Тошкент — Фрунзе — Олмаота газопроводини қурish ҳақида қарор қабул қилди. 1966 йилда Қашқадарё газини Тошкент ва Фарғона водийсига етиб борди.

... Янгида Муборак конларига яна йўлиниш тушди. Чўлнинг қўқ ўртасидаги машъала узоқ-узоқлардан кўзга ташланган. Бу машъала ерости бойлигини кўз кўз қилиб туну кун порлаб турибди. «Октябрь 50 йиллиги» газ йиғиш пунктидан сал ўтгач, улкан қурилиш манзараси пайдо бўлади. Бу ерда ҳозирча мамлакатимизда ягона газ-олтингургурт заводи қурилмоқда.

Дарҳақиқат, Қашқадарё воҳаси битмас-туганмас ҳазиналар манови. Кишиларимиз ана шу ҳазиналарни ҳақиқат хизмат қилдирмоқдалар. Бунинг ҳар қадамда кўриб турибмиз. Сирли қудуқлар ҳақида ҳикоя қилиб берган Муборак чўллари қорвадорларнинг ўтовларида ҳам бугун «зангори олов» ёнмоқда...

Бугунги ютуқлар нелгуси ишларимизнинг дебочасидир. Муборакдаги завод ишга тушгандан кейин областда газ ишлаб чиқариш олти баравар кўпаяди. Ҳали бундай заводлардан қанча-қанчаси қурилиши шубҳасиз. Бунинг кунларда областнинг турли бурчанларида қад кўтариб турган вишалар, геологларимизнинг туну кун изланишлари, бунёд этилаётган корхоналарнинг корпуслари, тузилаётган лойиҳалар, кишиларимизнинг айл-зановати, битмас-туганмас шижоати кўрсатиб турибди.

Қашқадарёдаги «Муборак» конининг ўзигина йилига 15 миллиард кубометр мовий ёнилғи беради. Суратда: Октябрь 50 йиллиги номидаги коннинг газ йиғиш пунктларидан бири.

В. ЛЕЙЗЕРОВИЧ ФОТОСИ (ЎЗАТГ)

Ҳ. СУННАТОВ

ЙИЛЛАР, ФАКТЛАР, РАҚАМЛАР

Қарши шаҳри Исқандар Зулқарнайн юриши-гача (эрамиздан олдинги IV аср) Новтақа, кейинроқ эса Няхшаб ва Насаф деб аталган.

Ҳозирги Шаҳрисабз (Неш) эрамизнинг VII асрида пайдо бўлган, деб тахмин қилинади.

VIII асрда Шаҳрисабз атрофларида араб халифалигининг зулмига қарши қуролли кўзғолон кўтарилди.

1914 йили Шаҳрисабзда деҳқонлар ғалаёни бўлиб ўтди.

1913 йили Қаршида 85 минг аҳоли, Шаҳрисабзда эса 65 минг киши истиқомат қилган.

Қашқадарё вилояти 1913 йили 2,8 минг десятина ерга чигит экиб, 2,1 минг пуд пахта ҳосили олди.

1919 йилнинг баҳорида Қарши бенлигида амирга қарши қуролли кўзғолон бўлди.

1920 йил 30 августда Шаҳрисабзда, 31 августда Қаршида қизил байроқ ҳилпиради.

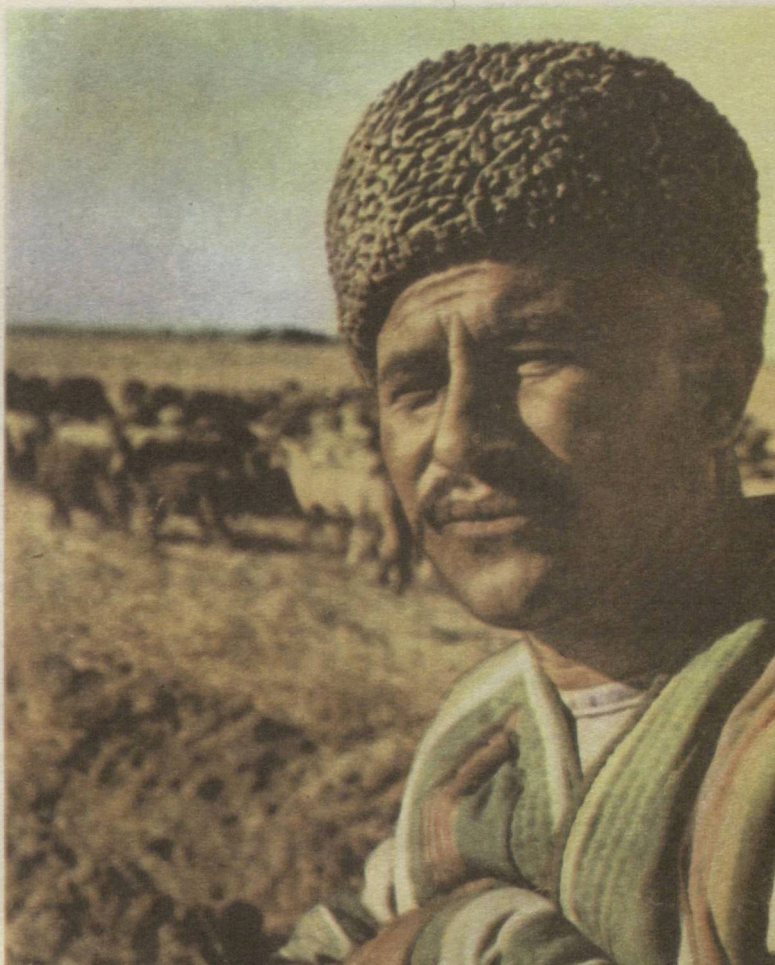
Ленин орденли Қашқадарёда 26 Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, 7 Совет Иттифоқи Қаҳрамони бор.

Қашқадарёда коллективлаштириш 1933 йили тугалланди, 773 нолхоз тузилди.

Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида ҳар бир мактабга бир ўқитувчи тўғри келган бўлса, ҳозир областнинг 4 минг ўғил-қизи олий ўқув юртларида таҳсил олмақда.

Революциягача Китоб пахта тозалаш заводи бир йилда 90 минг пуд пахта тозаларди. Ҳозир областда 4 пахта тозалаш заводи бор. Ҳар қайси корхона бир неча-кундузда 300 тонна пахта тозалаш имконига эга.

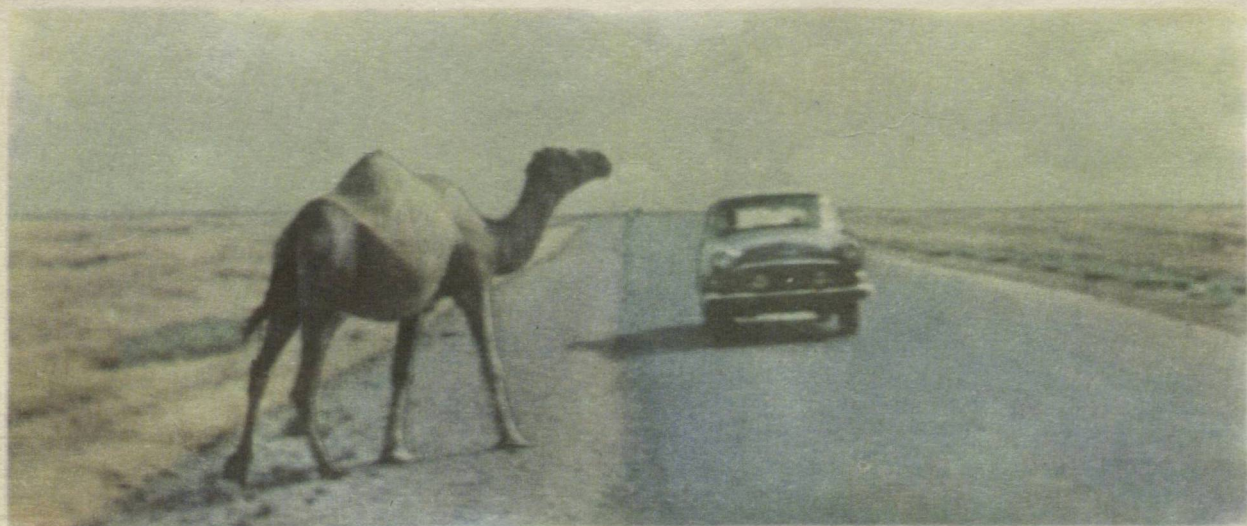
Тўловчи Б. САМАДОВ.

*Динна, Ҷ
Қашқадарё!*

Ер монологи

Эшит, азиз одам! Она-тупроқман,
Қадим-қадимлардан сенга ўроқман!
Уй қурсанг, уйингга бўлганман сувоқ,
Йўл юрсанг, елкамни тутганман ҳар чоқ.
Кўксинда ардоқли севги чамани,
Мен Ерман,

елкамда кўтардим сени!
Сен учун аталган гўлбоғларим бор,
Кўксингдай қабарик зўр тоғларим бор,
Бордир ўрмонларим — бари сеники!
Бағримнинг оташи, зари сеники!
Менинг фарзандимсан, эй улкан одам,
Шуларни уйлаб, қўй кўксимга қадам!

Гул эдинг, гўлинига очдим дилимни,
Йўл юрсанг: қўлинига бердим қўлимни.
Сени пайдо этиб «бир парча лойдан»,
Ўзим ҳайратдаман ноёб чиройдан!
Сенда шалолининг қаҳқаҳаси бор,
Наргиз, бинафшанинг хушбўй иси бор.
Улкан денгизларнинг мавжи бор сенда,
Кўшгининг авжи бор сенда,
Ва лекин, менинг ҳам қалбим бор, билсанг,
Йигласанг йиглайман, куламан кулсанг!
Сен учун гоҳида улкан башарман,
Гоҳи эса қўлинига оддий бир шарман!
Энди мен фарзандиман сенга, эй одам!
Момиқ кўксим ўзра секин қўй қадам!
Кўзим бор, кўзимни тўлдираман ёшга,
Кўтардинг, бир умр кўтаргин бошга!

Менинг илдизим

Бўлмағай илдиэсиз ҳаёт дунёда,
Бобомнинг бобоси — менинг илдиэи;
Илдиз бор офтобим соған зиёда,
Боламнинг боласи — менинг илдиэи!

Фаровон кунларни атайман ҳаёт,
Шод ўтса тунни ҳам дейман кундуэим.
Дунёда ҳамма тенг бўла олсин шод,
Дейманки, шодликдир менинг илдиэи!

Кўпайсин, кўпайсин, дейман ошиқлар,
Ошиқлар қалбига сўрайман изи;
Демаки, кўпайр меҳр, кўшиқлар,
Шу меҳр, шу кўшиқ — менинг илдиэи!

Минг йиллик йўлларга боқаман ташна,
Яна минг йилларни кўзлайди кўзим.
Умиду ишонча эдим мен ташна,
Шу умид, шу ишонч — менинг илдиэи!

Одаминг фарзанди яшамас яқин,
Қўлиниги қўлимга бергил, азизим.
Сенинг ҳар нигоҳинг яқин юракка,
Сен менинг илдиэим,
Менинг илдиэи!

Бахтлиэиз
Ва яна бахтни излаймиз,
Бахт дея бошланган биринчи сўзим.
Тоғдамиз,
Яна зўр тоғни кўзлаймиз,
Умидли тик тоғлар — менинг илдиэи!

БОРЛАРИНИНГ келиб чиқишини тасав-
вур эта олмаган кишиларга улар
сирли бўлиб туюлади, оқибатда тур-
ли-туман афсона, ривоятлар тўқили-
шига сабаб бўлади. Биз тасвирла-
моқчи бўлган Амир Темури Қаш-
қадарёнинг тоғли аҳолиси ўртасида
жуда машхур; бу гор ҳақида аф-
сона, ривоятлар тарқалган. Унда қачон-
лардир инсон яшаганлигини исботловчи ашё-
вий далиллар бор. Гор олдида тоштарошлар
йўниб ишлаган тош супалар, гор ичига элту-
вчи зиналар, арча ёғочларидан тикланган ба-
ланд деворлар, гор ичидидаги «отхона» бу ер-
га инсон қадами етганидан дарак беради.
Табиатшунослар бирон жойга сафар қилиш-
дан олдин, уни ёзма манбалардан ўрганади-
лар, ўша жойга боғлиқ ҳикояларни тинглайди-
лар, у ерин кўрган кишилар билан суҳбатда
бўлади. Биз ҳам Амир Темури горини тад-
қиқ қилишдан аввал унинг геологик ва гео-
график тавсифини ўрганиди, гор ҳақидаги
афсоналарни тинглади.

Мана улардан бири.
...Темурининг Шахрисабзга ҳужуми мағлу-
биятга учрагач, у одамлари билан тоққа қо-
чоди.

Лекин у ўз ниятини амалга ошириш-
га қайтадан бел боғлайди: У баланд тоғдаги
горини ўзига қароргоҳ қилди. Шахрисабз,
Қарши ва Бухорога элтувчи карвон йўллари
гордан аяқол кўришиб турар эди. Темури ана
шу ердан туриб тадбиркорлик билан катта
куч тўплайди. Шахрисабзни қўлга киритади...

Темури горни Қалъасойиниң юқори оқимида,

кирган сари кўпая боради. Ажиб манзара-
ларни кўриб, наққош табиятга қойил қолсан,
киши. Мачит устун, гулдон, яқамки, чирқо-
поя, сиеҳдон, афсонавий ҳайкални эслатувчи
тош ўсимталар мўъжизавий горга яна ҳам зеб
қўшади. Саёҳатимиз бирдан тугагандек тую-
лади. Ахир, биз ярим километрча масофани
босиб ўтдик! Лекин қўтилмаганда горнинг
ғарбий томонида қияланиб кетган тор йўлак-
ка нигоҳимиз тушади. Кейин билсақ, бу —
горнинг давоми экан. Зах, гадири-будир, одам
сигар-сигмас йўлак гоҳ торайиб, гоҳ кенгайиб
эллик метрча чўзилиб боради. Йўлак ҳақида
эшитган ривоятларимизни эслаймиз. Гўё бу
тор йўлакдан ўтаётган киши гуноҳсиз бўлса,
унинг йўли бехатар, бордию, гуноҳи кўп бўл-
са, деворлар уни қисиб қопармиш. Тор, зими-
зиё гор қўнилга ваҳима солади. Табиийки,
тақводор, фан ютуқларидан беҳабар киши бу
йўлакдан ўтаётганида барча ножўя ҳаракатла-
ри азбаройи қўрқанидан гуноҳдек туюлади,
сиқилиб қолаётгандек бўлади. Лекин бизнинг
ғаройиб манзилга интилиш ниятимиз ҳар қан-
дай ваҳимадан устун келди.

Ер қаърига саёҳатимиз давом этади. Тор
йўлакларга туташиб кетган хоналарни кўздан
кечиримиз. Гор текширувчилар одатда, хона-
ларнинг кўрнинишга, шаклига қараб, уларнинг
номини белгилашади. Биз ҳам гордаги хона-
ларни Кичик зал, Кичик зал, Узун зал, Гунбаз-
ли зал деб атадик. Гор охирида узунлиги ет-
миш метр, кенлиги ўттиз-қирқ метрлик зал
бор. Зал ичидида кўлнинг суви зилол, тағда-
ги қирралли тошлар аниқ кўришиб турибди.
Шчпдан эса шариллаб сув оқмоқда. Қўли-

Ер қаърига саёҳат

уч минг метр баландликда жойлашган. Арча-
зор оралаб ўтиб, инсон қўли билан яратил-
ган супалар ва горга олиб кирувчи зиналарни
кўрамиз. Зиналар баландлиги ўн-йигирма метр,
кенлиги беш-ўн метр бўлган гор йўлагига
элтади. Кўп юрмасданок, гор ичкари томонга
нишабланади. Қирқ метрча йўл дасгач, йўлак-
ни тўсиб турган қояга дуч келамиз. Тошнинг
ҳар икки четида одам сигарлик тўйнуқ
бор.

Яна ҳам ичкарироқ кириб борамиз. Энди
гор йўлагини гоҳ чапга, гоҳ ўнгга бурилиб,
илон изи бўлиб кетади. Бу ерлар сернам, шп-
дан сув томчилаб турибди. Оёқ ости ва ён
девор томчаларида кичик-кичик кўлмаклар...
Томчилар фонар ёрғунда шпда осилиб
турган тош сумалаклар — сталактит учидан
томаётгани кўринади.

Тобора қоронғилик қўйнига шўнғиб бора-
миз. Оёқ остидаги қоя тошлар, тубсиз чуқур-
ликлар, ён деворлардаги йўлакларни тўсиб
турган тош сумалак — «дарпарда»лар ичкари

миздаги фонус нурида камалак ранглари
йилланади. Ён деворлардаги супаларда
новот ранг кристал-калпик қатлами нафис
нур таратади. Саёҳатимиз икки кун давом
эди. Энгил-бошимизнинг шалаббо бўлганини
ҳам, чарчаганимизни ҳам сезмас эдик.

Қайтишда яна бир гор — Отхона горига дуч
келдик. Бир вақтлар ҳар иккала гор ҳам ер
ости йўлагини билан туташган. Давр ўтиши бил-
лан табиий кўчлар ўз ишини бажариб, гор
деворининг дарё томонини екирган. Натига-
да иккига алоҳида гор ҳосил бўлган. Олимлар-
нинг фикрича, ер ости сувларининг сатҳи
яқин атрофдаги дарёларга боғлиқ. Темури гор-
ни бўшлиқларининг шаллангани ҳам Қалъа-
сой ўзанига боғлиқ. Ярим миллион йил илг-
ри дарё ўзанининг чуқурлашуви ер ости су-
влари пасайишини тезлаштирган. Ҳаракатдаги
ер ости сувлари оҳантош қатламларини эрит-
ган. Ҳосил бўлган бўшлиқлар биз саёҳат қил-
ган гор—Ўзбекистондаги энг узун—600 метр-
дан зиёдрок чўзилган Темури горини пайдо
қилган.

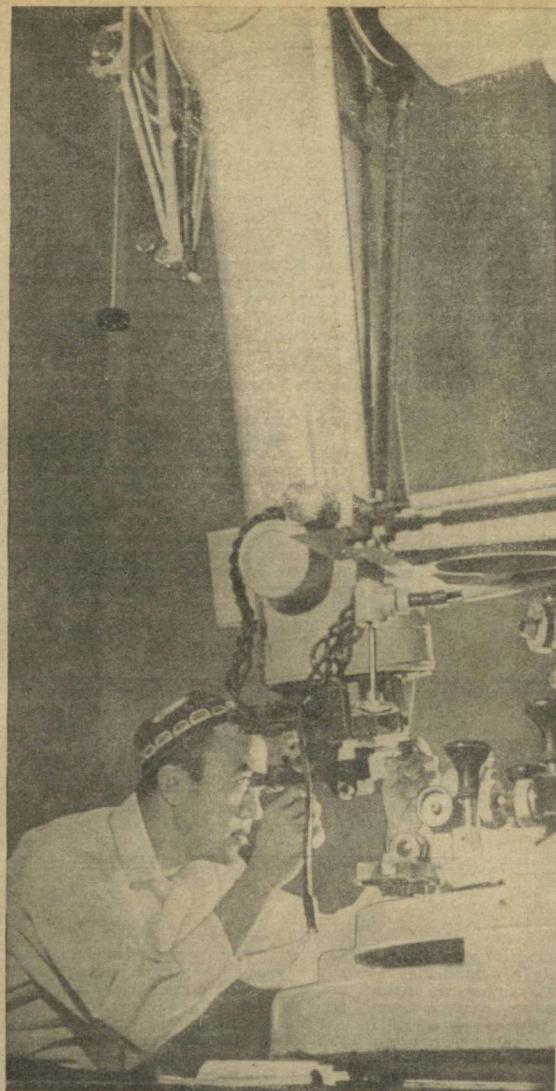
Ҳозир баъзи горлар сайроғоҳларга айланти-
рилган. Югославиядаги Постојана Яма горни
электрлаштирилган. Сайёҳлар учун ҳамма қу-
лайликлар яратилган. Бу гордан тушган соф
даромад, бизнинг пулмишга ҳисоблаганда
йилига 500 000 сўмини ташкил этади. Чунки бу
горни йилига 300 000 киши келиб кўради.
Мамлакатимизнинг Пермь областидаги Кунгур
горини эса бир йилда 20 000 киши кўрган
келади. Гор электрлаштирилган, пастга лифт
олиб тушади. Сухуми яқинидаги Абсрсьи гор-
ни яхшигина санаторийга айлантирилган...

Республикамиздаги горлар яхшироқ ўрга-
нилса, бизда ҳам бундай ишларни амалга
ошириш имкониятлари бор.

С. БЕЗНОСОВ фотолари

Абдулла МАМАТОВ,
география фанлари кандидати

ИСТЕЪДОД ВА ИЖОД

КАДИМГИ эртақлардан бирида айтилишича, уч ўртоқ бир маликанинг ҳаётини сақлаб қолдиш учун уч мўъжизадан фойдаланишган экан. Уч ўртоқнинг бири сеҳрли кўзга ёрдамида олис юртда маликанинг бетоб ётганлигидан воқиф бўлади. Иккинчисининг учар гиламида дўстлар ўша малика ҳузурига боришади. Учинчиси сеҳрли олма билан бетоб маликага жон киритади. Шунда уч ўртоқ «маликага ким жон киритди, унинг ҳаётини ким сақлаб қолди» деб баҳс-назар кетишади. Лекин, кўриниб турибдики, учала ўртоқ мўъжизасининг жами туфайлигина маликага жон кирган.

Истеъдод ҳақида, бадий асарга жон киритиш ҳақида ҳам шундай айтиш мумкин. Ижодкорнинг кўзгуси, учар гилами ва олмаси — унинг истеъдодидир.

Истеъдод кўп жиҳатдан инсоннинг туғма хислатларига боғлиқ, лекин у тарбия, меҳнат билан камол топади. Чунки инсон табиатида назокат, нафосат, гўзал хиссёт бўлмаса, бир неча институтда таълим олса, тарбияланса ҳам ўнган шoir ёки ёзувчи чиқмайди.

Шу жиҳатдан Расул Ҳамзатовнинг лутф қилиб айтган қуйдаги сўзлари ибратлидир: «Адабиёт институтимизда биринчи курсда йигирма шoir, тўрт прозаик ва бир драматург бор эди. Бешинчи курсда бир шoir, бир прозаик, бир драматург қолди, қолганлари танқидчи бўлишди». Демак, истеъдод фақат муҳит ва тарбия маҳсули, деган фикр жоиз эмас. Биз ижодкорнинг истеъдоди шаклланишида муҳит ва тарбиянинг ролини инкор қилмаймиз. Чунки Абдулла Қодирийнинг истеъдоди вояга етишида отаси Қодир бобо, Абдулла Қаҳҳорга отаси уста Абдуқаҳҳор, Ҳамид Олимжонга онаси Комила опа, шунингдек, мадраса ёки мактабдаги тахсил самарали таъсир кўрсатган. Лекин, ижод учун фақат шуларнинг ўзигина кифоя эмас.

«Фан ва турмуш» журналида Л. Фаттоҳов «Ижод аҳлининг ўн сифати» деган мақоласида ижод табиати ҳақида муҳим фикрларни айтади. Бироқ, яна бундай дейди: «Ихтирочи, шoir ёки рассом бўлмоқ учун туғма қобилиятга эга бўлиш керак, деган фикр кўп вақтлардан бери ҳўк суриб келди. Аммо, эндиликда, ҳар ким ҳам ижод қила олиши мумкинлигини кўплар тан олмоқда. Уқиб, ижодкор бўлиш мумкин».

Бу мутлақо хато фикр. Бу — ижоднинг, айниқса бадий ижоднинг мураккаблиги ва муқаддаслигини, унинг ўзига хослигини тушунмаслик натижасидир.

Ҳаётдаги воқеа-ҳодисаларни чўқур ҳис қилиш, улардан қаттиқ таъсирланиш, уларни теран кузатиш, жонли тасаввур қилиш ёзувчида

*

УзССР Фанлар академиясининг Китебдаги Улуғбек номли Кенглик станцияси жаҳонда мавжуд тўрт станциянинг биридир. Суратларда: ёш мутахассис Болта Кенжаев халқаро программа бўйича текшириш олиб бормоқда. Қуйида: станция директори А. Калмиков.

С. БЕЗНОСОВ фотолари.

Луқмон ҳаким тўғрисида халқ ўртасида афсоналар кўп. Баъзилар уни антик дунё юнон олими Гиппократ ёки урта аср табиби Ибн Синони улуғлаб шундай аташган, деб тахмин қиладилар.

«Тошкент оқшоми» газетасининг шу йил 161 сонидида «Луқмон ҳакимни излаб» сарлавҳали мақола босилди.

Медицина фанлари кандидатлари Зарифа Эгамбердиева ва Зинрилла Эгамбердиев ўз мақолаларида юқоридаги саволга ижобий жавоб берадилар-да, газетхонни бошлаб «биринчи мутахассис шифокорлар» билан таништиридилар. Бир қанча шифокорлар ўз оила аъзолари билан Троя урушида қатнашганлари, шу жумладан Асклепийнинг ўз ўғиллари Подарийли ва Махаон билан ярадорларга тиббий ёрдам берганлигини ҳикоя қиладилар. Ҳолбуки «Катта Совет Энциклопедияси» 3-томининг 248-бетидида: «Асклепий — қадимги юнон мифологиясида шифолаш маъбуд» дейилган.

Муаллифлар эса афсонавий персонажни тарихий шахсга айлантирганлар.

Қадимги юнонлар сон-саносиз маъбуд ва ярим маъбудларга эътиқод қилганлар. Уларнинг тушунчасида ҳар бир маъбуднинг ўз «таъсир доираси» бўлган. «Масалан, Зевс — нуёш ва нур маъбуд, Деметра — деҳқончилик, ҳосил маъбудаси ва ҳоназо. Асклепий ҳам шулар жумласидандир.

Қадимги юнонлар ҳар бир маъбуд ва маъбудга атаб ибодатхоналар курганлар. Масалан, Асклепийга атаб қурилган ибодатхона руҳонийларини «асклепиадлар» деб атаганлар. Давр ўтиши билан асклепиадлар руҳонийлигини қўйиб асосан табобат билан шугулландилар, асклепия ибодатхоналари ёнида ҳақиқий тиб мантаблари вужудга келди. Машҳур тиб олими Гиппократ (Букрот) ҳаким шундай мантабдан чиққан.

«Луқмон ҳакимни излаб» мақоласида «тарихда Асклепийдан сўнг иккинчи ном чиқарган ҳаким Алкемондир», деган жумла бор,

асар ёзиш ниятини туғдиради. «Ёзувчи бирон ҳодисага ўқувчида муҳаббат ёки нафрат ҳисси кўзготиши учун аввало ўша ҳис ўзида бўлиши керак», дейди Абдулла Қаҳҳор — Ёзувчи ўзи ҳис қилмаган нарса тўғрисида ёзса, буни ўқиган ўқувчи ҳам ҳеч нарсани ҳис қилолмайди. Демак, куйдириш учун куйиш, ардоқлаш учун ардоқланиш шарт. Ҳис қилинмасдан ёзилган нарса қогоз тўла ўқшади. Ҳис, ички дард кишининг қалбини кемириб юборади. Бундай вақтда киши ўзини қаерга қўйишни билмайди, ўзининг дардида бошқаларни шерик қилиш, юрагини бўшатиш хоҳиши кишига азоби бериб даражасига етади. Шу вақтда қўл қаламга боради».

Ижодкор ўзининг нозик ҳиссиёти, ўта таъсирланувчанлиги туфайли ҳаётдаги ҳодисаларни бошқалардан аввалроқ пайқайди ва моҳиятини чуқурроқ ҳис этади.

Абдулла Қаҳҳор болалигида кўрган Бабар воқеасини, унинг фожиясини бошқа кўп одамлар ҳам кўрган, эшитган. Лекин Абдулла Қаҳҳоргина бу воқеа ҳақида машҳур «Анор» ҳикоясини ёзганлиги маълум. Ойбек ҳам болалигида, бобосининг устaxonасида бир кампирнинг ҳасрат қилиб келганини кўрган. Уша кампир ўн уч яшар қизини бойга дастёрликка бергани, деҳнатсиз бой ёш қизининг номунига чанг солгани ҳақида гапириб беради («Болелик»). Ойбек, жуда ёшлигига қарамай, шу кампир ҳикоясидан гоёт таъсирланган ва бу воқеани «Кутлуг қон» ва «Улуг йўл» романиларида акс эттирган.

Инсоннинг зарра-а шодлигидан ёки заррача қайғусидан, ғам-таъшивидан таъсирланиш, шу ҳақда узоқ ўйлаш, шу ҳақдаги ҳис-туйғулар ва оруз-истакларини издор қилиш инсонпарварлиқнинг ёрқин кўринишидир. Ўзбек шоири Маъраб, рус ёзувчиси Достоевский каби санъаткорлар ҳаётдаги хор-зорликлардан ниҳоятда каттиқ таъсирланганликлари учун ҳам, адолатсизлик билан қелишолмай, ёвуз жамиятга нафратини ва оддий инсонга меҳр-муҳаббатини турли шаклларда изҳор қилганлар.

Ижодкор ҳаётни кенгроқ ва теранроқ издор қилгани учун, йўлида учраган ҳар бир воқеа-ҳодисани, одамларнинг қил-мишларини, қиёфасини, юриш-туришини, ўй-фикрларини, ҳатто борлиқдан яширган пинҳоний туйғуларини синчковлик билан кузатади. Улкан санъаткорларнинг барча ажойиб асарлари нозик кузатишларга бой хазиналардир. Артур Конан-Дойлнинг Шерлок Холмс ҳақидаги машҳур асарлари асосан синчков кузатишлар натижасида бунёдга келган.

Ижодий тасаввурсиз ижодкорни тасаввур қилиш мумкин эмас. Маълум маънода ижодий тасаввур бойлиги ёки қашшоқлиги санъаткор истеъдодининг борми-йўқлигини ҳал этуви фазилат дейиш мумкин. Немис романтик санъаткори Эрнст Амадей Гофманиннинг «Олтин сават» қиссаси ижодкор шахсиятини тушунишга ёрдам беради. Асар қаҳрамони Ансельм деган талаба йигит устози — олимнинг уйи олдида турганда дарвоза кўнгируғи уни таъкиб этиб юрган бадбашара кампирдай «тишларини ёғирилатади», эшик зулфини кампирнинг кўлларидан уни титиб олмакчи бўлади. Ансельмга даладаги гулларнинг елда тебраниши кўнгироқ жарангларидан ёқимли, дарахт шохларига ўралган ялтироқ илонлар олимнинг қизларидан гўзал кўринади. Йигит табиятан теран ҳиссиётли, бой тасаввурли бўлгани учун одатдаги ҳаётда ҳам у ёрқойиб нарсаларни кўради.

Ижодкорнинг тасаввурини унинг энг катта бойлигидир. Табиийки, ижодий тасаввур турли соҳаларда ижод қилувчиларда, масалан олимларда, композиторларда, rassomларда, шоир, ёзувчиларда турлича хусусиятга эга. Олимларнинг тасаввур кўпроқ тафаккур мантқиқига, санъаткорлар тасаввур аса кўпроқ жонли манзаралар, ҳиссиётлар бойлигига асосланади. Инсонда туйғу псих тасаввурга асослангани учун ҳам улар ҳамоҳанг тушунчалардир. Психолог олим П. Якобсон

меҳнат жараёнида туғиладиган туйғуларнинг ҳаммасини бирлаштириб, праксис туйғулар деб атайди ва илм-фан кишилари билан санъаткорларнинг туйғуларидаги айрим ўхшашлик ҳамда фарқларни кўрсатиб ўтади. «Янги назария яратётган физик билан турли ижодкор кишилар меҳнатдаги ўхшашлик шундаки, уларнинг ҳар бири ўз соҳасида қандай янгилик киритишига қараб, муайян даражада ўзида руҳий кўтаринкилик сезади, ҳаяжонланади, иши ўнгидан келмаса қайғуради, муваффақият қозонса шодланади, яратиб, ижод жараёнида завқ-шаўқ олади».

Лекин, шоир бастакор, rassom ва актёрнинг хом ашёси, материал инсонлар маънавий дунёси, уларнинг ҳис-туйғулари, оруз-истакларига алоқадор бўлгани учун, бу ижодкорларнинг туйғулари ҳам ўзгачадир. Яъни, бу туйғулар меҳнат микдори ва суръати, меҳнатдаги ютуқ ва камчиликларига боғлиқ эмас.

Атоқли рус олими П. Медведев айтганидай, бу туйғулар санъаткор, ижодкор ўзи яратётган қаҳрамонларнинг кечинмалари оламига «кириши» туфайли туғилади ва у қаҳрамонларнинг туйғулари билан яшай бошлайди, демак санъаткор ўзгалар ҳаётини ҳам ёрқин тасаввур қилади. «Санъаткор билан оддий кишининг ижодий тасаввур ўртасидаги фарқ сифатдан кўра микдорга тааллуқлидир», дейди П. Медведев. У ижодий меҳнатни оддий меҳнатга тенглаштирмакчи эмас; лекин, шунга қарамай, улар ўртасидаги фарқнинг ҳам унчалик катта эмас, демуқчи. Олим фикрининг исботи учун яна қуйидаги сўзларни келтиради: «Кўпгина йирик санъаткорлар борки, уларнинг ижодий тасаввурини қиссан заифдир. Анатоль Франс табиятан бу қобилиятга бой эмас эди. «Гоголь» «Авторнинг дил изҳори»да айтган эдики, — дейди П. Медведев, — менинг тасаввурларим шу вақтгача мента бирорта ажойиб характер яратиб бергани йўқ». Ниҳоят, П. Медведевнинг учинчи мисолини келтирамиз. «Стендаль ўз асарларининг сюжетини жуда машаққат билан, ҳақиша бирор манба асосида яратарди. Чунончи «Қизил ва қор»нинг сюжети 1827 йилда суд бўлган Антуан Бертёе ишдан, «Парм ибодатхонаси» сюжети папа Павел II Фарнезеннинг йигитлик саргузаштлари ҳақидаги ҳикояларидан олинган».

П. Медведевнинг дагиллари жиҳдий эътирозларга лойиқ. Биринчидан, Анатоль Франсининг тасаввур заиф эмас, балки бойлигини унинг асарлари, жумладан «Таис» қиссаси исбот қилади. Ахир, бой ижодий тасаввурсиз адиб қадимги Миср ҳаётидан олинган воқеаларни жонли тасвирлай олармиди? Иккинчидан, Медведевнинг юқоридаги фикрини Гоголнинг деярли барча асарлари инкор қилади. Айниқса, «Диканька» яқинидаги қишлоқ оқшомлари» туркумига кирувчи «Мелод байрами арафасидаги кеча», «Дахшати интиком», «Май кечаси» асарларининг бутун нафосати адибнинг бой тасаввурини меъсаси-ку! Учинчидан, Стендаль ўз романига реал воқеани асос қилиб олганлиги ҳеч қачон унинг ижодий тасаввур заифлигини кўрсатмайди.

Хуллас, ижодий тасаввурсиз бирон соҳада янгилик яратиб бўлмайди. Айниқса бадий адабиётда тасаввур бошқа хусусиятлар билан биргаликда мўъжизалар яратувчи қудратдир. Ана шу хусусиятларнинг жами истеъдоднинг асосини ташкил этади.

Маҳкам МАҲМУДОВ

ЛУҚМОН ҲАКИМ БЎЛГАНМИ?

(Аслида Алкемон эмас Алкемондир).

Муаллифларнинг фикрича, «Алкемон» сўзини араблар «Ал-луқмон» тарзида талаффуз қилган эмишлар. Бу асоссиз даъво араб тили грамматикаси қондаси бўйича одамларнинг исмлари «ал-»сиз айтилади. Чунончи, ал-Али, ал-Иброҳим, ал-Мусо, дейиш тўғри эмас. Шунинг каби «Луқмон» сўзи ҳам киши исми бўлгани учун уни ҳам «ал-Луқмон» деб талаффуз қилиш янглишидир. Арабистоннинг Уммон вилоятида милоддан тўрт юз йилча илгари Луқмон исмли бир донишманд яшаб, ахлоққа онд анча ҳикоялар ёзган. Яманд ҳуқм сурган қадимги араб ҳунмдорлари

орасида Луқмон исми узоқ умр кечирган донишманд бир подшоҳ ҳам бўлган. Араб, форс, турк муаррихлари буларни «ал-Луқмон» эмас, «Луқмон» деб ёд этсалар, «ал» билан бошланган юнонча Алкемон номини аслича ёздилар. Араб тили грамматикаси қондаси бўйича, одамларнинг исмларига эмас, уларнинг лақаб ва сифатларига «ал» қўшиб айтади ёки ёзилади. Шу қондага биноан, машҳур олимимиз Абурайхон Мухаммаднинг лақабига «ал» қўшиб «ал-Беруний» дейилади.

Ҳаким сўзи донишманд, файласуф, ҳикматшунос маъносидан янги киши табиб маъносини ҳам билдиради. Сократ (Суқрот),

Аристотел (Арасту), Платон (Афлотун), файласуф донишмандларга «ҳаким» дейилганидек, Галон (Жолинус), Гиппократга ўхшаш табиб мутахассислари ҳам шу сифат билан таърифланадилар.

Луқмон ҳаким шарқ халқлари орасида панд-насихатлари, ҳикматли сўзлари билан машҳур бўлса ҳам, табобат борасида шуҳрат топмаган. Абу Али ибн Сино ўзининг «ал-Қонун» номи асарига баъзи бир касаллини ва дорилар хусусияти ҳақида Жолинус, Букрот ва бошқа машҳур табиб олимларнинг фикрларини айтиб ўтатида Луқмон ҳакимини сира ҳам тилга олмайди. Машҳур табиб мутахассиси Абуабанр Мухаммад бин Занкарӣ ар-Розӣ ҳам ўз асарига Луқмондан сўз очмайди. Бошқа илмий аҳамиятга эга бўлган табиб асарларда ҳам бу ном кўринмайди. Демак Ибн Сино, ар-Розӣ каби донг иетган табиб мутахассислари Луқмон ҳакимини табиб деб ҳисобламаганлар.

Луқмон ҳакимнинг шахсияти, қачон, қаерда яшагани аниқ

эмас, бу тўғрида турли мулоҳазалар мавжуд. Баъзилар уни араб десалар, баъзи бировлар қабаб дейдилар. Баъзи муаррихлар исроиллийларнинг милоддан минг йил аввал яшаган подшоҳи Довудга асрдош, десалар, бошқалар милоддан бир минг сакинз юз йил аввал яшаганини сўзлайдилар. «Носиҳ-ул-таворих» номи асарининг муаллифи «Луқмон ибн Унқо ибн Мазид ибн Сорун бўлиб, Африқодаги Нубия халқидан, 200 йил умр кўрган, қабри Фаластиннинг «Айла» деган жойида», дейди. Бизнинг табиб олимимиз марҳум В. Қ. Жумаев ҳам Луқмон ҳаким ҳақида қатъий бирор фикр айтмай: «Луқмон ҳаким юнон табиби Алкемон бўлса керак», деб таҳмин қилади. «Луқмон ҳакимини излаб» сарлаҳали мақоланинг муаллифларининг илмий, тарихий бирор ҳужжатга таянмасдан «Алкемон Луқмон ҳакимнинг ўзгинаси, бунга амин-ми», деб тасдиқлашлари ноўриндир.

Ш. ЗУННУН

Муқанна

Улуғ
аждодларимиз

Халққа айтинг, мен асло ўлганим йўқ.
Ев қўлига таслим ҳам бўлганим йўқ.
Мен халқимнинг юрагида яшайман,
Эрк деганинг тилагида яшайман,—

дейди Ҳамид Олимжон Муқанна тилидан ўзининг драмасида. Халқнинг юрагида яшашга имони номил бўлган бу инсон ним, нега уни Муқанна дейдилар?

Бундан роса 1200 йил муқаддам араб халифалигига ва халифалик тахтида ўтирган Аббосийлар хонадонининг маёр-зулмига қарши Мовароуннахрда жуذا катта халқ қўзғолони кўтарилди. Бу қўзғолонга Муқанна бошчиликлари қилади. Муқаннанинг асли номин Хошим Ибн Ҳаним бўлиб, у Марв яқинидаги Коза қишлоғида туғилган. Унинг отаси Хуросон амирининг лашкарбошиларидан эди. XI аср тарихчиси Ёкубий Муқаннани Хошим ул-Аъвор, яъни бир кўзли Хошим деб тилга олади. X асрда яшаган бухоролик тарихнавис Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар Наршахийнинг ёзишича Хошим ибн Ҳанимнинг бир кўзи кўр бўлганидан у ҳамиша юзига нўк парда тутиб юрган. Шунинг учун ҳам у Муқанна, яъни «ниқобдор» ёки «юзи пардали» ланаби билан аталган.

Наршахийнинг ёзишича, Хошим ёшлик чоғида кудуғгарлик (газламага оҳор бериш) билан шуғулланган. Муқанна ўқимишли ва билимдон бўлган. У пахлавий, араб ва бошқа тилларни яхши билган. Шу сабабли бўлса керак, Муқанна Хуросон ноибларидан Абумуслим (749—755 йиллар) даврида сарҳанг — кичик лашкарбоши, Абдулжаббор Аздий даврида (757—759 йиллар) вазирик даражасига етди.

759 йилда Абдулжаббор халифага қарши исён кўтаради. Муқанна бу исёнда фаол қатнашади. Халифа Абу Жаъфар Давонақий катта куч билан қўзғолонни бостирилади. Абдулжаббор ва қўзғолоннинг бошқа раҳбарлари ўлдирилади. Муқаннани Бағдодга келтириб зиндонга ташлайдилар. Бир неча йилдан кейин у зиндондан қочади. 769 йилда Муқанна Марвга қайтиб келади ва араб халифалигига қарши янгидан қўзғолон кўтариш учун тайёргарлик кўра бошлайди. У атроф вилоятларга, жумладан Мовароуннахрга ўз ишчилари орқали давлатномалар юбориб халқни исёнга чақиради. Наршахийнинг хабар беришича, Муқанна номасини Мовароуннахрга олиб борган ва Кеш (Шахрисабз) ҳамда Нахшаб (Қарши) аҳолисини қўзғолонга даъват қилган ишчилардан бири Муқаннанинг қайнотаси Абдуллох ибн Амр эди.

Муқаннанинг режаларини Хуросон амираи Хумайд ибн Қахтаба билиб қолади. У Муқаннани туттишини буюради. Шундан кейин Муқанна Мовароуннахрда қўзғолонга раҳбарлик қилиш учун Амударёдан ўтиб кетмоқчи бўлади. Наршахийнинг ҳиёла қилишича, Муқаннани қўлга тушириш учун Хумайд ибн Қахтаба Жайхун бўйига отлик аскарлардан иборат соқчилар қўйган. Соқчилар дарё бўйида тинмай қўрқичлик қилганлар. Бироқ Муқанна ўттиз олти нафар масландоши билан соқ-

чиларни алдаб кетади ва Амударёдан ўтиб Кеш вилоятига келади. Оғир солиқ ва ўлпонлардан хонавайрон бўлган халқ Муқаннага эргашади. Тез фурсатда Мовароуннахрнинг маркази Сугда (Зарафшон ва Қашқадарё водийлари), Фарғона, Илох (Оҳангарон) ва Шош (Тошкент) вилоятларида умумхалқ қўзғолони авж олади.

Араб халифалигига қарши кўтарилган бу қўзғолонда шаҳар хўнамандлари ҳам, меҳнатнаш деҳқонлар ҳам, маҳаллий феодалларнинг вакиллари ҳам қатнашди. Меҳнатнаш омма халифаликнинг зўрлик сиёсати ва оғир солиқларидан қутулиш учун нурашса, маҳаллий феодаллар мамлакатдан босқинчиларни қувиб ҳукмронлиқни ўз қўлларига олишни мақсад қилиб қўйган эдилар.

Қўзғолончилар орасида Муқаннага содиқ бўлган бир гуруҳ ишчилар бўлиб, улар доимо оқ либос кийганлар. Шунинг учун уларни тоқичча «сафид йомғон», яъни «оқ кийимилар» деб атаганлар. Оқ кийимилар, қишлоқ хўнамандлари ва деҳқонларнинг қуйи табакасидан чиққан бу ишчилар қўзғолоннинг энг зарбдор кучи эди.

Муқанна Кеш яқинидаги Сом тоғи устида қурилган мустаҳкам қалъани ўз қароргоҳига айлантиради ва шу ердан туриб қўзғолонга бошчиликлари қилади. Қўзғолон шу даражада авж оладики, араб аскарлари Самарқанд, Бухоро, Нахшаб ва бошқа шаҳарларнинг қалъаларига кириб жон сақлашга мажбур бўладилар, кўпгина араб аъёнлари эса Бағдодга қочиб кетадилар.

Халифа катта куч билан Жаброил ибн Яҳёни Муқаннага қарши юборди. Муқанна Харича бошлиқ 10 минг аскарни жангга солади. Бунинг кўрган Жаброил Хуросон ноибни Абдумаликка чопар юбориб, ёрдам сўрайди, Абдумалик Уқаба ибн Салим бошчилигида яна 10 минг аскар жўнатади. Аммо Уқаба Кеш—Самарқанд йўлида катта талафот кўриб, орқага қайтишга мажбур бўлади. Жаброил эса Самарқандга қочиб қутулади.

14 минг аскар билан иккинчи марта ёрдамга юборилган Уқаба Термиз яқинида Сарҳама ва Қайёни Гузий бошлиқ қўзғолончиларнинг бирлашган кучига дуч келиб тор-мор келтирилади. Натжидада бутун Нахшаб ва Чағонйён (Сурхондарё) водийлари қўзғолончилар қўлига ўтади.

775 йили халифа Абу Жаъфар Давонақий ўлган, унинг ўрнига ўтирган ўғли Маҳдий «оқ кийимилар» қўзғолонини бостириш учун астойдил бел боғлайди. Бу даврда, айниқса, Бухоро воҳасида кураш кучайиб кетади. Чунки Муқанна тарафдорлари, гарчи бутун мамлакатни ўз қўлларига олган бўлсалар-да, ҳали Бухоро шахрини эгалламаган эдилар. Наршах қалъаси қўзғолончиларнинг энг мустаҳкам қўргонига айлантирилади, унда «оқ кийимилар»нинг катта қўшини бор эди. Наршахийнинг ёзишича, бу ерда «оқ кийимиларга» бухоролик Ҳаним ибн Аҳмад, гиндуюнлик Фирдак, Фузайл қўшиндан Хашвий ва Боғий наби жасурлар бошчиликлари қилганлар. 776 йил-

да Наршах қишлоғида «оқ кийимилар» билан араблар ўртасида тўрт ой жанг бўлади. «Бухоро тарихи»да айтилишича, бу жангларда «оқ кийимилар» галаба қозонмаган бир кун ҳам бўлмаган. Бундан Муқанна бошлиқ Урта Осиё халқлари озоқлик қўзғолонининг алангаси қанчалик баланд кўтарилганлигини тасаввур қилиш мумкин.

Наршах қалъасини эгаллаш учун араб қўшинлари қалъа девори остидан узун лаҳм қазийдилар. Девор тагига устунлар кўмадилар ва хандақни ўтин билан тўлғазиб нефть сепадилар. Улар ўт қуйиб портлатиб юборишдан ўзга чора тополмайдилар. Узоқ жангдан сўнг муқанначилар таслим бўладилар. Қўзғолончилар билан араблар ўртасида сулҳ тузилади. Сулҳга кўра Муқанна тарафдорлари қуролларини топширишлари, ўз қишлоқларига тарқалиб кетишлари ва араб амирларига бўйсунишлари, араблар эса қўзғолончиларни таъқиб қилишни тўхтатишлари лозим эди. Аммо босқинчилар сулҳ шартини бузадилар, қўзғолончилар қуролларини топширгач, уларнинг бошлиғи Ҳаним ибн Аҳмад ва Хашавийни ушлаб олиб ўлдирдилар. Фақат Фирдак Муқанна олдига қочиб кетади. Улдирилган саркараларнинг бошлари Сугдага келтирилиб, ибрат тариқасида кўчага осиб қўйилади.

Наршахдаги қўзғолон бостирилгач, араблар асосий кучини Муқанна қўзғолонининг маркази бўлган Самарқанд билан Кешга ташлайдилар. Муқанначилар билан араблар ўртасида бир неча йил шиддатли жанглар давом қилади. 777 йилда Муқаннага қарши ҳарбий куч тўплаш учун халифа Маҳдий Нишопурга келади. Хуросон ноиб Маоз ибн Муслим ва Хирот амираи Саид Хараший бошлиқ катта қўшин Самарқандга юборилади. Аммо уларнинг бирлашган қўшинлари мағлубиятга учрайди. Бу номусга чидамаган Маоз Хуросон ноиблигидан воз кечади. Икки йиллик қонли урушлардан кейин, барибир Самарқанд таслим бўлади. Сўнгра арабларнинг бирлашган қўшинлари Муқаннага қарши ташланади. Наршах ва Самарқандда муқанначилар енгилгач, маҳаллий феодаллар сотқинлик йўлига ўтиб, арабларга ёрдам бера бошлайдилар. Улар араблар билан бирга Муқаннанинг Сом тоғидаги қўргонини қамал қилишда фаол қатнашадилар. Узоқ вақт қамалдан сўнг тиникси қуриган муқанначилар таслим бўладилар. Аммо Муқанна ёв қўлига тушишдан ўлимни афзал кўради ва ўзини ёниб турган гулханга ташлайди. Шундай қилиб, 14 йил (769—783) давом этган Муқанна бошлиқ «оқ кийимилар» қўзғолони фожияна бостирилади.

Гарчи Муқанна қўзғолони мағлубият билан тугаган бўлса ҳам, у истилочи араб халифалиги, феодаллар эксплуатациясига ва исломга қарши Урта Осиё халқларининг турли табақаларини бирлаштирди. «Оқ кийимилар» қўзғолони Урта Осиё халқларининг озоқлик кураши тарихида ёрқин саҳифалардан бири бўлиб қолади.

Абдулаҳад МУҲАММАДЖОНОВ
тарих фанлари кандидати

Майсара ҲАЙДАРОВА

Қиз мактуби

Қўзларим нигорон йўлингда, йигит,
Учирдим дил қушин, қалбинга берикт.
Мактубим олгини бир дам келиб кет,
Қалбим қатагидан айлакин баён,
Ўзинг-ла олиб кет, бўлай ёнма-ён.

Унда ўзишайлик кеча-кундузи,
Кўпайсин саҳрода инсонлар изи,
Олиб кет, майлига, бўлай чўл мизи.
Саҳро қуёшдан ловулласин бет,
Бўз йигит, ўзинг-ла чўлга олиб кет.

Қудратли саҳрони олайлик қўлга,
Асов дарёларини бўрайлик қўлга,
Ҳар қарчи еримиз ўралсин гулга,
Машинам едирай сен-ла кетма-кет,
Чўлқувар ёлғиз ҳайроҳ шер йигит.

Саҳро санамидай жиплайсин пола,
Шабном шаробидай жұшсин шалола,
Тиканак ўрнида усини оқ тола,
Эгатлар оралаб юрсак ёнма-ён,
Севгим бўла қолсин барчага аён.

Чўлқувар дилда яшаб шўх ўйлар,
Бахтимиз мадҳ этиб янгрисин қўйлар,
Бошлансин кенгликлар қўйида тўйлар,
Севги-садоқатим қўйинга тутай,
Содиқ ёрнинг бўлиб бир умр ўтай.

ШАҲРИСАБЗНИНГ ШУҲРАТИ

АҲРИСАБЗ дўппилари Япониянинг Осака шаҳридаги «ЭКСПО-70» жаҳон кўргазмасида намойиш этилди. В. И. Ленин музейининг Тошкентдаги филиалида жило сочиб турибди. Шаҳрисабзга СССР халқ артисти Тамирахоним ўз ансамбли билан меҳмон бўлиб келганида, шаҳар чеварлари тиккан дўппини улуғ пролетар ёзувчиси Алексей Максимович Горький ардоқлаб кийгани ҳақидаги ҳикояни моҳир санъаткор тилидан эшитиб, бошимиз осмонга етди.

Тамирахоним ҳушбичим дўппию гиламлари сабабли доваруи оламга кетган шаҳримиздаги «Хужум» бадий буюмлар фабрикаси чеварлари билан учрашувда ана шу ҳақда ҳаяжонланиб сўзлади. Воқеа бундай бўлган эди:

... 1923 йилда Тамирахоним машҳур хонанда Муҳиддин Қори Ёқубов раҳбарлигидаги ашула ва рақс ансамблига қабул қилинади. Ансамбль иштирокичлари республикамиз меҳнаткашларига санъатларини намойиш қилибгина қолмай, тарбият-ташвиқот ишлари ҳам олиб боришарди. Ана шу даврда ансамбли Шаҳрисабз меҳнаткашлари қувонч билан қўтиб олди. Ансамбль Шаҳрисабзда гастролда юрган чоғида Тамирахоним ҳамкасблари билан биргаликда эсдалик учун дўппи хариб қилишди.

Ватанимиз пойтахти Москвада 1924 йили шарқ халқлари студентларининг тантанали кечаси уюштирилди. Анжуманга Совет Иттифоқининг машҳур ёзувчилари қаторида Алексей Максимович Горький ҳам келди. Ҳаяжонли ўтган анжуман сўнггида иштирокчилар бир-бирларига дастхатлар ёзиб қолдирдилар, Алексей Максимович эса, Қори Ёқубов бошлиқ ўзбек ансамбли коллективи билан мулоқатда бўлди. Учрашувда ўзининг қўшиқ ва рақслари билан кеча қатнашчиларини қўйиб қолдирган Тамирахоним Максим Горькийга

«Ўзбекистондан сизга эсдалик бўлсин», деб шаҳрисабзлик чевар қўлида сайқал топган «Шопарчин» нусхали дўппини ҳадя этди. Алексей Максимович бу табаррук совғани хорижий мамлакатларда ҳам бошидан қўймади, эъзозлади.

У пайтларда ажойиб чеварларнинг боши ҳали артелга бирикмаган, ноёб кашта ва дўппиларни бозордан сотиб олинар эди. 1928 йилда Шаҳрисабзда «Хужум» бадий буюмлар фабрикасига асос солинди. Дастлабки пайтларда 30-40 каштадўзининг қўли тебратган, йилига 300 минг сўмликка яқин бадий буюмлар ишлаб чиқарган фабрика ҳозирги пайтда 1 миллион сўмликдан ортиқ 5 хил маҳсулот тайёрлаб бермоқда. Корхонада сўнгги уч йил мобайнида 40 га яқин «МБ-50» маркали кашта тикиш машинаси ўрнатилди. Мураккаб гулли гиламларни тўқиш ҳам ярим механизациялаштирилди. Маҳсулот таннархи арзонлашиб, меҳнат унумдорлиги юқори поғонага кўтарилди. Ўтган йилнинг ўзига фабрика 1 миллион 168 минг сўмлик, яъни 403 минг 150 квадрат метр арабий гиламлар, 320 мингтача дўппи ишлаб чиқарди. Фабрикада самарали меҳнат қилаётган 1070 чеварнинг ҳаммаси коммунистик меҳнат бригадаларининг аъзосидир.

Ижтимоий меҳнат инсонни юксакларга кўтарди. Фабрика илгорларидан 8 киши шаҳар Советининг, Гулсара Назарова область Советининг, Каромат Жамолова Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутатидир. Шу даргоҳда камолини топган каштачилик санъаткорларидан бири Боғи опа Эргашева яқинда пенсияга чиқди. Унинг қизи Кимё ва набираси Муҳаббат мухтарама опанинг меҳнатда босиб ўтган йўлини шараф билан давом эттирмоқдалар. Улар ва уларнинг дўгоналари маҳоратига тасанно дер эканмиз, Шаҳрисабзнинг қадри баланд санъати асрлар бўйи боқиб қўлишига қаноат ҳосил қилиш мумкин.

Бозор НОМОЗОВ

Шаҳрисабздаги «Хужум» фабрикасининг цех бошлиғи, ЎзССР Олий Советининг депутати Каромат Жамолова.

С. БЕЗНОСОВ фотоси

ОҚСАРОЙ

АҲРИСАБЗ эрамизнинг бошларидан бор. Илгари у Кеш деб аталган. Уни Заҳриддин Муҳаммад Бобир бундай таърифлайди: «Баҳорлар саҳроси ва шаҳри ва боми ва томи ҳў сабз бўлур учун Шаҳрисабз ҳам дерлар... Темурбекнинг зоду боду Кештик учун ури шаҳар ва пойтахт қилурга кўп саъй ва эҳтимоилар қилди. Олий иморатлар Кешта бино қилди...» Ана шундай «олий иморатлардан бири Оқсаройдир. Ўз даврида «фан ва ахлоқ гумбази» деб улуғланган Оқсарой салобати ва нафислиги жиҳатдан Самарқанддаги олий мақом иморатлардан қўлишмасди. Шарафиддин Али Яздийнинг ёзишича, «бу мухташам ва гузалликда тенги йўқ» бино 1380 йилнинг баҳорига қурила бошлаган. Оқсаройни асосан хоразмлик меъморлар тиклашганлар. Бу ерда кечаю кундуз иш тинмаган.

Қурилиш материаллари Шаҳрисабз атрофларидан ташиб келтирилган. Бир тарафда машҳур тоштарошлар мрамарга сайқал берганлар, бир тарафда пардозчилар, қошиқорлар аркка нақш берганлар. Ана шу усталарнинг тигдай ўткир ва кундай равшан бадий тафаккур, донолиги ва диловарлиги ҳали-ҳали ҳаммани ажаблантириб келади.

Афсуски, гузалликда тенгсиз бу улкан сарой ансамбли тамомила емирилиб, фақат айвонли пештоқигина сақланиб қолган. Шунинг учун ҳам, Оқсаройнинг олдинги қиёфаси тўғрисида тарихчи Шарафиддин Али Яздий ва испаниялик элчи Клавихо ёзиб қолдирган тарихий мабалаарга асосланамиз.

Арк равиога 22 метр бўлган. Айниқса гумбази ўта нафислиги ва жилоси билан ақллари лол қолдирган. Пештоқ рангбаранг нақшлар билан безатилган. Аркига баланд дарвоза ўрнатилган. Дарвоза ортида икки қаватли бинолар, қодирлар бўлган. Кенг, кўркам ҳовли ўртасида улкан зилол ҳовуз... Икки қават меҳмонхонанинг мовий пештоқига арслон ва қўёш тасвири. Бу — Темур давлатининг тенгсиз шон-шавкати, куч-қудратини билдирган. Оқсаройнинг малохатини, қурилиш услубини Клавихо яхши таърифлаган: «...Ўшиқдан олтин сув юртилиб ишланган хонага кирасиз. Ундан элчилар қабулхонасига

кўтариласиз. Бинонинг хоналари жуда кўп. Уларда нафис безаклар шунчалик кўпки, бу безакларни таърифлаш учун анча вақт керак. Сарой ҳозиргача барча подшоҳлар томонидан қурилган биноларнинг энг улуғидир».

Саройнинг бунчалки улуғворлиги унинг бошига бало бўлган. Бошқа обидалар каби Оқсарой ҳам тахт талашулар, босқинчилик урушларидан шикаст еди. Шаҳрисабзга қўшин торган Бухоро амири Абдуллахон улканликда, гузалликда тенги йўқ Оқсаройни бузиб, Бухорога кўчириб кетмоқчи бўлади. Бу ҳусусда қизиқ бир афсона ҳам бор. Абдуллахон кўз-ғолон кўтарган шаҳрисабзликларни бостириш учун лашкар тортади. У Бухородан чиқши билан Оқсарой ялтираб кўринади. Хон севиниб: «Шаҳарга яқин қолди. Отни бир йўрт-тирсак етамиз», дейди аскарларига. Лекин улар қанчалки тез юришмасин Оқсаройга етишолмайди, у жилланиб ортга чекинаверди. Чунки сарой жуда юксак эди.

Абдуллахон шаҳар чегарасига ҳориб, чарчаб етиб келганида сеvimли оти ҳам ҳолдан тояди. Саройнинг «ҳийласи» хоннинг аччиғини келтиради. У Оқсаройни бузишга фармойиш беради, бироқ аскарлар айвон пештоқини буза олмайдилар. Пештоқ ниҳоятда мустаҳкам эди...

Рашид БАЙТУЛЛАЕВ

— Кукбулоқда бўлганмисиз?.. Гилонда-чи? Йўқ, деисизми! Эҳ-ҳе, демак, Қашқадарёни кўрмасиз ҳали, албатта боринглар,— деди ҳамсўбатимиз, Энгельс номли колхоз раиси Худойберди Ҳақбердиев, чоқ қуяркан.— Жуда захматкаш, дидли халқ ашайди у ерда. Дутор, садаф дастали пичоқ яшади. Таърифни йўқ. Дуторини қўлга олсанг, торлари ўзи садо беради. Тахта устига сабини тик қўйиб, гилони пичоқни шундоқ яқинлаштирсанг, ҳали тиги тегмасданоқ саби турган жойда типирчилдайди.

— Жуда ошириб юбордингиз-ку! — Йўқ, ҳали мен таърифни келтиролмадим.

Осмон — шиша том, тоғлари унга чиқадиган пиллапоё. Оқдоре ёқалаб кетган сўқмоқ йўлдан уриниб-тирмашиб юқорига интиламиз. Қоя, қоя ортида яна қоя, худди тизилиб кетган пиллапоё. Қоялар орасидаги кафтдек бўш ерларга тамаки экишган. Тош йўл четида уйдек-уйдек харсанглр жарга қўлаб тушадигандек илиниб турибди. Бош айланиб, кўз тинади. Машина кизиб кетган. Радиатордаги сув қайнаб, қуйган резина ҳиди келабошлади.

— Ҳайронман, — деди шерикларимиздан бирининг нафиси қисиб, — нима зарур одамларга шунча баландга чиқиб яшади! Пастда жой етишмасмиди?!

Худойберди ака мийғида қулди. Кўзларини қисиб, ҳайбатли қоя устида гир айланаётган лочинга тикилди:

— Қанча юқорига кўтарилсанг шунча узоқ-ни кўрасан!

Яна йўл. Тоғ-тош. Харсанглрға қапишиб ўсган зирк, жийда, дўлана. Тўда-тўда қаккилар. Қоялардан пастга қумуш аргимчоқ ташлаб тушадиган ирмоқлар. Йўл четида қоровулдек турган катта ёнғоқнинг ҳар бир япроги остидан ўнлаб қушларнинг сайрагани эшитилди. Даракт шохлари барг эмас, сайроқи қуш-

чалар қаноти билан қоплангандек. Онда-сонда хирмон уйиб, от билан ҳўп ҳайдаётган, сомонни тўдалаб, устини тупроқ билан ёпиб, ширдон тайёрлаётган деҳқонлар учраб қолишди. Ҳаво салқин. Чопон кийиб олдик.

Нихоят икки дарани бирлаштирган осма кўприкдан ўтдик: Гилон! Салом Гилон, Ўзбекистон «томи»даги қишлоқ! Денгиз сатҳидан 1975 метр баланддаги жаннат! Харсанглр устида гул, ўтлоқ, дарахтлар. Шу дарахтзор орасида қишлоқ. Қоя чўққисидан адиргача чўзилган чўпқори, болохонали уйлар сувга тушиб кетмасин деб бир-бирини мақкам қучоқлаб турибди.

Гул ўстирилган харсанглр, қумуш шалола, шиша осмон, чарақлаган қуёш. Кўчаларда одам кўринмайди. Гилонда ёз қисқа, ўрик, бугдой сентябрда пишади. Қиш эса етти-саккиз ойга чўзилади. Йўл, сўқмоқларни бир ярм-икки метр калинлида қор босиб қолади. Шу сабабли аҳолига ёзининг ҳар бир кунини ғанимат: кўпроқ мева қокни қилиш, хирмон кўтариш, мол-ҳолига ем-хашак жамғариш, томинни сузаш, ўтин жамғариш пайида бўлади.

Кун ботарда колхоз чойхонасига бордик. Болаҳона. Пастки қаватида дивжоқ, клуб-чойхона. Араби гиламлар тўшалган. Деворда рубоб, танбур, ғижоқ, дуторлар. Асбобларга тикилиб турганимизни сезган чойхоначи Иззатулла ака Жумаев:

— Сайратадиганлари энди даладан қайтишди,— деди.— Юринг, унғача у ёқ-бу ёқни кўрайлик.

Ҳар бир қўчадан бир жилға оқади. Булоқ суви. Кўз ёшайди тоза. Ердан бир метр баланд кўтарилган нов сувидан ичишди, остидаги жилғада моллар сўғорилади.

Кўп ҳовлиларнинг дарвозаси пештоқиға архарнинг бурама шох қокчиб қўйилган, бўсағасида отнинг тақаси.

— Бу нимаси? — сўрадим Иззатулла акадан.

— Ўндан ортиқ архарни отган овчилар хонадони бу. Мерганлар, эл тан олган чавандозлар шундай қилишди.

Чойхона-клуб пештоқиға ҳам архарнинг бурама шох қокчиб қўйилган.

— Буниси-чи?

— Бунини Иноят ор қилиб ташлаб кетган.

— Иноят!?

ЎЗБЕКИСТОН

— Ҳа, Иноят Шарипов деган чўпон йигитмиз бор. Ўзи мерган ҳам. Сайбда ов қилиб юриб, қош қорайганда бир архарни отган. Қоронғида изини йўқотган. Икки кун қидириб, учинчи кун топган. Бир сонини қоплон еган экан. Ўқданми, ё қоплон ўлдирганми билолмаган. Шохини чойхонага ташлаб кетди. Уйига олиб кетишга ор қилди.

Кечқурун чойхона гавжум бўлди. Раис Сайфулла ака Низоёвнинг изидан кишилар кетма-кет келишаверди:

— Ассаломуалейкум, бир танишиб қўяйлик. Уста Икром Сами.

— Уста Ражабали.

— Ботир, мактаб ўқитувчиси.

— Беғали Ортик, кутубхоначи...

Уйини ранг-баранг қўйлар овози тўтиб кетди. Бири қўйиб, бири ашула айтади. Навоий, Фуззлий, Рудакий, Машраб... Айниқса, уста Икром билан Ражабали ўзлари яшаган кўш дўторда «Муножот» ва «Кўлубини чалишган»да, шундай қадок қўллар чертиб чиқарган

ЎТЛИ ИККИ САТР

АҲРИСАБЗ ўзининг кўркам манзаралари, маданият-адабий мероси, санъати билан юртга машхурдир. Шаҳрисабзда тўғилган, жаҳон адабиёти ва санъати хазинасига ҳисса қўшган шоир, олим ва санъаткорлар билан эл ҳамон фахрланади.

Улуғ сўз санъаткори, мутафаккир ва файласуф шоир Мирзо Абдулқодир Бедил, шарқда дастлаб «Ҳамса» яратиб шухрат таратганлардан бири Хисрав Деҳхвали, лирини шоир Ҳожи Абдул Барина Фировийларнинг ота-боблари шахрисабзлик, халқ нуйчиси Хидир шоир ва ўз асарларида чин инсоний фазилатларни баралла нуйлаган Мулла Курбон Хиромий, Мирзо Юнус Мирзохўр Роний, Мирзо Умр Воқий, Ҳиноятхон Худойқул қизи, Рамзий — Раёнақий сингари анойиб шоирлар Шаҳрисабз воҳасида назмчилида катта шухрат таратганлар, эл ичиди ғазал ва достонлари билан манзур бўлганлар.

Ўзбек классик адабиётинда йирик ва шарафли ўринлардан бирини эгаллаган, «Юсуф — Зулайхо» наби ишқий достон ва кўлаб лирини шеърларининг муаллифи бўлмиш шоир Жунайдулла Ҳоziқ ҳам умрининг охириги Шаҳрисабзда ўтказди. Шаҳримиз кенсалари ўртасида Ҳоziқнинг ширинсухан шоир, тадбиркор хоним эналлиги ҳақида ҳануз илиқ фикрлар юради. Шоир асли хиротлик бўлиб, кейинги пайтларда (1799—1800 йилларда) Бухорога келиб қолади. Бу ерда ҳам тез орада, ўзининг оломс талантини тўфайли, шеърлиг ва таъабот бобида донг таратади. «Амир Насруллога насихат» ва «Юсуф — Зулайхо» наби асарлари билан Бухоро хони Амир Насруллога жасорат билан адолатли насихатлар қилиб, меҳнатнашлар тарафини олади.

Масалан унинг:

Шоҳ бошад ки чун падар бошад.

Аз падар ҳам шафқатр бошад.

яъни, шоҳ ота наби бўлиши керак, балки отадан ҳам меҳрибонроқ бўлиши керак, деган сатрлари амир Насруллонинг ғазабини келтирмасдан қўймаз эди.

Жунайдулло Ҳоziқнинг меҳнатнашлар оммасининг орзу умидларини ифода этувчи, инсонпарварлик руҳида мамлакат ҳукмиронига қарата қилган адолатли ўғитлари тўфайли у Бухорода таъбиқ остига олинади. Ҳоziқ Шаҳрисабзга қочиб келишга мажбур бўлади.

Адабиётшунос олим Азиз Қанофов тарихчи Ҳақимхон туранинг «Мунтахаб ут-таворих» асарига асосланиб, бундай дейди: «...Насрулло бир неча хат ёзиб, Ҳоziқни Бухорога қайтартишга уринди. Аммо, шоир унинг Бухорода дор қўраётганини билгани сабабли қатъий рад жавобини беради. Шунда амир Насрулло зиндонда қамалиб ётган Душобой деган каллакесар ўғрини қаққиб, унга Шаҳрисабзга қориб, шоир Ҳоziқни ўлдириб, унинг бошини кесиб олиб келишга буюради».

Қайд этилишича, 1843 йилда ўғри-жаллодлар Шаҳрисабзда Жунайдулло Ҳоziқнинг калласини танидан жудо қиладилар ва танасиз бошини шу пайт Қаршига келган золим амир Насрулло олдиға олиб борадилар. Ҳоziқнинг бошсиз танаси унинг дўстлари томонидан Китоб районигаги Охунд қабристонига қўйилади...

Жунайдулло Ҳоziқнинг фожияна ўлими ҳақида шахрисабзлик кенсалар ўртасида ҳануз ҳар хил фикрлар юради. Баъзи манбаларда, каллакесарлар саҳар пайти Ҳоziқ ётган уй эшигини синдириб кириб, унга пичоқ урганлар, дейилса, баъзилар бошқачароқ таъриф қиладилар: шоир Шаҳрисабз шаҳридаги Тағичинор маҳаллалин Мулла Абдуҷалил деган киши ҳовлисига яшаган экан. Ҳовлининг ўртасидан ариқ ўтар экан. Фожияна ўлими арафасида шоир ётиш учун жой тўшаган. Ярим нечаси ариқда қўмилиб турган пайтида ўғрилар кириб, бўйинини шамшир билан қопганлар. Шу сабабли шоир-табибнинг қонидан ер ҳам, кийим-бош ҳам кон бўлмайди. Ҳоziқ ўлими олдидан шеър битиб, ёстиғи тағига қўйган экан. Мана у сатрлари:

Кори ҳар нест аз тарихи қатлашдам задан.

Аз тани Ҳоziқ би жўй тарихи сар бурғи донаш.

(Мазмуни: Ҳоziқнинг ўлдирилишидан сўзлаш ҳар кимнинг иши эмас, «Ҳоziқнинг тани» жумласидан унинг боши келиши тарихини ахтар.)

Юқоридаги сатрлардан кўринадик, анойиб шоир, ҳаним Жунайдулло Исом шайх ўғли Ҳоziқ ҳақиқатан ўз фожияна ўлимидан хабар топган ва ўз тақдири ҳақида ўтти сатрлар битиб қолдирган. Бу ғазал шоир ўлимининг эртаси нуни унинг ёстиғи тағидан топилаётганини ҳақиқати изтироб билан гапирадилар шахрисабзлик кенса тарихчи донишмандлар.

Жунайдулло Ҳоziқ дафн этилган даҳма ҳозир ҳам мавжуд. Даҳма Китоб районини марказидан юқорироқ, тоғ этагига — Улугбег номи колхоз территориясида жойлашган.

Шарофжон ОРИФИ

нафис куйлар янграётган бу ёруғ оламда яшаётганидан хурсанд бўлиб кетасан, киши.

Кулогим куйдаю, бир воқеани эсладим. Шу йил халқ талантлари кўриги бўлганда Қашқадарё область маданият бошқармаси раҳбарлари кўрик жюрига:

— Областимизни биласиз, бир ашулчини

«ТОМИ»ДА

топиш учун ойлаб югурасан. Топгандан кейин уни ўргатиш керак, — деб, Қашқадарё учун алоҳида «имтиёз» талаб қилишган. Ҳолбуки, Филонда бир оғиз таклифга муштоқ шунча истеъдодлар етилиб турибди. Узоқ, йўли машаққатли эканлигидан қўрқишсалар бир энлик хат ёки радиограмма юборишса бўларди-ку! Область радиоси ҳам филонликларнинг авлоддан-авлодга ўтиб, такомиллашиб бораётган ажойиб куй, қўшиқларини ёзиб олиб, тингловчиларига етказса жуда хайрли иш бўларди.

Хўжалик ишлари билан танишдик. Колхознинг 28 минг гектар ери бор, 700 гектари суғорилади. 160 гектар боғ, 3400 гектар яйлов. 1958 йилнинг ноябрида Қурбонназар Мирзаназаров тоғ сўқмоқларидан йўл топиб, Филонга биринчи тракторни олиб келган экан. Илгари қишлоқ четдан қурилиш материаллари олмаган. Аҳоли жон бошига ўн саккизтадан терак экишиб, шундан уй-жой қуришган. Ҳозир Филонда ўрта, саккиз йиллик мактаб, клуб,

касалхона (ғарчи бу ерда касал деярли йўқ бўлса-да), дорихона, медицина пункти, чойхона-клублар ишлаб турибди. Қишлоқдан 27 киши олий ўқув юртиларида, 7 киши техникумларда, 2 қиз медицина техникумида ўқимокда.

— Утган йилдан бошлаб тамаки экаямиз, — дейди раис. — Меҳнати кўп. Ҳар бир баргига мавсумда тўрт-беш марта қўл тегади. Лекин халқимиз меҳнатдан қочмайди — раис мийғида кулди. — Қаранг, ичига одам кирса адашиб қолади. Отада туриб, отини айтиб қақирасиз. Гектарида икки минг гектар тўрт юз сўмдан фойда олаямиз. Картошка, ёнгоқ, олма, ўрик сотамиз.

Мен раисдан «халқимиз меҳнатдан қочмайди» деганида кулганининг боисини сўрадим.

— Бунинг тарихи узун. Эллагинчи йилларда баъзи калта ўйлайдиган раҳбарларимизнинг таклифи билан Филон аҳолисини Шаҳрисабз, Китоб ерларига кўчириб, ишлатмоқчи бўлишди. (У жойларда аҳоли зич, қўшимча ишчи кучига ҳеч ҳожат йўқ). Область ижроия комитетининг кўчириш бўлими кўп хонадонларни мажбур ҳам қилди. (Филонликлар эринчоқ эмиш, уларни «меҳнатга ўргатиш» керак эмиш). Лекин бир ой, ярим йил ўтган кўчирилганлар қайтиб келишди.

Ахир, қаранг, бу ердаги ҳар бир тош, ҳар бир сиким тупроқ, дарахт жонли тарих-ку! Архар зўрга юра оладиган қоялардан ариқ қазиб, сув келтирган, елкасида тупроқ ташиб, тош устида боғ яратган, бутун Урта Осиёга машҳур дутор, филон пичогини аслаган кишиларни эринчоқ деб бўладими!

1924 йилнинг ёз кунлари Иброҳимбек талончилари қишлоқда 78 кишини тигдан ўтказишган, хотинларни, ҳатто бешиқдаги гўдакларни ҳам бўғизлаб, қишлоққа ўт қўйишган эди. Мана бу, сиз кўриб турган уйлар кейин тикланган. Филон усталари қурган бу уйлар

ҳар қандай бўрон, сел ва зилзилага бардош бера олади.

Ота-боболаримизнинг қони тўкилган ҳарсанглр устида Ҳожи ота «боғ қурди». Ҳа, қурди деганимнинг маъноси бор: ниҳол экиш учун тупроқ керак. Шу сабабли Ҳожи ота олдин елкасида, эшакда, машинада узоқ ерлардан тупроқ ташиб келиб, тошлар устига тўкди. Сунг дарахт ўстирди.

— Бу ерларни ташлаб кетиб бўлармиди, — деди раис боғларга ҳаёлан божиб, — чуғур чуқки кўрганимиз? Ҳа. Шу тирноқдай қушча қишда Африкага учиб кетади. Баҳорда океан, тоғлар оша учиб келади. Иссиқ мамлакат, озуқа мўл... қолмайди. Сувга йиқилади, тонка урилади. Калхатларга дуч келади... Бизлар-ку, одам, юрагинг узилиб қолади, юрагинг... Кўшиғимиз ҳам, мунгимиз ҳам шу ерда.

Биз Филонга боргунча йўлларда, тоғ-тошларда, қишлоқдан узоқдаги ерларда тарвақайлаб ётган шохтутларни кўрдик. Ҳатто кишилар чиқши қийин бўлган қояларда ҳам ота-боболаримиз уларни, қаерда бўлишдан, ҳосилини қимлар ейишдан қатъи назар, экиб кетишган. Нега бизлар экаямиз, экиш у ёқда турсин, баҳорда бориб остини юмшатиш ўрнига бу шифобахш дарахтнинг шохини кесиб, жараҳатлаб кетамиз? Филонда бир ўз беш ёшдан ошган Норқулмомо яшайди. Ҳали ҳам тетик, бақувват. Ундан овқатини сўрасам:

— Очик ҳавода кўп юраман. Мевага ўчман. Айниқса тутга, — деди. — Оқ шохтутга. Атлас ахши-ю, оқ тут ундан ҳам, — деди Норқулмомо. — Болта кўтаргандан ниҳол кўтарган кўпроқ бўлса.

Тоғликларда, чўққига чиққан кўп нарсани кўради, деган гап бор. Ҳа, филонликлар кўп нарсани кўришгана эмас, кўп нарсаларни билладиган, соф кўнгил, гўзал, кувноқ, донишманд ҳам экан.

Н. САРВАРОВ

Бу хушчақчақ болалар Нитобдаги Бошир ишлогига яшайди.

С. БЕЗНОСОВ фотеси

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ

«Гулистон»
1970 йил 10-11-12

ШУКУР БУРХОН

Шукур Бурхон ўзига хос санъаткор, ўзига хос инсон. У ўйнаган икки юздан ортиқ роль ҳақида миҳгача мақсда босилган, китоблар чиққан, ҳужжатли фильмлар яратилган.

Албатта, яна ёзилади, яна чиқади. Шукур Бурхон ҳақида катта асарлар яратилса арзийди...

Биз ҳам меҳримиз тушган бу санъаткор ҳақида бир кичик қисса ёзишни орзу қилардик, ниҳоят, мана у майдонга келди.

Бу қиссада тадқиқий фикрлар ҳам, баъдий тўқималар ҳам бор. Бунни балки тўлдириш, бойитиш ва кенгайтириш ҳам мумкин эди...

Лекин бизнинг ниятимиз у кишига ҳурмат-эътиқодимизни бирон бир шаклда ифодалашдир.

Шукур ёшлигида ҳам ғўлабир, жингалак соч, кўзлари сермаъно, ҳаракатлари сўзига мос, ҳуллас, ҳозирда биз билган Шукур Бурхоннинг худди ўзи эди. Фақат у пайтларда серҳаяжонроқ, серҳаракатроқ ва албатта... чиройлироқ бўлган бўлса эҳтимол.

У боғбон отасининг маслаҳатига кўра қишлоқ хўжалик техникумида ўқиди. Муаллими Мурод Шамс бошчилигидаги ҳаваскорлар тўғрагига қатнаб юрди. Тўғрақ кундалик ҳаётни акс эттирувчи кичик-кичик пьесалар тайёрлар, репертуарини шеърлар ҳамда акробатик машқлар билан бойитиб, ҳозирги Марказий телеграф ўрнидаги собиқ «Қасабалар боғида томоша кўрсатар эди. Бувсининг таничада ўтириб эртақ айтишию укаси Убайнинг мутолаа пайтида бош қимирлатишидан қотиб, баджаҳлроқ отасининг сўзлаш тарзига гох хуфия тақлид қилиб юрган Шукур тез орада тўғрақ аъзолари ичда кўзга ташланиб қолди. У ақсёр бош қахрамон ролида чиқар эди. Тақлидчилиги, тўғрақка қатнаб, яна «Роҳат боғча»да «масҳарабозлик» қилиб юргани учун сержаҳл отадан кўп дашномлар эшитар, бироқ билим юрти машғулотларидан ҳам кўра кўпроқ ўша «масҳарабозлик»ка берилган эди. Баъзан томошалардан қаноатланмаганини сезиб, ҳозирча номаълум, жуда қизиқ спектаклларда қатнашишини ва томоша сахнаси ҳам қандайдир ўзгача, томошабинлар ҳам қандайдир бошқача бўлишини истаб қолар эди...

Шундай кунларнинг бирида Маннон Уйғур бошчилигидаги бир гуруҳ ёш артистлар Москвадан қайта туриб, Тошкентга тушдилар. Қўқонда Ҳамза ташкил этган «Фарғона сайёр труппасини кейинчалик ўзига бирлаштирган Карл Маркс номидаги бу труппа йигирма бешинчи йилнинг бошида Москвада очилган ўзбек драмстудиясига тажрибали рус сахна усталаридан таълим олгани борган эди.

Театрнинг кўпчилиги ёшлари тошкентлик бўлганларидан кечкурун уй-ўйларига тарқаб, Маннон Уйғур билан Етим Бобоюн ҳам соғинган шаҳарларини айлантиган чиқадилар. Сурнай, чилдирма садолари эшитилаётган «Роҳат боғча»га кирдилар. Билим юрти ҳаваскорларининг томошаси устидан чиқдилар.

Маннон ака бир вақт «Турон» труппасига ҳаваскорлар излаб, уларни бозорлардан, боғча тарбиячилари орасидан, чойхоналардан топган эди. Кейинчалик фаҳримиз бўлиб қолган Аббор Ҳидоятовни ҳам у ўски жувадаги чойхоналардан бирида дўтор қилиб ўтирганида учратган ва труппага тақлиф қилган эди...

— Юринг-чи,— деди у ҳаяжонланиб. Улар оломон оралаб, сахнага яқин бордилар.

Шуни айтиш керакики, дарсларга ислоҳ киритувчи ёшлар тарафдори бўлгани учун мадрасадан ҳайдалиб, шунда ҳам элга маданият ва маърифат тарқатиш ниятидан воз кечмаган, кейин бу мақсадни амалга оширишда қулай минбарлардан бири деб театрни танлаган ва бу соҳага фидойилик билан берилган Маннон Уйғур ўшанда Ҳамза билан танишув, мустакил мутолаа, татар, озарбайжон театрларининг гастроллари вақтида Аскарлов ва Камол каби замонасининг пешқадам режиссёрлари билан мулоқотда бўлиш, Тошкентга келган Москва, Ленинград театрлари спектаклларини кўриб, бу театрлар сахна усталари билан яқиндан алоқа боғлаш ҳамда буюк театр устаси К. С. Станиславскийнинг театр, актёрлик ва режиссура ҳақидаги таълимоти пухта ўрганиш орқасида, ҳали кўли остидаги театри артистлари энди «пишиб» келаётганига қарамай, ўзи ижодкор-режиссёр, руҳшунос устоз сифатида шаклланиб етган эди.

Ўйин тугагунча икки дўст диққат билан томоша қилишди.

— Кўрдингизми буларни!— деди Маннон Уйғур.

Етим ака бош иргиди.

Ўзбекистонда ҳам буюк бир театр яратиш орзусида бўлган бу икки дўст кўп масалаларда ҳамфикр эдилар, бир-бирининг «ичини топиб» айтувчи эди.

Саҳнани айланиб, ҳаваскорлар олдида боришди.

Мурод Шамс режиссёрларни дарров таниди ва эҳтиром билан кўш қўллаб кўришди.

Томошани диққат билан кузатган устозлар ўзларига керакли «полвонсифат, жингалак соч» йигитни сўрашди.

— Шукуржон!— деб чақирди Мурод ака.

Тўладан келган, чиройли йигитча кўксини бир қадар кўтариб, меҳмон олдида келди.

— Сен билан танишишмоқчи,— деди Мурод Шамс. Ўзбек театрининг оғалари— Маннон акам, Етим акалар.

Ёш Шукур ҳали бу номларни эшитмаган эди, уни «театр» сўзи қизқиртирди. «Театрнинг оғалари» деган сўзни эшитиб кўнглида улуг ҳурмат туйди ва шу дақиқанинг ўзида кечаги устози, сўзларни бурро талаффуз этгани учун ундан тил муаллими чиқаришни орзу қилиб юрган Мурод Шамс бирдан салмоғини йўқотди.

Маннон ака кўзларига тушиб турган узун қошлари тагидан тикилиб:

— Сен жуда қизиқсанми шундай ўйинларга?— деб сўради.

— Жуда!— деди Шукур.

— Бўлмасам, эртага.— Маннон ака ўзлари кўнган ўша «Турон».

нинг кишилик биносини айтиди.— ўша ерга бор. Биз подвалда бўламиз, Маннон акам чакирган де қоровулга.

Меҳмонлар кетгач, ўйчан бўлиб қолган Мурад Шамс шоғирдиннинг кифтидан кўчди.

— Артистликка қобилият бор сенда. Сезишибди. Агар булар сени театрга олмаса, булар билан кетсанг... Балки сенинг келахатинг санъатчиликдир.

Шукур ҳаяжонда эди: «Ўқиш нима бўлади, дадам нима дейди?» Бироқ унинг хаёлини «театр» сўзи асир этган эди, уни тасаввур қилишга урина бошлади. Сўнг ҳозир кетган режиссёрларнинг салобати, Маннон аканинг ноаниқроқ муомаласи кўз ўнгига гавдаланди, қолларни чириқди.

Эртасига Маннон ака айтган икки қаватли иморатга рўпара бўлди, жадал юриб ёштин зинадан ичкарига кирди.

Оғир эшикни шахд билан очиб, ўртадаги узун стол теварагида парокчада ўтирган артистларни кўрди. Столдаги ўнчинчи лампа ўтирганларнинг ҳар хил ифодали юзларини ёритарди, лампа ёнида икки кафетина майиз билан қорни катта чойнак ҳам бор эди.

Шукур худди эртақлардаги сирли хонага кириб қолгандек бўлди. Бу ҳол ҳам уни қизиқтириб, ҳам бунинг сирини билмоқчи бўлгандек аламлиб, салом берди.

Турда ўтирган Маннон ака баланд суяниққа ястаниб:

— Келинг. Эшикни ёнинг.— деди секин.

Шукур бу ёт кишилар орасида кеча ўзи билан гаплашган машҳур одамлар борлигини ўйлаб, вужудида сал титроқ билан, Уйғурга тикилди.

Артистларнинг бу вазиятдаги руҳияти маълум: улар кирувчига диққат билан тикилишди, бошдан-оёқ кўздан кечиришди, унга баҳо бермоқчидек, гўё нимагадир чамалашди...

Атрофда шивир-шивир бўлди. Шукур ҳам ўтирганларга илдам назар ташлаб, кўпчилиги ўзидан тўрт-беш ёшгана катта йигит-қизлар эканини ўйлади. Бу ҳол кўнглига далда бўлиб, сал енгил тортиди.

— Гавдаси дуруст, кўриниши, юз ифодаси, овози ҳам.— деди Уйғур ўзига-ўзи сўзлаётгандек.— Хим... Жуда қизиқсангиз сизни қабул қиламиз. Лекин бу соҳага кирган киши қайтиб чиқмайди... Мана, кеча Москвадан келдик, артист қанақа бўлишини, театр қанақа бўлишини кўрдик...

— Менинг ўқишим... дадам...

— Бу ерда ҳам ўқийсиз, ҳар куни, ҳар соат ўқийсиз... Дадагиз ким?

— Бурҳонхўжа.

— ... хўжа. Бу ёғи ўзингизга боғлиқ. Биз у киши билан гаплаша олмасак керак, эрта Самарқандга кетамиз.

Шунда Шукур хонадаги барча ёшларнинг ўзига тикилиб қарагани, бу қарашда бир маъно: «Кўндираласизми?» деган сўроқ борлигини ўқиди.

Агар дадасини унатолмаса, булар сафига қўшилишмай қолса, худди яроқсиз, хашики киши бўлиб қоладигандек, титраброқ гапирди.

— Мен дадамага.. айтаман, унатаман!— деди.

— Шундайми?!— деди ўхшатиб буралган ингичка мўйловини икки ёнидан босиб Бурҳонхўжа.— Қўлпоингизга қўйиб олинг, шулар билан кетсангиз, сиздай ўғлим йўқ... Оқ қиламан. Боринг, китобингизни ўқинг!

Шукур сўз демай, ҳовлига чиқди. Устунга суяниб туриб, тепадаги қари тур шоҳида боласини учирма қилаётган лайлакнинг так-так, так-так овозини эшитаркан, нимкоронги уйнинг тўри ва «Ўзингизга боғлиқ» деган Маннон Уйғур кўз олдига келди.

«Ўзимга боғлиқ...» Бирдан ўзининг тамоман ҳақ эканини ҳис қилди. Тўғарақ машғулотидан келган кўнлари отасининг танбеҳи, «Қасабалар боғи»даги томошга қатнашганида ҳам аччиқлангани эсига тушди. Отанинг ҳозирги эътирозли ўша қаршиликларнинг табиий давоми.

У қолларга-ку ота аста-секин кўнликдан эди, бунисига ҳам кўнликни кетар. Кўнликмаса, сўроқсиз кетишга ҳам аҳд қилиб қўйди. Шунда тепадаги оқ куш яна так-так этди, ҳавога кўтарилди. Шукур болаликдан кўзи ўрганган кушга қараб, унинг одатидигана шамолга қараб эмас, негадир оқимга қарши уяётганини кўрди: шамол кушни орқага сурмоқчи бўлади, куш силтаниб ёнига ва тепага кўтарилиб кетади, лекин ҳамон уяди. Йигитчанинг жасорат ва мардлик акс этиб турган тўлагина юзида илиқ табассум пайдо бўлди.

Бу гал Шукур Маннон ака билан Етим Бобожонни иккинчи қаватдаги кенг, ёруғ хонада, артистлар гуруҳида учратди. Қизгин суҳбатлашиб, йўл тараддудини қўриб турган кишилар орасидан дадил қадам ташлаб ўтиб, бош режиссёр олдига борди.

— Дадамини унатдим...

— Дуруст, икки соатдан кейин йўлга чиқамиз!

Шукур ўнгу сўлидагиларга назар солди, унинг қарашиди: «мен бушанг одам эмасман, ҳали кўраверасизлар», деган маъно бор эди.

Тушдан кейин фойтун.— аралаларда вокзалга йўл олдилар. Шукур она шахри кўчалари, одамлари билан кўнглидан хайрлашиб борарди. Поездга чиқдилар. Шукур худди учирма бўлган лайлак боласидек, ўз ичига, Тошкентнинг қаеридеки қолган уйлари томонга ғусса ва тушунқисиз завоқ-шавоқ билан қарарди.

Хаёлида орузидаги—олис Самарқанддаги театр, томошалар ва томошалар... Буларнинг ҳаммасига эришувча сабаб, бу умумий вагоннинг тенг яримсини эгаллаган шўх, гапу сўзи бошқаларникига ўхшамайдиган театр артистлари эканини ўйлади.— ва шулар келгуси буюқ театрни яратувчилар эканини ҳис қилди. Ўзи ҳам шу «яратувчилар» орасида эканидан боши осмонга етгудек эди.

Ажаб! Бу ёшлар ва театрининг ҳозирги аҳолини қўриб турган киши улуғ Станиславскийнинг МХАТ артистлари қаҳида айтган гапларини ёдга олади:

«Сиз истеъдодли драматурглар, актёрлар, режиссёрлар майдонга чиқмаган бир даврни кўрганмисиз, кишини зериктирувчи узоқ тур-

ғунлик ҳукм сурганини ҳеч сезганмисиз? Аммо табиат негадир тўсатдан бутун бир группани майдонга ташлайди, уларга ёзувчи ва режиссёр беради, булар биргаллашиб мўъжиза, театр даврини яратадилар...»

Шукур вагон деразаси олдига турар экан, икки новача йигит ва бир қиз вагондан чиқиб келишди. Қиз дераздан қўлини чиқариб, кафетини ҳавога тутди. Йигитларнинг бири кишлоқкироқ экан, мийғинда илжайиб қўйди. Чиройли ва сипо иккинчиси олисдаги тарақларга қаради.

Шунда купедан чиққан Етим Бобожон қиз очик эшикдан буларга қараркан, ётсираброқ турган Шукурни кўриб, ёнига келди.

— Хорманг, йигитча! Нера хомуш бўлиб турибсиз! Танишиб олдиларингми?

Ёш артистлар кўринишдан ўзига ишончи зўр ва чамаси унча-мунча кишига сўзини бермайдиган бу йигитчага қизиқиб қарашди.

— Мана шундай танишиб оламиз-да, қамина Обиджон Жалилов,— деди ҳалиги «кишлоқки» жуссасига ярашмаган дўрилдоқ овоз билан. Қўлини узатди.

— Бу киши,— деди кейин чиройли, жиддий йигитни кўрсатиб.— Аббор. Аббор Хидоятлов... Бу қизчамиз—Соракхоним, фамилияси Эшонтураева.

Шукур улар билан кўришишга шайланди аммо Хидоятловнинг ўрнidan жилмаганини кўриб, жим қолди.

— Шунча. Энди бу иниларингизни ўртага олинглар,— деди режиссёр.— ўзимизда ишлайд! Шукуржон Бурҳоннов!

Етим Бобожон шундай деб, қайтиб кетди.

— Тошкент ҳам қолди, кеча Москвада эдик, эрта Самарқандда-миз,— деди ўйчан Соракхоним.

— Акаб, пешанага ёзилганини кўрамиз-да, қизим,— деди Обид. Қўлишдилар.

Сўнг Соракхон Москвада ўзларига таълим берган рус муаллимлари Рубен Симонов, Осип Басов, Иосиф Толчановларни тилга олди, Вахтангов театрида кўрган спектакллари.— «14—69-бронепоезд», «Любовь Яровая»ни умрбод унутма олимаслигини сўзлади. Сўнг Обид Уйғурнинг қаттиққўллигидан зорланди.

— Худо ҳақки, шу киши захар бўлиб кетади-да баъзан!

Кейин, Шукур бу ёшлар Москвада рус сахна усталаридан таълим олган бўлсалар-да, анави қоши узун «оға» ҳам у ерда қарийб ўқитувчилик қилганини билиб, ҳайрон бўлди. У ернинг муаллимлари қарийб ҳар бир масалада Уйғур билан маслаҳат қилишларини эшитди...

Шукур хаёл суриб, ўша ўқитувчиларни, Москвани кўрмаганига ачинади. Буларнинг қандай таълим олганини, буларда қандай силрлар борлигини билишга қучли истак сезди. Сўнг, «Рохат боғчада Маннон ака билан Етим аканинг ўзлари келиб қизиққанини хотирлаб, ўзим ҳам чакана эмасман чоғи, деб ўйлаб қўйди.

Суҳбат йўл бўйи давом этди. Улар Оренбург фронтига «Сибийский труппа» билан борганлари, «Ташвиқот ва доруламал» поездида босмачилар тинимсиз ҳужум қилгани, артистлар ҳам қўлларига милтиқ олиб, отишмаларда қатнашганларини ҳикоя қилардилар...

Сал сири кўчган театр биноси олдига буларни анча киши, кўпроқ ёш-ёш йигитлар кутиб олди. Маннон ака қўллари билан қучоқлашиб кўришгач, саватли бир одам ёнига борди. Бу киши театрга режиссёр ўрнида қолиб, концертлар уюштириб турган, буларга нисбатан бир қадар ёши улуғ, Ҳамзанинг дўстларидан, у билан биргаликда ўн олтинчи йиллик «Фарғона сайёр труппасини» туган Қори Ёкубов эди.

— Булар театримизга янги келган ёшлар,— деди у Уйғурга.— Бу новчагинаси—Наби Раҳимов, Ҳожки Сидиқча шоғирд тушадиган йигит. Бу сипоғинаси Олм Ҳўжаев... Мана бу дўмбоқ йигит Амин Турдиев...

Уйғур бу йигитчаларга эсанкиратадиган қилиб, бароқ қолларни остидан тикилди. Шукур «москвалилар» орасига илгарироқ қўшилгани учун ич-ичидан фахрланар ва анави артистларни тезроқ таниб олишга ошқар эди.

— Дуруст. Ўзимизда ҳам студия очамиз,— деди Уйғур ва театрга йўл бошлади. Шукурнинг бирдан юраги тез-тез уриб кетди: студия! Демак, артистлик силрларидан воқиф бўлиши яқин.

Йўлакнинг у ер-берида қаққайиб турган бутафория, латта дарахтлар, қоғоз барглар, осмонни ва уфқни акс эттирувчи катта-катта полотноларни кўриб, нихоят, ўзи орзу қилган манзил кўчасига кираётганини сезд. Залга чиққанини билмай қолди.

«Томошабин шу ерда ўтиради! Бу бошқа гап... Мана сахна! Бунини сахна деса бўлади!»

Қўнглига қандайдир кўркув кирганини туйди ва негадир ўзини сахнага нолойиқ деб сезабошлади. «Йўқ,— деди ўзига далда бери.— базибир артист бўламан... Булар ҳам менга ўхшаш кишилар-ку!.. Булар билган ҳамма нарсани билиб оламан. Бир кун... Москвага ҳам бораман».

Шукур ётоқхонада кўпроқ ёруғ тушадиган қаравотни танлади. Дераздан Регистон майдонининг кунботар томонида юксалиб турган гўмбазлар кўринар эди. Шукур кўчага чиқди. Буанси танчада ўтириб айтган чўпқалардаги афсонавий минораларни кўргандек, жадаллаб у томонга йўналди. Бозорчадаги оломон орасида туриб гўмбазга тикилди. «Вой-буй, бунини қандай кўрган-а!» деб ўйлади ва елкасида унинг салобатини ҳис этганича, шу ҳовлига олиб кирадиган эшикни излади. Топиб, илдам кирди.

Сўнг бозорчадан ўтиб, Амир Темур мақбараси томон кетди... Тушга яқин жуда чарчаб ётоқча қайтиб келди.

Кечкурун мошова ичиб ўтиришган хаваскорлар олдига Етим ака кирди:

— Йигитлар, залга ўтинглар. Пьеса ўқийми?

Бу Веселод Ивановнинг ёш артистларимиз Москвада кўриб келган «14—69-бронепоезд» деган асари эди.

Шукур асарни унча тушунмади. Катта артистлар асар мазмунини ва роллар ўзларига таниш бўлганидан, узлуксиз гап ташлаб турар, Маннон ака ҳам уларнинг сўзини бўлмай, саволларига йўл-йўлакай жавоб берар эди.

Ниҳоят, Уйгур ролларни артистларга тақсим қилди. Шукур худди ўзига ҳам роль тегиши керакдек, шайланиб ўтирарди, оқибат — маъ-юсланиб, роль теккан артистларга ҳавас ва ҳасад билан қараб, Маннон аканинг образларини тушунтиришга қулоқ сола бошлади...

Бу тушунтиришдан у шундай хулосага келди: пьесадаги ҳар бир персонаж ўз хулқига, ўз одатига, ўз тилига эга экан. Худди ҳаётдаги одамлардек... Шукур бундан ҳайратланиб, асарга ҳурмати ошди ва бирдан пайқаб қолдики, роль берилган ҳар бир артист нимаси биландир ўз ролига ўхшайди — бу ҳам унинг учун фавқулодда бир кашфиёт бўлди... Сўнг ўжарлик билан, ўзи қайси ролни ўйнай олишини чамалай бошлади. Бирдан ажуздига кирган ҳаяжонни босиб, пьесада қўл узатиб кўришмаган йигит... чироили, ўзидек жингалак соч, юзи чўзиқ Аброр Ҳидоятлов олган роль ўзига яқин эканини англади.

Шунда Шукурда бу актёрга нисбатан алоҳида ҳурмат ва аллақандай рашк ўққуни пайдо бўлди.

Орадан бир неча кун ўтгач, театрда «Ревизор» қўйилди. Шукур бу асарнинг ҳам репетицияларига иштирок этиб, актёрларнинг ҳар бир ҳаракати режиссёрнинг танбех ва мақтовларига диққат билан қулоқ солди. Кейин, роллар ўз эгаларига жуда мос тушганига яна амин бўлиб, таажжуб билан сездикки, агар ўзи ўйнаши лозим бўлганида, албатта яна ўша Аброр Ҳидоятлов ўйнаётган ҳоким ролининга ўйнаши мумкин эди...

Шукур Бурҳоннинг ўша маҳалдаги руҳиятини очишда бизга Станиславский ёрдам беради:

«Ҳаваскордан қандай ролни ўйнашни истаганини сўраб кўринг-а, у ўйнамоқчи бўлган ролларни атаганида ҳайрон қоласиз. Кишилар ҳам-миша лаёқатлари бўлмаган ишларга кўпроқ қизиқишади, актёрлар ҳам сахнада ўзларида йўқ фазилатларни излашади. Бу ҳавфли, янглиш йўл. Амплуасини, ўз лаёқатини англамаслик, актёрнинг ўсишида кўрқинчли тўсиқ ҳисобланади. Бу шундай боши берк кўчаки — бу кўчада актёр ўн йиллаб сарсон-саргардон бўлиб юради ва ўз хатосини англамагунча ундан чиқолмайди».

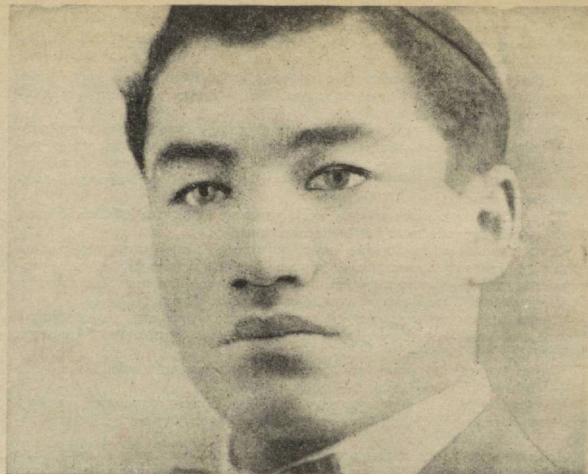
Шукур — ҳаваскор, лекин истеъдодли, табиий қобилиятли ҳаваскор эди. У йирик ролда ўйнашни орзу қилди. Бироқ шуниси қувонарли ва унинг ўзи учун ҳам беқийс фойдали бўлдики, илк кунданок ибтидоий фикри билан ўз амплуасини топишга ҳаракат қилди...

Шундан кейин, театрда «Икки бойга бир қарол» спектакли репетиция қилинди, «14—69-бронепоезд» эса тайёр бўлди, қўйила бошлади. Шукур бу пьесаларнинг репетицияларида ўзи учун кўп янгиликлар очди, оммавий сахналарда чиқа бошлади...

Шундай кунларнинг бирида Москвадан ёш ҳаваскорларга таълим бергани атоқли режиссёр Алексеев келиб, студиянинг машгулотларини бошлаб юборди.

Бир неча ой ўтиб, Шукур Бурҳон актёр нима, сахна ва драматик асар нима — барини билиб олди ва руҳан ўзини профессионал артистлар билан тенг кўра бошлади. Бироқ унга ҳамон мустақил роль беришмас эди. Ёш актёр диққат бўлиб, ўзидан кейин театрда келган ҳамроҳларининг юзига қарашдан хижолат тортиб юрганида Комил Яшиннинг «Икки коммучист» асари ўқиладиган бўлди. Асарни Етим Бобожион ўқиди.

Қаҳрамонларнинг кескин тўқнашувлари Шукургагина эмас, тажри-

Шукур Бурҳон — Самарқанд драмстудиясининг ўқувчиси.

26 бет

бали артистларга ҳам беҳад таъсир қилди. Бир четда ўтирган ёшгина авторни кўршаб олиб, қизгин табриқладилар... Сўнг ҳаяжонлари босилиб, Маннон акага қарашди.

— Мен шуни айтишим керакки, — деди Уйгур ва ҳаммага бир-бир қия қаради, унинг чуқур кўзларида артистлар илгари кўрмаган бир ҳаяжон бор эди, ҳамма нафасини ичига ютди. — Айтишим керакки, мана шу ёш драматург билан учрашувимиз ҳаётимизда унутилмас воқеа бўлиб қолади. Кейин, тарихчилар қандай баҳолайди, билмайман. Аммо бу асар театримизни бир поғона кўтарадиган нарсас... Мен ташвишда эдим. Чунки қанчалик истеъдодли артистлар бўлмасин, истеъдодли драматургимиз бўлмаса, бекор; миллий драматургия-сиз миллий театрнинг бўлиши мумкин эмас. Бугун кўриб турибмиз, Ҳамзадан кейин театримизга унинг ўринбосари бўладиган драматург келди!

Ҳамма бир нафас жим қолди, сўнг яна жойларидан туриб, ёш драматургни табриқлай кетдилар.

Шундан кейин Маннон ака одатдагидан — юмшоқроқ вазиятга кириб, ролларни тақсим қила бошлади:

— Шукур, Деҳқонбой ролини сен ўйнасан!

Давоми бор

Машҳлар нузда ҳам давом этади.

А. ВАНШТЕЙН фотоси

Номлар сўзлайди

Тамаки —

умрнинг

заволи

КАШҚАДАРЕ областда кўпгина географик номлар борки, уларнинг мазмунини, келиб чиқишини ҳар ким ҳам билавермайдик. Биз нунда улардан айримларига изоҳ бермоқчимиз.

КИТОБ. Район маркази бўлган йирик қишлоқнинг икки ёнидан Оқдарё билан Қашқадарё оқиб ўтади. Икки дарё туташадиган жойдан юқориронда жойлашган қишлоқни «Кифти об» деб атаганлар. «Кифт» аслида арабча «китф» сўзининг бузилган шакли бўлиб «елка» демакдир, «Об» форс-тожик тилида сув, дарё. «Китоб» «Китф об» қўшма сўзининг бузилган шакли бўлиб, дарё елкасида, оралиғида жойлашган қишлоқ маъносидadır.

НАВҚАТ. Китоб ва Қарши районларида жойлашган қишлоқ. Бу номдаги қишлоқлар республикада кўп. Урта асрда Қарши — Қамаш оралиғида Навқат-қурайш шаҳри ҳам бўлган.

Бу ном қадимги суғд тили билан алоқадор. «Нав» «янги» маъносини билдиради. «Қат» эса «қат» сўзининг талаффузда бузилган кўриниши бўлиб, қишлоқ, «Навқат» янги қишлоқ демакдир.

ПАЧКАМАР. Ғузур районининг тоғлиқ қисмида жойлашган қишлоқ. Сув оёмоғига эса шу қишлоқ номи берилган.

«Пачкамар» икки суздан ташкил топган қўшма сўз. «Пач» — аслида тожикча «панж» сўзининг бузилган шакли. «Беш» маъносини билдиради. «Камар» эса ўзбекча сўз. Тоғ бағри, сув ўйиб кетган жойларни намар дейлади. Сув оёмоғи қурилган жойда илгари шундай камарлар кўп бўлган. Бу ўринда «панж» сўзи «кўп» маъносида қўлланилган. Панжоб, Панждаредаги «панж» ҳам шу маънони билдиради. «Пачкамар» (аслида Панжикамар) камари ёки жилғалари, жарликлари кўп бўлган жой, «кўп жарлик дара» маъносини билдиради.

АЁҚЧИ. Китоб районидagi қишлоқнинг номи. Бу сўзнинг биз билган «оёқча» алоқаси йўқ.

Ҳозирги мўғул тилида «аяғча», қирғиз, тува, олтой, хакасс тилларида «аяқ, аяқ» тарзида, Махмуд Қошғарийнинг «Девону лугатит турк» (XI аср) асарида «аёқ» шаклида учрайдиган бу сўз ёғочдан ясалган коста-товоқин билдиради. Ҳозир ҳам айрим ўзбек шеваларида бу сўз шу маънода ишлатилади. Аёқчи қишлоғи тоғ бағрида жойлашган бўлиб одамлари ҳақиқатда аёқчилли қилишади, яъни ёғочдан идish-товоқ, чўмич, қошиқ ясашади.

ЧУЛИБОИР. Ғузур райони территориясидаги қўлнинг номи. «Бойир» қозонча ясситида, дўнглик демакдир. Мўғул, қирғиз ва олтой туркий тилларида ҳам шу маънода юритилади. «Бойир» сўзи қадимда тилимида бўлган, кейинча истеъмолдан чиққан. Отларнинг маълум хили «қорабайир» деб аталиши ҳам шу сўз билан боғлиқдир.

КОСОН. Эрамнинг бошларида Кушан давлати бўлган. Ғузур эси са нушанлар деб аталган. Вант ўтиши билан «Кушан» талаффузда ўзгариб «Косонга» айланган. Бу ном IX—X асрларда Бухоро, Самарқанд, Кеш, Нахшабга саёҳат қилган араб тарихчилари асарларида ҳам учрайди.

Қадимки кушан халқининг номи Фарғонада Косонсой, Қашқадарёда Косон тарзида жой номи бўлиб сақланган.

ПАРЧАКЕНТ. Суғд тилида «парча» сўзи «орқа томон» маъносини билдираган.

Суғдларнинг яқин авлоди ҳисоблан-

ган ҳозирги яғноб тилида «парча» налимаси «чет», «ченка» маъносида қўлланилади. «Кент» ҳам суғда сўзи, қишлоқ, аҳоли ўрнашган жой, демакдир. «Парча-кент»нинг маъноси чет қишлоқ, ченка овул экан.

Қашқадарёда «кент», «кент», «қат» сўзи қўшилиши билан ясалган жой номлари кўп: Пешкент, Иккент, Синкент, Катлос, Катариқ, Нўшкент.

ДУРСУН. Чироғчи районидagi қишлоқнинг номи. Аслида шу қишлоқда яқин тепа «Дурсунота» деб юритилган. Тепанинг атрофига ёғин суви тўпланади-да қамиш, чий гурираб ўсади. Мўғул тилида «дирсин», «дурсун» «дурсин» чий, қамиш маъносини билдиради. Демак, бу номи қамишли тепа деб изоҳлаш мумкин.

ТАЛЛИМАРЖОН. Қаршидан жанубда, Туркманистон тупроғида чўлуқварлар бунёд этган шаҳарнинг номи. Аслида шу номда кичик овул, темир йўл станцияси бўлган.

«Таллимаржон» арабча қўшма сўз. «Талл» — дўнг, тепалик, «марж», «маръ» — ўтлоқ, яйлов; «маржон» — тақинчоқ, безан, қимматбаҳо тош. Таллимаржон номининг пайдо бўлишида «маржон» сўзининг асос бўлганини исботлаш қийин. Фирқимизча, бу қўшма отнинг пайдо бўлишида ўтлоқ, яйлов маъносидagi «маръ», «марж» сўзи асос бўлган. Сурхондарёда ҳам Таллимаржон қишлоғи, совхози бор. Унинг атрофи ҳам кўналамзор. «Таллимаржон» сўзини кўналамзор тепа, ўти кўп дўнг, деб тушунтириш мумкин.

ҚАРШИ. Қашқадарё областининг марказий шаҳри. Тошкент, Самарқанд, Бухоро областларида, ҳатто Мўғулистонда, Хакасс автоном областига — ҳам шундай номлар бор.

Тарихий обидалар «Қарши» сўзи эски ўзбек тилида бўлганини, XI—XII асрларда ва ундан кейин ҳам ишлатилганини тасдиқлайди. XI аср ёдномаси бўлган Юсуф хос Хонжбининг «Қутодғу билиг» асарида бу сўз қаср, арк, ўрда, бен уйи маъносида бир неча ўринда учрайди. Махмуд Қошғарий Қарши — шоҳ қасри, XIV аср тарихчиси Ҳофиз Аbru «... туркий тилда подшоҳнинг қасрини Қарши дейдилар», деб ёзиб қолдирган. Туркий тиллар лугатининг 8 китобдан иборат тўрт томли аъло номусини яратган В. В. Радлов (XIX аср) Қарши (уйғурча) — хон кўргони маъносида эканини кўрсата, академик В. В. Бартольд ҳам «қарши» сўзини қаср, сарой тарзида изоҳлайди.

XVII аср тарихчиси Махмуд ибн Вали шундай деб ёзган: «Кепанхон мўғул у ерда бир кўшк кўрган эди (ва) мўғул тилида кўшкни қарши атаганлари учун ўша вақтдан бошлаб ул шаҳар Қарши номи билан машҳур бўлди». Ҳақиқатан Кепанхон (1318—1326) XIV аср бошида ҳозирги Қарши шаҳри ўрнида кўргон, хон қасри кўрдирган. Қадимги Нахшаб (арабча бузилган шакли Насасф) шаҳрининг харобалари — Захониморон харобаларидан шимолронда мўғуллар томонидан барпо этилган қаср, ўрда ва унинг атрофидаги аҳоли пунктлари кейинчалик халқ ўртасида Қарши номи билан машҳур бўлган. Демак, бу ном XIV асрдан бери халқ тилида маъмуудир.

Ўзбек тилининг ўтмишида «қарши» сўзи ҳозирги тилимиздаги маъноларидан ташқари хон саройи, бен кўргони, подшо қасри, ўрда мазмунларига эга бўлган.

Тўра НАҒАСОВ

Италия соғлиқни сақлаш министрлигининг расмий ҳисоботида эълон қилинишича, тамаки инсон умрини ўрта ҳисобда олти йилга қисқартирар экан. Министрлик аралар, аптекачилар, радио ҳамда телевидение ходимлари, ўқитувчилар ва транспортчиларни чекишга қарши курашга жалб этмоқда.

Брачлар беморни кўриш ва қабул қилиш вақтида, ўқитувчилар эса ўқувчилар олдида чекмасликлари ўқитилади. Аниқланишича, чекмайилган одам ҳам тамаки тутуни аралашган ҳаводан нафас олган тақдирда унинг соғлиғига путур етар экан. Аини вақтда Италия поездларида чекмайдиган йўловчилар учун вагонлар сони кўпайтирилмоқда. Таркибида никотин камроқ тамаки тайёрлашга ҳаракат қилинмоқда.

Мамлакатда тамаки маҳсулотларига доир рекламалар анчадан бери тақиқлаб қўйилган.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти тамаки устидан «мудҳиш даражада кенг тарқалган ҳалокатли куроли» деб ҳукм чиқарди.

Америка дантистар уюшмасининг ахбороти га қараганда АКШда 1959 йилда чекувчи аёллар 28 процент бўлган бўлса, 1969 йилга келиб 40 процентга кўпайган. Шу давр ичиде оғиз-лунж раки билан оғриган аёллар сони ҳам икки баробар ортган.

ИЛОНТОЛ

Илонтол ўтнр хидли кўп йиллик ўт. Бу шифобахш ўсимлигини турли ном билан юртадилар. Масалан, ўзбеклар «илонтоле», «тошбақатол», «тошбақаўт», «газзакўт», тожиклар «солкя», «сангбақа», қирғизлар «қасса-қурай», деб аташади.

Илонтолнинг уруғи қора, буйраксимон бўлади. Эрта баҳорда илди ва илди бачқиларидан униб чиқади, бўйи бир қаричдан бир газзакча бўлади. Барглари оддий, тенис зихли, тунсик. Май ойдан бошлаб гуллади. Уруғи сентябрь ойида пишиб етилади.

Илонтол республикамизнинг Қашқадарё областиде ҳам кўпалаб учрайди. Тошкент Давлат университетининг бир гуруҳ, олимлари билан биргаликда Ғузур, Қамаш, Чироқчи, Янкабоғ, Шахрисабз районларида инки йилгача ана шу галати ўсимлики хусусиятларини ўрганди. Бир гентар ердан уч-тўрт центнергача илонтол пояси олса бўлар экан.

Ўзбекистон Фанлар академияси ўсимлики моддалари кимёси институтининг олимлари Г. Сидякин ва Т. Шокиров академик Собир Юнусов раҳбарлигида илонтол тарнибидан 35 хил алкалоид ажратиб олдилар. Бу алкалоидлар одамга ҳар хил таъсир қилади. Меъёрига қараб қўлланилса, кишини ухлатади. Илонтолнинг хосияти қадим замонлардан маълум. Абу Али ибн Сино ундан шол касалини даволашда фойдаланган. Халқ тиббиётида илонтол қайнатмаса тиш оғриғи, кўран, оқозон касалликлариға шифодир. Унинг тарнибиде эфир мойи ҳам бор, ундан пардэз ашёси сифатида фойдалана бўлади. Гули эса асалари учун ўйимли озуқа. Илонтолнинг бошқа хусусиятларини ҳам олимлар изчил ўрганмоқдалар.

Абдуҳамид ХОЛМУРОДОВ

ШОЛИ БОЙВАЧЧА

Ҳожи ҳисобчининг ҳикояларидан

БУХГАЛТЕРИМИЗ Абдуҳамид ана ўзи бақалоқ, барваста, эммо табиати жуда ринд одам: овқатни чумчуққа ўхшаб чуқилаб ейди, тахи бузилган сочига қўл артмайди, таомга бирон бегона ҳид аралашиб қолганини сезса, оғзидегини чайнаб бўлмасданоқ «менга қарамай олаворинглар», деб ўрнидан туради. Шу иштаҳаси билан қандай қилиб бош кўтариб юрганига, яна улоққа боқилган отдай лорсиллаб нетганига ҳамма ҳайрон. Абдуҳамид аканинг биринчи ёрдамчиси Тўхтовой эса бухгалтеримизнинг тамомаи аниси: савабидай гавдаси бору аммо лекин тирноғигача қорин бўлиб кетганда азаматининг. Қўйиб берсангиз, лаганининг тагидаги гуллиниям сидириб еб қўл қолса! Калласи катта, бўйни ингичка, қорни салқи бўлгани учун Тўхтовой дуруст битмай қолган чилим ошқовоққа ўхшайди. Ҳўранлигидан қирмизан олма тусига кирган иккала бети хусн суриштирмайдиган битта-яримта қизни ўзига жалб этиши мумкин эдию лекин, фаҳмимча, салкам бир қарич неладиган қиррадор бурни ишни бўзиб туради. Шу боисдан Тўхтовой ҳаман бўйдоқ. У тенги йиғитлар аллақачон... Келинг, у ёғини айтмай қўл қолай, бир чеккаси мавзуга алоқаси йўқ...

Тўхтовойнинг бир ёмон одати шуки, вақт-бемаҳал бесўнақай асияи қилиб юборади. Тагин, унинг жағи авни дастурхон устида очилади.

Бир куни Абдуҳамид аканинг кўнгли мошкичири тилаб, нариги қишлоқдаги жувозкашдан атайлаб зигир ёғи олдириб келди. Гуруч билан мошнинг тошини ўзи бошида туриб идорадаги қизларга тердирди. Бу масаллиқлар Нормирза аканинг қўлидан ўтиб, қозонга тушган, афсунгарнинг сеҳрига учраган буюмлардай жон пайдо қилиб юборди.

Нихоят, мошкичири катта лаганга сузилиб, ўртага қўйилди. Нормирза ана ҳаммаизга биттадан қошиқ улашиб чиқди. Лекин Тўхтовой қошиқни қайтариб, «қўлим ҳалоло» дегандай ишора қилди.

Тотли мошкичиридан бир-икки қошиқ олиб олмаган ҳам эдин Тўхтовой: «Қошиқни қўйиб, қўлда олсанглар бўлмайдим, Матмуса полвоннинг товонидай-товонидай қилиб!», деб қолса бўладими!

Абдуҳамид ана томоғига беҳи тиңилган одамдай, хиппа бўғилиб, ўрнидан туриб кетди. Эси, не умидлар билан тайёрлатган таоми ўзига насиб бўлмади! Уни кўриб, биз ҳам қошиғимизни лаганининг четига тираб қўйдик. Уртага дилин гаш қилувчи хижолатлик чўйди.

Матмуса полвон — колхоз саройида ўралашиб юрадиган, ёшини ҳам, уйини ҳам, отасини ҳам ҳеч қим билмайдиган бир соқов. Аммо белида иккита филнинг қуввати бор. Унча-мунча юни бир-икки қаңирим ерга еласининг учида пириллатиб элтиб қўяди. Ҳеч нимининг кучи етмаган тўнқани полвон бир пасда кунданов қилиб ташлайди. Қорни ҳам, эғни ҳам колхознинг устига. Аммо бир чатоқ томони — қаҳратон қишда беш-олти кун пой-афзал ниймаса, бошқа вақт доим яланг овқ юради. Раиснинг ўзи унга неча кундан эдик олиб берди. Бари бир фойдаси йўқ: бир кун қишлоқ эртасига наа сарпоёчан бўлиб олаверади. Шунинг учун товони ҳаммаша қорайиб, ёрилиб юради. Оёқдан ҳам бор-да!

Тўхтовой «Матмуса полвоннинг товонидай-товонидай» деганида, Абдуҳамид аканинг кўнгли озиб кетганининг боси ана шу эди. Ҳатто кўп нарсаларга парво қилмайдиган Ҳожи ана ҳам бу сафар Тўхтовойга еб юборгудек бўлиб, кўзойнаги оша ўрайиб қўйди. Тўхтовой эса, ҳеч нарса бўлмагандай, бешала панжасини баравар оғзига тиңқанича мошкичирини тушириб турарди.

Сукунат ҳамон давом этарди. Уни кўтариб ташлаш учун Ҳожи андай сўзлом одам бирон гап топмаса, неги хижолатбозлини айланди, шу нуни идорадаги ишдан пугтур кетиши мукаррар. Буни Ҳожи ана ҳам тушуниб шекилли, кўрсаткич бармоғи билан бурнининг учини қашлаб, галадонидидаги беҳисоб юғозлар ичидан ўзига керакли хўмжани ахтарган кишидай, ҳаёлининг қатларини титқилай бошлади.

— Ҳа, — деди у ниҳоят излаган нарсасини топганидан кўнгли ҳам, чеҳраси ҳам бараварига ёришиб, — у-бу деймизну, соқовлар ҳам сиз билан бизга ўхшаган одам. Фаросатга келганда, икки нарра икки тўрт бўлишини айтиб беролмаса ҳам, орамиздаги баъзи чўтқоқлардан ўтади. — Ҳожи ана егини шимариб, лаганининг тагини ялашга ҳозирланаётган Тўхтовойга ишора қилди. Лекин Тўхтовойнинг парвои палан эди. — Уларнинг айби — беззобонлиги, холос. Соқовнинг тили йўқ. У қанақа сирнинг гувоҳи бўлмасин, шу сир нудуққа ташланган тошдай ичида қолиб кетаверади, деган одам кўрбачанинг думини ебди!

Хайрият, гап халтанинг оғзи очилди! Ули еса тририлиб кетадиган мошкичири ҳам дарров эсимиздан чиқиб, ҳаммаиз Ҳожи анага юз бурди.

— Мана, Абдуҳамиднинг хабари бор, — деб бизни кўп илҳақ қилмасдан ҳикоясини бошлаб юборди Ҳожи ана. — Бир йили Жарбоши қишлоғидан Мирзараҳмонов деган одам аталадан суяк чиқандай район ер бўлимига бошлиқ бўлиб қолди. Жарбоши — тупканининг тагидаги олис қишлоқ. Фуқароси ўз ёғига ўзи қовурилганидан, орасида кўрс, сарнаш, қирриқ одамлар кўп эди. Жарбошида бир раис чигитни экиб, лганалаб берса, иккинчиси гўза чопигини ўтнзгунча зўрга яраб турар, учинчиси ердан пахтани олиб бўлиши биланон думини минг жойдан тугишар эди. Раис қишлоқнинг ўзидан чиқсаям, райондан юборилсаям, аҳвол шу эди. Тақдир гардишининг турфа тамойил айланишини нўрингки, бутун бошлиқ бир районга ер бўлимининг бошлиғи шу қишлоқдан чиқса-а!

Мирзараҳмонов, девор йиқилса ҳам ичига йиқилсин, дейдиган жуда қирриқ одам экан. Дунёда мана шу жарбошилиқлардан бўлак уддабурро, ишбилармон одамлар кўриб қолгандай, ўз ҳамқишлоқларидан ҳали унисини бир жойга раис, ҳали бунисини бир жойга ҳосилот, ферма мудирин, ҳисобчи қилиб кўта-раверди. Ҳаш-паш дегунча районнинг примини жарбошилиқлар босиб кетди. Бир вақт эшитсам, Жарбошидаги колхознинг ҳисобчиси Долибой Холбоев ҳам шу «нўтар-нўтар»га тушиб қолиб, дарё бўйидаги «Оқсув» колхозига раис бўлиб кетганмиш Холбоевни яхши танир эдим. Йил-ўн икки ой «аканг қарагай» деб юриб, гап-сўз сўзган нўтаришда ҳисобот тузиш қўлидан келмай, нуқул четдан мардирон соладиган урта мийна ҳисобчи эди у. Кўп вақт ҳисоботини ўзим бориб тузиб берардим. Аммо, фирбибарлиқда шайтонга дарс берса, урдасидан чиқадиган одам эди.

Орадан бир йил ўтар-ўтмас «мирзараҳмоновчи» кадрларнинг бирин-кетин чуви чиқа бошлади. Мирзараҳмоновнинг ўзи ҳам ишдан олинди...

Уша йили ёз ниҳоятда иссиқ келиб, олган нафасинг ўпангага ўт бўлиб кирай, ичиндаги тамом аъзоларингки сикга тортилган қабобдай жижиллатар эди. Назирамадан жон саблаш учун инвентаризация баҳонаси билан икки ҳафтага тоқча метаману Чотқолиннинг сўлим бағрида бурнимдан чиққунча қимизхўрлик қиламан, деб қолганиб турган эдим. Бирдан район ер бўлимига қаңириб қолишди. Ёрдамчимни юборсам, «Ҳожи аканинг ўзлари кераклар», деб қайтариб юборишибди. Малол келсам, ўзим чиниб бордим. Янги тайинланган бошлиқ:

— Ҳожи ана, хафа бўлмайсиз, «Оқсув»га тушиб, Холбоевнинг ишини бир тафтиш қилиб келасиз, — дейди.

— «Оқсув»га? Йўқ, бормайман, — дедим.

— Нега?

— Ҳа, палагини босмайман, — деб вази кўрсатдим.

— У нима деганингиз?

— Бу — шу деганимни, Холбоев ҳисобчидан чиққан. Мен ҳам ҳисобчидан, Насаба насабанинг палагини босмайди.

Бошлиққа гапининг нимаси наъша қилди — ҳайронман, ҳалолаб юборди. Кейин олдим-га бир варақ қозғони суриб:

— Мана, ўқинг! — деди.

Ўқисам, бу — «Оқсув» колхозини аъзолари умумий мажлисининг қарори экан. Қарорда «Холбоев раислиқдан олинесин, районнинг энг кенсас, энг тақрибали, энг одил ҳисобчиси Ҳожи анадан унинг ишини тафтишдан ўтнзиб бериш сўралсин», дейилибди. Ўқиб туриб, ичинда қувониб кетдим. «Яшавор, Ҳожи, — дедим ўз-ўзимга. — Шунчалик обрўйинг бор

экану ўзинг билмай юрибсан! Холбоевдай бир моли мардумхўрнинг юзини қиламан, деб бутун бир колхоздаги қора кўзларнинг галини ерда қолдирасанми?!

Оқсувни биласизлар, жаннат билан бас бойлаша, ютқазмайдиган қишлоқ. Этагидан дарё ўтади. Кун ботар тарафда обизамзмадай мусаффо бўлолар қайнаб туради. Суви шунақам тотиқни, саратонда селитрага солиб совутилган қиринчидан ичгандай қайф қилади. Бөлгарида битадиган анорун анжирларининг таърифини келтиришга Муқимийдек зукун шоир бутун умрини харжласа ҳам, ниҳояси етказолмай, ана бир Завийдек нозини таъб шоирга иш ортиб қолади. Гуручини айтмайсанми! Булоқ сувини ичиб тўлишганим, ундан палос санасангиз, ҳар бир донаси лаганда иморатнинг устундй динқайиб туради. Ҳаммасидан ҳам менга ёнадигани — Оқсувнинг одамлари. Меҳнатга бунақа жошжади билан ёлшиган, бунақа соф кўнгли, хушфезл, меҳмон деса, жониниям бериб юборадиган кўли очиб одамларни ҳеч қаерда кўрмаганман. Шу қишлоқда бир йил туриб, кулолнингизни эртаю кеч динг қилиб юринг, «сени—мен» деган гапни ақали кўнгли учун эшитмайсиэ.

Мана шундай ақил, меҳнатнаш қишлоққа Долибойдек бир бемаъни одам раис бўлиб келибди-да, орадан беш-олти ой ўтар-ўтмас, одамларни бир-бириндан бездириб, иш деса, етти газ нарига сачраб тушадиган қилиб қўйибди. Омборидан дони, кассасидан пули аримайдиган хўналик бир йилда зах теккан иморатдай чўниб, қаддини тирговучисиз кўтариб туролмайдиган ҳолга келибди.

«Раббанов» деб, тафтишни бошлаб юбордим. Икки ҳафтада ҳамма хўнажатларни мирдан сирригача кўриб чиқдим. Бировга бориб айтсангиз, «Ҳе, шунақа энанми?», деб оғзи очилиб қоладиган жўясиэ ишинг хидини тополмадим аммо, минг қилсам, Долибой ҳисобчидан дафтарга аралаштириб, ўз-ўзини тузоққа илтириб қўймаслигининг йўлини билади. Бол айтдим-ку, қириндан иблисгаям дарс беркиш мумкин, деб.

«Туппа-тузуқ колхозни қовушга ўтқазиб кетган бўлса, буни район раҳбарларига қадар ҳамма билсаю энди мен шу сирнинг тагига етолмай туппа-нуруқ найтиб нотаверсам, районда энг таърибали, энг кекса, энг одил ҳисобчи бўлиб қайга бордим!», деб диққатим ошади.

Холбоевни раислигидан тушириш тўғрисидаги умумий мажлис қарорини бошқатдан синчилаб ўқиб чийдим. Мажлисда гапирган одамлар аксар Холбоевга колхознинг бултурги шолисини талон-тороғ қилиб юборди, деб айб тақишган экан. Ушалардан бирини қақиртирдим. Сўрасам, «мен бунинг устида турганмасману лекин фалончидан эшитувдим» дейди. «Фалончи»ни йўқлатиб келиб, секин гапга солсам, «писмадончининг дарагини айтди. Ҳаммиси — сопи йўқ гаплар.

Шу орада Холбоевнинг ўзи Оқсувда пайдо бўлиб қолганини эшитдим. Раислиқдан бўшаган кунининг эртасигаёқ у ўз қишлоғига кўчиб кетган экан. Ҳеч ким уни қақиртирмаса ҳам нелаверибди. Бунинг тагига бирон сир йўқмикан? Жиноятдан воқиф бўлган одамларни унинг ўзи қўрқитиб, юракларига гулгул солиб юрган бўлмасин! Узидалам бордон гавада бор! Ўтгизта одами билан битта бутун машинани қорнида бемалол кўтариб турадиган цирк полковнидан қилишмайди. Муштинга икки пудни тарозни тошига ўхшайди. Астойдил зарб билан тушса, ҳар қанча одамни бир лаҳзада бу дунёдан у дунёга бадарга қилади. Овозининг йўғонлиги-чи! Гапирганида деразаларнинг ойнаси қирдираб, тонкача терилган идиш товоқлар жаранг-журунг қилаётгандай бўлиб кетади.

Мана шу халёлар бошимни қовоқ аридай талаб ўтирган эди, хонага Холбоевнинг ўзи кириб келди-да, эшини зич ёпиб, илгизини туширди. Мен томонга ўтирилиб, дами чиқарчқимас: «Ассалому алайкум, Ҳожии ана!» деди, рўпарасидаги бўш стулни мулккалга олганча, аста-аста езага бошлади. Утирди. Ранги бўзариб, лаби гезариб кетган, аъзойи бз. данида безган хуруж қила бошлаган пайтдаги ўхшаш калтироқ сезилади. Хуллас, вақоҳатидан қўрқуқин. Бирон нор-ҳол юз берса, очин турган дераздан қочаман-ку, деб ён тарафига нззар ташлаган эдим, ромга темир панжара ўрнатилганини шунда билдим.

Билдиму ичимдан, рост гап, қиринди ўтгандай бўлди.

— Ҳожии ана, сиз билан биз ана-унамиз-а, — деди Холбоев энтиқандай.

— Бўлмасачи, Долибой, албатта ана-унамиз.

— Ундай бўлса, мана буни секин, ҳеч нимга билдирмай олиб кўйинг, — деб чўнтагидан тугунча чиқариб, столга қўйди. Тугунчанинг бир учи очин, ундан бир даста ўн червонлиқнинг қири кўриниб турарди. Данг қотиб қолдим. Холбоев бир пас менга ўқрайиб турди-да, кейин этигининг кўнжидан дандон сопли пичоқ олиб, болги тугунчанинг ёнига қўяркан:

— Бўлмаса, мана буни, ганлаб олинг, — деди. Мен:

— Долибой, уна, бу нима қилиқ, тушунмапман? — деб ўзимни гўлликча солдим, — Ҳали шунақами, тушунмапман денг? Райимқул қўрбоши қердан чиққан, буни биларсиз? Иттифоко, жарбощилик эмасмиди?..

Хў, нобокоринг усталлигини кўринг! Уртада ҳеч қандай гувоҳ йўқлиги учун андишанинг юзига оёқ қўйиб, бир вақтлар не-не одамларнинг нонига зомин бўлган, кейин ўзи

рамиз, ҳолингни кимга айтиб, кимга йиғлар экансан! Муддаойинг шуми?

Долибой ўзгарди: рангига коч югурди, титроғи ҳам босилгандай бўлди. Ўриндан дини турди-да, икки қўлини нўйсига қўйди:

— Куллуқ, Ҳожии ана! Минг марта куллуқ! Хўп десангиз, шу топда оёгингизга йиқилиб, товоиниғизни алай! — деди астойдил юзгидан чиқариб.

— Қўйсанг-чи, жинни бўлдингми! — деб тасалли бердим унга. — Бундан кўйрақ, олиб келган совга селоминиғи кўтариб, дарров жўнай қол! Ўзим йўқлатмагунча, кўзимга кўринмас...

Долибой «хўп, хўп» деб тугунчани қўйнига, пичоқни кўнжига солганча, ғойиб бўлди.

Бир балоси бўлмаса, шудгорда кўйруқ на қилур... Холбоевдан кутулгандан кейин миямга келган гап шу бўлди. «Оқсувга янги сайланган раисни қақириб, «менга бултурги шопилоп бригадасининг бошлиғи Собир анани тоқдириб беринг» деган эдим, ундан чиққан навозини эшитиб, «шудгорга кўйруқ» бекор қўйилмаганига узил-кесил имоним номил бўлди.

— Собир ана ҳозир қишлоқда йўқ, — деди раис. — Ўтган йили шолини тугатибди, қишлоқдан бош олиб чиқиб кетган.

— Қаерга?

— Дарёнинг нариги бетидаги янги ўзлаш тирма жойларга.

— Нега?

Раис таралдулланиб қолди. Бир нарсани билса ҳам, айтгиси нелмайтгани кўзидан сезилиб турарди.

— Кўйинг, буни мен айтмайин. Негани, мен янги раисман. Яхшиси, холис қолганим маъкул. Ҳозир олдингизга ҳосилотни киритвораман, ўшандан сўраб олинг.

Ҳосилотнинг айтишича, воқеа бундай бўлган: Собир ана кўп йилдан бери бригада бошлиғи экан. Асли миришқор деҳқонлардан бўлгани учун нўпроқ пахтачилида ишлабди. Холбоев колхозга келган йили уни шопилопга кўчирибди: нимсан — зўр бригада бошлиғи эмасми, ортиб қолган беш-ўн сўтих бўл-так-сўлтан ерга ўзи учун посира шולי энкиб олибди. Колхознинг ҳосилотини бир нафт қолдирмай топириганидан кейин ўзининг андизу шопирасини йиғиштирибди-да, ўн-ўн беш ноп шолини аравага ортиб, қишлоққа жўнабди. Намоз асир палласида гузарга етиб чиқса, бу ерда Холбоев беш-олтита ҳамтовонлари билан ҳангамалашиб ўтирган экан. Ўркидан тура келиб, Собир ананинг гирибонига ёпишибди, «Сен амалигидан фойдаланиб, колхознинг шолисини ўмариб нелаялсан», мана энди кўлга туздинг», деб бечорани нари олиб бориб, бери олиб келибди. «Ахир, бу посирману!» деса, «қишлоқда нафд йиғирма сўтих томорқанг тургандан кейин қанадасизга посира бўлсин, бу — колхознинг шолиси, бу — ўғриллик» деб беш баттар авнига чийибди. Шунча йил колхозда ишлаб, «ҳе» деган гапни ўзига «хайфсан» деб билган Собир ана бекордан-бекорга «ўғри» бўлиб қолганига ори келиб, ўша нечаси кўч-кўронини ортганича, дарёнинг нариги бетига ўтиб кетибди.

У ишни менинг олдинга эртасига эрталаб нонуштадан кейин етиб келди. Келдию белидан қизил ип билан бойланган бир даста нақладнойларни олиб, столга қўйди. Ечиб, нақладнойлардаги рақамни чўтга ташладим. Қарасам, хирмондан бир юз сансон тонна шולי жўнатилибди. Омборчининг кириш дафтарига шунинг бир юз қирқ беш тоннаси ўтибди. Вожааб, қолгани кайда? Собир анан сўрасам:

— Улимдан хабарим бор, лекин бундан хабарим йўқ. Раис билан аразлашиб кетиб қолганидан кейин, найтиб идорага қадам босган эмасман. Шунинг учун йиллик ҳисобот тузиш вақтида кўлимдаги нақладнойларни ҳисобчининг дафтарига солиштириб кўролмаганман. Бу ёғини ўзингиз аниқлабсиз, — дейди.

«Шунақами!» дедим да, бригада бошлиғини қўлидаги нақладнойларни битта оқ нўгозга териб чиқдим. Ҳар бирининг ёнига хирмондан шу шолини ташиган аравақашининг номини ҳам эзиб қўйдим. Бундоқ қарасам, Юсуф Ахмедов деган бир аравақашининг ортган шолиси нуқул хирмондан омборга етиб чиқмагани маълум бўлди. «Уша аравақашини олдириб келинглар», деган эдим. Колхоз катталари нулиб юборишди.

ҳам халқнинг қаҳрига дуч келган безот қўрбошининг номини айтиб, «билиб қўй, мен ҳам ўша калланасарнинг қишлоғидаман», деб шама қилати. Чўчварани ҳам санабсам! Кўрамыз ким кимдан усталлигини! Кўнинг ўша бенафан нўмилган палиқ қўрбошининг арвоқидан нажот сўрашга қилибдими, демақ, ҳолинг вой, Долибой!

Аммо, ўша топда Долининг чангалидан силлиқина чиқиб нетиш учун тилғламалик қилмасам бўлмас эди. Шу вақдан рўпарамда жаовб кутиб ўтирган ҳарфимини алдашга ўтдим:

— Долибой, сен билан биз кечами-аввал кўни танишганимиз йўқ. Ахир, неча йиллик қадрдонмиз. Ана-уналигимизни ўзинг ҳам айтиб турибсан. Қолаверса, сени шогирдимсан, дейишга ҳақим бор. Негани, дўппи тор келган маҳалда колхознинг неча мартабала бориб, ҳисоботининг тузиб берганман. Шунақа бўлгандан кейин ана билан уна, устоз билан шогирд ўртасида, мана бу тугунча билан, мана бу пичоқча бало борми? Наҳотки, мен сенга ёмонлиқни раво нўрсам? Мен бу ерга «Ким экан, биз — ҳисобчиларнинг палағига от соладиган, ўша тўқматчилар билан ўзим бир гаплашиб қўй!» деб келувдим. Сен бўлсан, кайдаги бўлмағур халлларга бориб юрибсан! Қўе, одам деган ҳам шунақа бўладими? Ундач кўра, Ҳожии ана, сиз негин, тафтишга тумшугингизни сўмаинг, дегим, мен жон-жон, деб жўнай. Эптага бошқа райондан, сира танимаган бир одамни юборишим, кейин кў-

— Юсуфга гап айтиб, ундан жавоб олиш норонги уйга кесар отиш билан баробар, — дейишди улар.

— Нера?

— Негалиги шуки, Юсуф — соқов.

— Узи соқов бўлса, отаси ё онаси бордир. Шуларни қўшиб қақиринлар. Ахир, «соқов боланинг тилини онаси билади», деган нақлни эшитмаганимизлар? Наҳот, Юсуфин соқов деб, ўттиз беш тонна шоланинг тайинини тополмай, гаранг бўлиб ўтираверсак?

Батъид табиатнинг ишидан ҳам хуноб бўлиб кетаман. Юсуф деганлари бугдойранг, қора қош, қора кўз йигит экан. Соқовлигини айтмаса, ҳуснида биронта ҳам айбсидатидан жойи йўқ. Агар буй етган қизим бўлганда, менинг ўзим уни жон-жон деб кувё қилардим.

Юсуфинг ириб келиши ҳам жуда қизиқ бўлди. У, кўзидан бошқа жойини дона рўмоли билан ўраб-чирмаб олган онасини останада қолдириб, шаҳдам босиб келдида, катан дафтарга чизилган бир суратни лўп этиб, олдимга қўйди. Бу — иккала қўлини икки ёнига ташлаб, муқом қилиб турган раққосанинг сурати эди. Узи эски китобларимиздаги суратларга ўхшаш анчайин жўн ишланган бўлса ҳам, қаеридир ёқимли. Суратни қўлимга олиб, таажубландим. Бу жондон ним бўлди? Холбоев хотинини иккита қилган деб эшитган эдим. Наҳот, бу унинг иккинчи хотини бўлса? Наҳот, холхознинг ўттиз беш тонна шолиси шу нозаниннинг ҳусни латофатига нисор этилган бўлса!

— Юсуфингизнинг бу ишини айбга буюрмайсиз, — деб аста сўзга киришди онаси. — Бултур қишлоққа шаҳарлик артистлар келишган эди. Ушлардан биттасини бола бечора яхши қўриб қолди. Эрталаб ҳам, кечкурун ҳам жининига ўхшаб, унинг суратини чизган-чизган. Кўзда раисимиз Холбоев қақиртириб, «Шолиполад араванашлик қилсанг, ўша артист қизни олиб бераман», деб алдаган экан, бовечни ерга қиров тушгунча, жонини нойитиб ишлади. Шол охирида, «қани ваъдангизни бажаринг» деб келса, ер ютмагур Холбоев ўлгудай дўппослаб қайтарибди. Қозир идорадан қақириб боришган эди, «Юр, артист қизинг отаси келибди», деб алдаб, олдимга солиб келдим. Йўқ эса, бу ёқларга ўтишга юраги бетламай қолган. Нима гап, тинчликни ўзи, мулла ана?

— Тинчликни тинчликку-я, лекин Юсуфбойни чакки алдабсиз, — дедим. — Мен райондан келган тафтишчиман. Дафтарни кўрсам, бултур ўлгингиз ташиган шоланинг бир нафти ҳам омиборга кирмабди. Уша шол наққа, кириланинг уйига кетган, шуни билмочки эдик.

Она-бола фақат ўзлари тушунган йўсинда ярим соқатч имо-ишора билан гаплашишди. Охир, кампир яна менга юзланди:

— Юсуфбой, менга бултур ўзим нинган отаравани қўшиб беришин, шолини қайларга элганимни олиб бориб кўрсатаман, дейлти.

Йигитнинг илтимосини бажо келтирдим. Колхоздан учта холис киши ҳам қўшиб берди. Юсуф отнинг жиловни қўлига теккан захоти аравани Жарбоши томонга ҳайдаб кетди.

Юборган одамларимиз ярим кечада қайтишди. Уларнинг тузган ақтига қараганда, шоланинг тахминан тўрт тоннаси Хилзарахмоновнинг уйига, ақ тоннаси Холбоевнинг узаксинига, қолгани ўзиникига туширилган. Холбоев уйига тушган шолини кўча тарафдаги қазноғининг эшигига отнинг калласидай қулф солдириб, сўридан тўнтрган...

Беш-олти кундан кейин район прокураторасининг терговчиси мени йўқлатиб қолди.

— Яшанг, Ҳожик ака, — дейди қизиқ борсам, ҳазиллашиб. — Туппа-тузуқ из топар энансизу бекорга бешчилик қилиб юрибсиз. Аммо, актининг беш-олти жойига «колхоз раиси Шолли бойвақча» деб ёзибсиз. Шолли бойвақчангиз ним?

— Йўғ-эй?

— Ҳа, маана кўринг!

Кўрсам, ҳаниктан ҳам «Шолли бойвақча» деб ёзибман. Хайлал! Дилибойнинг ўғирлигидаги устомонлигига қойил қилиб, ичимда «Сен Дилибойвақча эмас, Шолли бойвақча экансан» деб кўювдим. Шунинг ақига ҳам ёзиб юборибман. Ақтин олиб, «Шолли бойвақча» ҳамма жойда «Дилибой» шаклида ўқилсин, деб тўғрилаб кўйдим.

ВАИ ҚАБИЛАСИНИНГ АНДОДИ

ЛИБЕРИЯДАГИ айрим қабилалар ўртасида тинч-соҳни мамала — ўз андодимиз, бобоналигимиз деб сизиниш одаги сақланган.

Вай қабиласининг машхур мамадаси қишлоқ ақинидаги қичкина кўлда яшаб, доим ўз «авлод»лари ҳузурига келиб-кетиб туради. У қишлоққа ўрмалаб келганида ҳамма қочиб кетади, фақат унга қурбонлик берадиганларгина қолади. Мамаданинг бита оқу битта қора товуқ еб, кетидан бир шиша шароб ичиш одаги бор экан. Товуқнинг бошқа рангдагилари ҳисоба ўтмас экан. «Мехмон ҳазрати олийлари» иккита товуқни ямлаб ютган, оғизларини катта қочиб, бўғизларига ичимлик қўйишларини кутиб турар эканлар.

Мазахуран тимсоҳнинг таом танлашдаги инжиқлиги бечора вай қабиласига қимматга тушади. Аммо унинг газабига учрашдан қўрққанларидан қурбонлигини индамайгина муҳайё қиладилар. Қудратли «андод» оч қолса, қилибди, вай қабиласи қандай жазога маҳнум этилади!

ПАРРАК УРНИДА

Боддон, елкан, чархпалан, паррак, сув пуркагич — кемачилликдаги тараққиёт босқичлари шундан иборат эди. Совет инженер А. Пресняков эса илгари маълум бўлмаган анги бир восита тақлиф қилди. Унинг фикрича кема тагига электрод-пластинкалар ва кучли магнит ўрнатилди. Электродлар доимий ток юборилганда пластинкалар оралиги электр ўтказгичга айланади. Сув ўтказгич магнит куч майдонлари билан ҳамкорлида сувни сура бошлайди. Натижада кема ҳаракатга келади.

Кейинги йилларда жуда юқори кучлиниши (100 минг эрстеддан ҳам ортиқ) электромагнит майдонига эга бўлган ўтказгичли эртималардан ясалган электромагнитлар тайёрланди. Улар ёрдамида денгиз флотини учун айниқса, сув ости кемалари учун шовинсиз ҳаракатга келтирилган яратилш имонияти туғилди. Инженерлар юз минг тонналаб юк ташувчи гигант кемалар юқорида кучли тўфон бўлишига қарамай сув остида бемалол сузиб юраредиган пайтлар келди, деб умид қилмоқдалар.

РЕКОРД

Маронаш султони Исмоил Мава (1640—1727) 888 боланинг отаси бўлган экан. Алоҳида тайинлаб қўйилган махрманинг болаларини ҳисобга олар, султон фарзандларининг оналарига эса нафақа юбориб турар экан. Ўғил туққан аёл — олтин устара, қиз кўрган аёл — кумуш кўзгу совга оларкан.

Ҳисоб-китобдан маълум бўлишича, султон Исмоил Мава 548 олтин устара, 340 кумуш кўзгу ҳада тарқатибди.

ЕР ОСТИГА РАКЕТА БИЛАН

Москвалик нафийётчи М. Циферов кўп йиллар мунаққад пармаловчи ракета ёрдамида тунеллар, конлар қуришни ҳал қилган эди. Эндиликда ўшандай ракета қуриб ер остига юборилди. У секундида диаметри бир метр бўлган ўра навланди. Бу нафийёт ҳалқ ҳўжалигида нег қўллалиши турган гап. СССР Фанлар академияси Сибирь бўлимининг олимлари томонидан пармаловчи ракетадан фойдаланишда анги бир лойиҳа тақлиф қилинди. Бу лойиҳа бўйича 100 метр чуқурликда диаметри 3 метр кенгликдаги «Сибирь — Марказ» газопроводини шундай пармаловчи ракета ёрдамида қурилади. Газни бундай магистраль орқали юбориш учун қувурнинг нераги бўлмайди. Тунелнинг деворлари махсус суяқли билан музлатиб шиббалади.

ҚОРИНДАГИ ТИЛЛАЛАР

Нью-Делининг жарроҳ бир беморнинг қориндан 1 кило 200 грамм тилла олди. Бемор чегара орқали яширин равишда тилла олиб ўтаётиб қўлга тушиши олдида уни ютиб юборган экан. Ошқозон қимматбаҳо бойлиқни ҳазм қилаолмади, қаттиқ оғриққа кирибди...

РАСМ БЎЛГАН ОФАТ

Британия полицияси ва чернови мамлакатда афсунгарлик ва жодугарликнинг таъсири тобора кучайиб бораётганидан ташвишланмоқдалар. Ҳар хил «сеҳргарлик уюшмалари» ва клубларга аъзо бўлувчилар сони ортиб бормоқда. Яқинда умум палатаси аъзоларидан бири жодугарлиқни тақинлайдиган ва афсунгарлиқни даъво қилувчиларни жавобгарликка тортиш имонини берадиган қонун қабул этишни талаб қилди. Узини «жодугарлар қироли» деб атаган қандайдир шахс эса, ана шундай бир пайтда, инглиз телевидениеси орқали томоша кўрсатди, дунонларда бўлса афсунгарлиққа оид китоблар сотилиб турибди.

Жодугарлар ўз «сеанслари» учун студентлар, ўқувчиларни жалб қилдилар. Полиция бунга қарши бирор чора қўлашга ожиз. Сабаби, жодугарлар ва мухлисларнинг йигилишлари, кўпинча, ҳусусий уйларида ўтказилади. Катта Лондонда сеҳргарлик уюшмалари сони 26 га етди.

Челсиди адибейт коллежи директорининг нузатувларига қараганда сеҳргарлик ҳақида гўёқ бандлар уюшмалари асосан ёшларни жалб қилди. Чунки жодугарлик ва гўёқ бандлик ҳар бир модага айланган. Бундай бўлишига беҳаё инглиз кўча матбуоти, ҳатто одамларнинг вақтинчалик қизикшишдан мўмайгина пул ишлаб олишни ният қилган катта-хатта наширлар ҳам сабабчи бўлмоқдалар. «Сеҳргарлик уюшмалари» аъзоларининг бешдан уч қисмини асосан 15 дан 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этади.

ҚАНД ТИШНИ АСРАЙДИ

Ҳардаги кўпчилик тиш врачлари, ичимлик сувага оз миқдорда фтор қўшиб берилганда ҳам, айниқса, болалар орасида тиш оғриги камаяди, деб таъкидлайдилар.

Фторнинг фойдали эканлигини тан олганлари ҳолда австриялик бир тўда олимлр ҳайрон қоларли янгилан нафийёт этишди: тиш нурашига қарши энг фойдали нарс қанд экан! (Тўғривоғи — кальций, сахароза ва фосфор нисбатаси аралашмаси ниҳоятда фойдали экан.) Сидней шаҳридаги ўқувчилардан катта бир гуруҳининг оғригига шу аралашма моддадан бир процент қўшиб берилганда тиш оғриги саксон процентга камаяди.

Ўз-ўзига ҳазил.

Дадасига оғзининг ели...

- Мени қисқартиришди.
- ...
- Қўрқма. Энди қисқартиришлардан келади-ган фойдаларни ўрганадиган бўлимга бошлиқ қилиб қўйишди.

Республикаимизнинг кенса ҳажвачи рассомларидан Михаил Львович Воробейчиков қирқ беш йилдан буён ўзининг ўткир қалами билан матбуоти-миз саҳифаларида актив ишти-роқ этмоқда. М. Воробейчиков инжоднинг дастлабки нуллари-даноқ Ўзбекистоннинг атоқли ҳажвачи рассомлари, адиблари, журналистлари билан бир саф-да душманларимизни йиғлатиб, дўстларимизни кулдириб кел-моқда. Отаҳон юмор-сатира журналимиз «Муштум»нинг бир-он сони йўқки Воробейчиков иштирок этмаган бўлсин.

Ҳамиша навқирон, сергайрат Михаил Львовичнинг асарлари йиғилса бир неча жилдга ета-ди.

Ўттир қаламингиз ёмонлар-га қаҳрини сочаверсин, яхши-ларнинг баҳрини очаверсин, уста Михаил!

Ҳамнорлар.

- Дадэм қани?
- Фермадан нолиб, жонига жабр қилди.

— Шикоят дафтарини беринг!.

Мол бўлиш.

Бошпана.

— Марҳамат!

ҚУВНОҚ ХАНДАЛАР

Телефонда битмайдиган бир иш сабаб бўлди бошлиқнинг уйига бордим. Дарвозада қиз-часи учради.

— Аданг уйдадилар? — Уйда. — деди қизча югуриб келиб пинжикка қираркан. — Биласизми, ама-ни, адам Зойини уюлштилади. Зойий-чи, амаки, ойимга тилини кўйсатди...

Ховлига кирдим. Қизча тисарилиб ташқарида қолди. Бошлиқнинг яғни узун хотини Зойирни сулада, дераза тағида маҳкам тутиб турарди. Дераза-нинг пардаси туширилган, ичарида бошлиқнинг дағда-ғаси эшитилляпти. «Ах, сениги, хулиган! Кўзингни мошдай очиб кўлман... Нақ ўн беш суткага кетасан, бола! Ошхона-га қамайман!.. Билиб кўй, тилингни тағидан сугуриб ташлайман-а! Мен бошлиқ... Йўр - э, отаман сенга!..»

Дағдага тинчунча йўр эди, она ўртага туғди: — Энди ёмонлик қилмай-ди. Тилимни кўрсатмайман, де. Товба қилди, адаси! — деди. Зойир, кўзлари жинжақ ёшга тўлиб, дарвозага қараб югурди. Дағдага тинди. Бошлиқнинг хотини менга қараб, бопладим.

**ДА
ДА
ДА
ДА
ДА
ДА
ДА**

ми дегандай кўзини қисиб, илжайди.

— Улуғингиз қаёнда қолди-лар? Хали ҳам даранглари йўр...

Хайрон бўлдим. Ҳашим келди:

— Уйдларар-ку, ахир, ҳозир... Хотини яна илжайди:

— Нима қилай, ўлиб бўл-дим бу болаларнинг дастидан. Мендан биттаси ҳам ҳайиқмайди, фақат дадалари-дан кўришарди. Шунинг учун улуғингиз хонани дағдагалари-дан бир - инкитасини магнито-фонга ёзиб қўйганлар. Бирортаси шўхлик қилди, дегунча магнитофонни қўйиб юбораман. Хайриятки, лентали-гини билишмайди.

Тавба. Бошлиқим ҳамма ерда ҳам бир хил экан - да! Худди ишхонада қиладиган дағдагаларининг ўзгираси - я!

Аҳаджон ҲАСАНОВ

МЕҲНАТ ДАРСИ

Маориф бўлимининг инспектори қишлоқ мактабларининг бирда меҳнат дарсининг олиб боришчини текшириш ниятида синфга кирди. Унинг мудоасини сезган синф раҳбари:

— Қандайлигини ўқувчиларнинг ўзларидан сў-раб кўя қолинг, — деди.

Инспектор новчадан келган ўқувчини турғизди. — Жуда яхши меҳнат қилляпти, — деди ўқу-вчи. — Яқиндагина директорининг ховлисиде-ги катта тўнқани қовлаб, ўтин қилиб бердик, ерни ағдариб сабзи эдик. Илмий мудирнинг сигирига оғил кўрдик, местком раиснинг уйда нудуқ қазидик. Синф раҳбаримизнинг томорқасига эса ўғит ташидик, хуллас, биздан ҳамма ўқитувчи-ларимиз ҳам хурсанд.

Абдусалом МУҲАММАДАЛИЕВ

ЎХШАШЛИК

— Қизинг, сени қаерда кўрмайин, Азимжонни эсламан.

— Нега! Ахир мен унга мутлақо ўхшайманми?

— Тўғрику-я, лекин у ҳам сенга ўхшаб, олган қарзини бир йилдан бери бермайди.

АНОИИ

— Тухум қанчадан?

— Бутуни — ўнтаси бир ярим сўмдан, пачоги — бир сўмдан.

— Ундай бўлса, қўлингиз дард кўрмасин, мен-га ўн бештасини пачоқ қилиб бераолинг.

ЗООЛОГИЯ ДАРСИДА

Ўқитувчи: Болалар, тўрт оёқликлардан қайси-лар одамга яқин дўст бўлади?

Ўқувчи: Стол билан қаравот.

Тўғрун ДАДАБОВ

ЕТМАЙ ҚОЛГАН

Бир кишидан сўрадилар:

— Нега ҳеч намоз ўқимайсан?

Рассом А. ХОЛИКОВ

— Қузимга иссиқ кўриняпсиз?
— Тоғанг бўламан-ку.

— Шукурки, биз олти ана-унамиз. Аналарим беш вақт намозни ўзаро тақсим қилишганида, менга етмай қолган!

АФАНДИ ЖАНГДА

Афанди жанг майдонига бошини пастга эгиб кирибди. Бир жангчи ажабланиб сўрабди:

— Нега бунақа қилиб юрбисиз?

— Эй нодон, эгилган бошни қичил несмас, де-ган гапни эшитмаганмисан?

ХАТО

— Афанди, подшо сизни масҳара қиладию сиз уни нега мақтайсиз?

— Ҳар иккаламиз ҳам хато қиламиз!

Тожиқчадан Маҳмуд ВАЛИХОНОВ таржимаси

ЛОФЛАР

Кекса лощи мақтанди:

— Худого шукур, уч ўзи ёшимда ҳам қирчил-лама йигитман-а!..

Иккичиси мийғида кулиб қўйди:

— Унда менинг ўғлим билан ойма-ойига фар-қингиз бор экан!..

— Мўйловимнинг ҳар толасини арқон қилиб, бозорда сотяпман, жуда омадим келди-да! — де-ди Ҳусан.

Ҳасан гердайиб, мақтанди:

— Кеча-қундуз тиңлиқ йўр, арра-теша кўтар-ган одамлар келиб, иморатга хари қилиш учун, соқоимни минг азоб билан кесиб етишяпти!

— Сигир деб бизнинг сигирни айтса бўлади! Ўзини-ўзи соғайди-я, жонивор!..

— Э, қўйингиз унақа дағдаси сигирни! Мана, бизникини сигир деса бўлади, эрталаб уйғонгунимизча сутини бошқа, қаймоғини бошқа, қати-гини бошқа идишга қўйиб қўяди-да, егулини пи-чанини даладан орқалаб келади...

Мирзараҳмат ҲАЙДАРОВ

МУКОВАЛАРДА. Биринчи бет-да: Қаршидаги Партия XX съезди номли совхознинг мавсумда 300 тон-на пахта териш учун курашаётган илгор механик-ҳайдовчиси Ўғил-ой Исмолова. Иккинчи бетда: Пачкамардаги меҳнат шарафига қўйилган монумент: чўлинг нудрат-ли техникаси: Чимйўрган тўғони, ма-гистраль каналда; илгор киреперчи И. Иванов. Учинчи бетда: Шахрисабздаги машҳур обиди — Оң-сарой; Шахрисабздаги «Хужум» фаб-ричаси комсомол комитетининг секре-тари Тўхта Раҳмонова; Қашқадарё-нинг машҳур халқ санъати намуна-лари. Тўртинчи бетда: «Ху-жум» фабрикасининг директори Мо-ҳиниса Жўлипова ва техника контро-ли бўлимининг бошлиғи Ҳадича Жа-борова махсулот сифатини кўздан нацирмондалар.

С. БЕЗНОСОВ фотолари

Бош редактор — Асқад МУХТОР.

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Абдулла БОБОХОНОВ, Воҳид ЗОҲИДОВ, Искандар ИКРОМОВ, Собир МУҲАММЕДОВ, Иброҳим МУМИНОВ, Унтам ОРИПОВ, Эмиль РУЗИБОВ (бош рассом), Ваҳоб РУЗИМАТОВ (бош редактор уринбосари), Абид СОДИҚОВ, Олим ХУНАЕВ, Санд ШЕРМУҲАММЕДОВ, Комил ЯШИН, Муҳаммаджон УРОЗБОВ.

«Гулистон» — общественно-политический и литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Коррентор М. МУМИНОВА.

Техредактор М. ЕФИМОВА.

Адресимиз: Тошкент. 47. Карл Маркс кўчаси. 30-уй. Редакция телефонлари. Бош редактор — В-33520; Бош редактор ўринбосари — В-33590. Масъул секретарь — В-33599. Ижтимоий-сиёсий бўлим — В-33602; Адабиёт ва санъат бўлими — В-33519. Фан ва маданият бўлими — В-33519.

Босмахонага туширилди 11/IX-70 й. Босилга рухсат этилди 20/X-70 й. Қўғози 70×108/8. Ҳяъми 4 босма тўбқ. Буюртма 2471. Тиражи 174980. Р 16049. Ваҳаси 30 т. Наптр. Г-3614

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг босмахонаси. Тошкент.

